

**FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY KARLOVY PRAHA
KATEDRA POMOCNÝCH VĚD HISTORICKÝCH A ARCHIVNÍHO STUDIA**

Cech zušlecht'ovatelů skla v Polevsku a Falknově

VZNIK, VÝVOJ A ČINNOST

Guild of glass cultivators in Polevsko and Falknov: its genesis and development

Obor: Archivnictví a PVH, rigorózní práce.

Zpracovala: Dagmar Šimánková

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Ivana Ebelová, CSc.

Datum: červenec 2008

Prohlašuji, že jsem rigorózní práci zpracovala samostatně, výhradně na základě literatury a pramenů, které jsou citovány v poznámkách v textu a uvedeny v seznamu literatury a pramenů na konci práce.

Nový Bor, 21. 06. 2008

Dagmar Šimánková

Poděkování:

Děkuji touto cestou vedoucí rigorózní práce Doc. PhDr. Ivaně Ebelové, CSc. za odborné vedení práce, za obětavost, připomínky a další podnětné rady.

Rovněž Miloslavu Sovadinovi, PhDr. Jitce Lněničkové a Martinu Šámalovi děkuji za ochotu a cenné rady.

Obsah:

1. Úvod.....	1-2
2. Rozbor literatury - zhodnocení literatury k historii cechů obecně a cechů zušlecht'ovatelů skla 17. a 18. století.....	3-14
3. Rozbor pramenů – zhodnocení pramenů k historii cechů zušlecht'ovatelů skla 17. a 18. století.....	15-17
4. Vznik, vývoj a zánik cechovních organizací na Českolipsku.....	18-28
5. Cechovní a sklářská legislativa konce 17. století do počátku 19. století.....	29-47
6. Cechovní artikule zušlecht'ovatelů skla v Chřibské, Polevsku a Falknově, Kamenickém Šenově, jejich srovnání.....	48-56
7. Vznik, vývoj a činnost cechu zušlecht'ovatelů skla v Polevsku a Falknově.....	57-91
8. Závěr.....	92-93
9. Seznam literatury.....	94-98
10. Seznam pramenů.....	99-104
11. Seznam zkratk.....	105
12. Seznam příloh.....	106

1. Úvod

Předkládaná rigorózní práce je doplněním poznatků, které byly zapsány v magisterské práci týkající se polevsko-falknovského cechovního zřízení. Magisterská práce byla obhájena v lednu 2006 na katedře Pomocných věd historických a archivního studia Filozofické fakulty Univerzity Karlovy Praha. Původní práce byla doplněna nejen o načtenou literaturu, ale především o kapitolu týkající se cechovní a sklářské legislativy od konce 17. století do počátku 19. století. Rigorózní práce se snaží zachytit vznik, činnost a vývoj cechů zušlechťovatelů skla na Českolipsku se zaměřením na polevsko-falknovský cech. V jejím rámci jsem porovnávala jednotlivá cechovní privilegia zušlechťovatelů skla v obcích Polevsko a Falknov, Kamenický Šenov a Chříbská. Snažila jsem se také zachytit počty mistrů, tovaryšů a učňů v polevsko-falknovském cechu a zjistit, z kterých konkrétních obcí členové cechu pocházeli. Zjišťovala jsem zejména frekvenci a obsah cechovních schůzí, poplatky za vyučení a tovaryšství, za mistrovské zkoušky a dále jsem se snažila podchytit běžný „život“ cechu, např. spory, které mezi sebou cechy vedly, jednotlivé stížnosti členů cechovních zřízení, ale i pomoc členů cechu ostatním členům či jejich rodinám, např. při úmrtí.¹ Dále jsem se zaměřila na legislativu, která vycházela z centrálních institucí a týkala se jak v obecnější rovině veškerých řemeslníků a cechovních zřízení, tak v užším výběru sklářských pracovníků. Informace jsem vytěžila z patentů, cirkulářů, nařízení atd., které se týkaly generálního cechovního patentu, generálních cechovních artikulí, především však jsem se v práci zaměřila na získání údajů ze sklářského reglementu vydaného pro sklářské pracovníky a patentů spojených s emigrací sklářů.

Obce Chříbská a Kamenický Šenov ležely na panství Česká Kamenice, které měla v držení počínaje rokem 1613 rodina Kinských. Podnětem pro rozvoj nezemědělské výroby a obchodu byla silná merkantilistická orientace Václava Norberta Kinského a Filipa Josefa Kinského. Rozvětvená rodina Kinských si podržela panství ještě dalších tři sta let.² Obce Polevsko a Falknov ležely na panství Sloup, které v roce 1710 prodal jeden z devíti synů Ferdinanda Hroznaty z Kokořova Václavu Norbertu Oktaviánu Kinskému, a po jehož

¹ Umělecko-průmyslovou stránku věci ponechávám stranou.

² Bílý, Martin - Peša, Vladimír - Vaněk, Vojtěch - Slavíčková, Hana - Joza, Petr - Cvrk, František - Horynová, Lucie: Česká Kamenice, Česká Lípa 2003, s. 87-88.

smrti v roce 1719 se panství stalo majetkem jeho syna Josefa Maxmiliána Kinského.³ Obě panství zasahovala částečně do Lužických hor a jejich podhůří, v nichž se již od středověku, v oblasti tzv. Lužické poruchy, vyrábělo sklo.⁴ Nejen sklářskou výrobou, zušlechťováním a obchodem se sklem, ale i totožnou rodinou šlechtických vlastníků si byla obě panství, jak Česká Kamenice, tak panství Sloup, dosti podobná, navíc měla rovněž obdobný historický vývoj.⁵ Tradice staré sklářské výroby, zušlechťování skla a obchodu se sklem, kterou všemožně podporovali merkantilistickými myšlenkami ovlivnění majitelé panství hrabata Kinští, způsobily nebyvalé a i na českém území ojedinělé soustředění sklářského řemesla na relativně omezeném území. Jak je patrné z výše uvedeného, tvořila oblast Lužických hor a jejich podhůří kompaktní sklářskou oblast.⁶

Kromě cechů zušlechťovatelů skla, které se vyskytovaly na panství Česká Kamenice a panství Sloup, působily v této době další cechy zušlechťovatelů skla i na jiných panstvích. Byl to zejména cech řezáčů a brusičů skla na panství Malá Skála, kterému byly vydány cechovní artikule 1. ledna roku 1720 hraběnkou Polyxenou de Fours pro obce Kokonín, Mšeno a Jablonec nad Nisou.⁷ Cechovní statuta začínají uvedením autorky vydání, poté pokračují tím, pro který cech byly pořádky vydány a kterých měst a obcí se týkají. Cechovní statuta jsou rozdělena na dvě části. První část obsahuje devatenáct artikulí, kde jsou zformované povinnosti a práva pro mistry, tovaryše a částečně i pro učně, druhá část je určena speciálně jen učňům. Dále to byly cechy sklářů v Českém Krumlově, Prachaticích a Vimperku, jimž byla vydána statuta 24. července 1651 Annou Marií z Eggenberka,⁸ a cech sklářů Most. Posledně jmenované cechy však nejsou předmětem této práce.

³ SOA Litoměřice, pobočka Děčín, Inventář Velkostatek Sloup 1577-1944, s. 3.

⁴ Gelnar, Michal: Sklářské hutě středověku na Českolipsku a Děčínsku, Vlastivědný sborník Českolipska Bezděž, Česká Lípa 1999, ročník 8, s. 51-95.

⁵ Gabriel, František: Historické problémy nového správního uspořádání ČR. Časopis přátel starožitností, 2003 roč. 41, číslo 2, s. 93-99.

⁶ Viz příloha č. 1 - mapa znázorňující blízkost obcí zaměřených na sklářskou výrobu, zušlechťování a obchod se sklem.

⁷ Fischer, Karl, R.: Über böhmische Glasarbeiterzünfte im 17. und 18. Jahrhundert I + II, MVGDB, Praha 1931, ročník 69, s. 312-324, Praha 1932, ročník 70, s. 269-278; Karl R. Fischer byl starostou města Jablonce nad Nisou a zabýval se regionální historií týkající se sklářského průmyslu na Jablonecku. V jeho pozůstalosti je uložen opis cechovních artikulí z roku 1720 – inv. č. 185 - Sklářské cechy 17. a 18. století, kt. 17, Inventář : Wowková, V.: Pozůstalost Dr. K. R. Fischera 1871-1934, SOKA Jablonec nad Nisou 1995. Originál cechovních pořádků však nebyl nalezen ani v archivním fondu Velkostatek Malá Skála, který je uložen v SOA Litoměřice, pobočka Děčín, a kde se nacházejí písemnosti o rodině De Fours.

⁸ SOKA Český Krumlov, Cechy okresu Český Krumlov (1481) 1514 - 1859 (1937), Cech sklářů Český Krumlov C - 15, inv. č. 1 - Cechovní pořádky sklářského řemesla 1651, kt. 1.

2. Rozbor literatury – zhodnocení literatury k historii cechů obecně a cechů zušlechťovatelů skla v 17. a 18. století

Před samotným rozbořem děl, která se zabývala sklářstvím a cechy zušlechťovatelů skla, bylo nutné se seznámit se základní literaturou o řemeslné výrobě či vzniku, vývoji a zániku cechovních organizací.

Mezi základní díla, týkající se řemesel a cechů, která ještě v současné době vynikají rozsáhlostí a obsažností, i když od jejich zpracování uběhlo již celé století, jsou „Dějiny řemesel a obchodu v Čechách ve XIV. a v XV. století“⁹ a „Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách (1526-1620)“¹⁰ Zikmunda Wintera. Obě knihy obsahují velké množství pramenů o dějinách řemesel, ceších a jejich organizaci, o podmínkách členství v cechu, o počtech cechů na venkově atd. Winter využíval zejména písemných pramenů nynějšího Národního archivu Praha. Jeho práce se staly společným základem pro mladší následovníky zabývající se řemeslnou výrobou v Čechách.

„Dějiny cechovníctví v Čechách“¹¹ napsané Františkem Melicharem, ředitelem měšťanské školy v Unhošti jsou dílem, kde se autor kromě obecných informací, zaměřených na založení cechů a řemesel až do vydání generálních cechovních artikulí, soustřeďuje na cechy a řemesla v Unhošti, Vamberce, Kostelci nad Labem atd. V díle popisuje, proč se cechovní pořádky zřizovaly – k úpravě svazků mezi členy, jakou úlohu hrála pokladna pro cech atd. V knize cituje např. ze Zikmunda Wintera, pracoval s prameny, které mu opisovali v archivech jeho kolegové.

V roce 1961 a 1963 vyšly knihy Josefa Janáčka s názvy „Řemeslná výroba v českých městech v 16. století“¹² a „Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu.“¹³ Knihy přináší informace o sociálním postavení řemeslníků v českých městech a zemích. Janáček ve své knize cituje např. ze Zikmunda Wintera.

⁹ Winter, Zikmund: Dějiny řemesel a obchodu v Čechách ve XIV. a v XV. století, Praha 1906.

¹⁰ Winter, Zikmund: Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách (1526-1620), Praha 1909.

¹¹ Melichar, František: Dějiny cechovníctví v Čechách, Praha 1902.

¹² Janáček, Josef: Řemeslná výroba v českých městech v 16. století, Praha 1961.

¹³ Janáček Josef: Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu, Praha 1963.

Zrušení cechů v roce 1547¹⁴ se týká stejnojmenný článek Josefa Janáčka, kde se věnuje otázce, proč došlo ke zrušení cechů a jaká situace tomu předcházela. Cituje zde např. Zdeňku Karlovou či Zikmunda Wintera.

V roce 2001 napsala Ivana Ebelová obsažnou knihu „Pražská a venkovská stavební řemesla v době renesance a baroka.“¹⁵ Autorka knihu rozdělila do čtyř částí. V první části poukazuje na dosavadní stav bádání a historická data k cechovní problematice a uvádí přehled o vývoji cechů stavebních řemesel. V druhé části uvádí písemné prameny stavebních cechů počínaje cechovními pořádky, úředními knihami a konče osobními doklady. Třetí, nejobsáhlejší část přináší poznatky o podmínkách přijímání do cechu a získávání mistrovství. Čtvrtá část přináší informace o pracovní době a mzdě stavebních řemeslníků, v příloze jsou uvedeni řemeslníci pražských měst dle vizitačního protokolu tereziánského katastru z let 1725-1726. V závěru knihy jsou uvedeny rejstříky, soupis pramenů a literatury.

Cechům stavebních řemesel se Ivana Ebelová věnovala rovněž v článku „Organizace a písemnosti cechů stavebních řemesel v době předbělohorské.“¹⁶ Rozdělila je podle důležitosti obsahu písemností cechů. Základní informace o ceších poskytují cechovní řády, úřední knihy cechů, osobní doklady a v neposlední řadě městské knihy.

O kultuře každodenního života od 13. do 18. století vypovídá práce Josefa Petráně „Dějiny hmotné kultury,“¹⁷ která mj. poutavým způsobem poukazuje na průmyslové podnikání či vybavení domácností na vesnicích a panstvích, rodinné tradice atd.

Knihu „Řemeslná, domácká a manufakturní výroba a obchod v Čechách pro léta 1752-1756“¹⁸ napsal Zdeněk Martínek. Kromě jiného se zde věnuje i výrobě a zpracování skla a upozorňuje na vznik cechů v oblastech vysoké koncentrace zušlechťovatelů skla. Práce je doplněna přehlednými mapami, kde je ukázána mj. koncentrace sklářské výroby v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Martínek vytěžil informace z pramenů fiskální a komerční povahy, tereziánského katastru, produkčních tabel atd. uložených v nynějším Národním archivu Praha, dále pak prameny ze SOA Zámorsk. Z literatury týkající se výroby skla využil Brožovou a Mareše.

¹⁴ Janáček Josef: Zrušení cechů roku 1547, ČsČH, Praha 1959, s. 231-242.

¹⁵ Ebelová, Ivana: Pražská a venkovská stavební řemesla v době renesance a baroka, Praha 2001.

¹⁶ Ebelová, Ivana: Organizace a písemnosti cechů stavebních řemesel v době předbělohorské, Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et historica 1- 1992, Z pomocných věd historických, UK Praha 1992, s. 71-75.

¹⁷ Petrán, Josef a kolektiv: Dějiny hmotné kultury I a II (1,2), Praha 1995 a 1997.

¹⁸ Martínek, Zdeněk: Etnografický atlas Čech, Moravy a Slezska III (řemeslná a domácká manufakturní výroba a obchod v Čechách v letech 1752-1756), Etnologický ústav Akademie věd ČR, Praha 2000.

Cechovní problematikou se zabývá rovněž dílo Jana Diviše „Pokladny pražských cechů.“¹⁹ Jsou zde, kromě stručného vývoje cechů, nafoceny cechovní pokladny, ale pokladna zušlecht'ovatelů skla mezi nimi uvedena není.

Mezi nejnovější díla patří „Nedávej statku žádnému, dokud duše v těle“²⁰ od Michaely Hrubé, zaměřující se na pozůstalostní praxe a agendy královských měst severozápadních Čech v předbělohorské době. Hrubá poukazuje na běžný život lidí a postavení člověka ve společnosti, materiální podmínky a duchovní rozměr. Pro svou práci použila prameny např. ze SOKA Kadaň, SOKA Louny, týkající se pozůstalostní agendy, testamentů a inventáře pozůstalostí.

Hrdlička, Jásek a Hrubý vydali katalog „Pět století řemeslné symboliky ve sbírce pečetidel a razítek Archivu hlavního města Prahy.“²¹ Jedná se o komentovaný katalog cechovních, obecně řemeslných a živnostenských typářů. Uveřejnili jich 211, a to od 15. až do 19. století. Jsou zde uvedeny cechy sklenářů od roku 1650-1784. Jedná se o velmi zajímavý pohled na řemesla - řemeslnou symboliku provázející vývoj řemesel od nejstaršího období až v podstatě do současnosti, protože řada řemeslníků se snaží prezentovat své počínání původními historickými symboly. Využili prameny Archivu hl. města Prahy.

Miloslav Čermák napsal v roce 2002 knihu „Olomoucká řemesla a obchod v minulosti“²², v níž poutavým způsobem upozorňuje na hospodářské dějiny města Olomouc od jeho vzniku. Jsou zde uvedena jednotlivá cechovní řemesla včetně zjištěných informací o nich, mezi cechy jsou zastoupeni rovněž sklenáři.

Ve svém krátkém, leč velmi přínosném článku nazvaném „O chování vandrujících tovaryšů v cechovních hospodách“²³ psal o tovaryších opět Miloslav Čermák. Ke svému bádání využil cechovní artikule z roku 1571 uložené v Okresním archivu Olomouc, které zachycují povinnosti vandrujících tovaryšů. Z pramene však nelze s určitostí vyčíst, jakému cechu artikule patřily.

¹⁹ Diviš, Jan: Pokladny pražských cechů, Acta musei pragensia 84, 1984.

²⁰ Hrubá, Michaela: Nedávej statku žádnému, dokud duše v těle, Ústí nad Labem 2002.

²¹ Hrdlička, Jakub - Jásek, Jaroslav - Hrubý, Vladimír: Pět století řemeslné symboliky ve sbírce pečetidel a razítek Archivu hlavního města Prahy, Praha 1999.

²² Čermák, Miloslav: Olomoucká řemesla a obchod v minulosti, Olomouc 2002.

²³ Čermák, Miloslav: O chování vandrujících tovaryšů v cechovních hospodách, Okresní archiv v Olomouci, Olomouc 1973, s. 45-46.

Nejen o řemeslnících a jejich všedním životě, ale zejména o problémech každodenního života v šestnáctém až osmnáctém století vypovídají dvě knihy: „Kultura a každodenní život v raném novověku (16.-18. století)“ z pera Richarda van Dülmena²⁴ a „Každodennost renesančního aristokrata“ od Marie Koldinské.²⁵

Literatura k historii cechů na Českolipsku je rovněž vcelku rozsáhlá, historií řemesel a cechů se zabývali mj. členové spolku Exkursions-Club, kde vycházely články v periodiku *Mittheilungen des Nordböhmischen Excursions-Club* a *Mittheilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen*.²⁶ Další badatelé publikovali např. v časopise *Bezděz*. Informace o ceších na Českolipsku obsahují rovněž vlastivědy, jež jsou vesměs psány na přelomu devatenáctého a dvacátého století a v počátečním období vzniku Československé republiky. V současné době jsou ve sborníku *Bezděz* vydávaným Vlastivědným spolkem Českolipska uveřejňovány články mimo jiné o sklářství a řemeslech.

Pokud se týká literatury zabývající se dějinami sklářství, je velice rozsáhlá. Jestliže se ovšem zaměříme na konkrétní informace o ceších zušlechťovatelů skla, je patrné, že prameny nebyly dosud dostatečně badatelsky vytěženy.

Mezi nejdůležitější díla, přestože od jeho vydání uplynulo více než sto let, patří kniha Edmunda Schebeka, „*Böhmens Glasindustrie und Glashandel; Quellen zu ihrer Geschichte*.“ Tato práce, kromě částečného zobecnění, obsahuje velmi dobrý pramenný popis k dějinám sklářského průmyslu, zušlechťovatelů skla a sklářských obchodníků. Uvádí zde např. opis cechovních artikulí zušlechťovatelů skla polevsko-falknovského cechu.²⁷

Práce Františka Mareše „*České sklo*,“ vydaná v Praze roku 1893,²⁸ je dalším stěžejním dílem, jak sám píše o „příspěvcích“ k historii českého sklářství. Kniha je rozdělena do dvou částí. První, od nejstarších dob do roku 1620, začíná sklářskou terminologií, nejstaršími sklářskými nálezy nejen v Čechách a pokračuje popisem hutí od 14. do 16. století. Druhá, od roku 1620 do konce 18. století, pojednává o vzniku hutí a zušlechťování skla. Mareš využíval ke svému studiu prameny „*Schwarzenberského archivu*“ uloženého ve

²⁴ Dülmen, Richard van: *Kultura a každodenní život v raném novověku (16. -18. století)*, Praha 2006.

²⁵ Koldinská, Marie: *Každodennost renesančního aristokrata*, Praha-Litomyšl 2001.

²⁶ MNEC a MVGDB.

²⁷ Edmund, Schebek: *Böhmens Glasindustrie und Glashandel; Quellen zu ihrer Geschichte*, Praha 1878. Opis cechovních artikulí z roku 1770 na s. 271-277, přičemž originál z roku 1683 v ruce neměl.

²⁸ Mareš, František: *České sklo*, Praha 1893.

Státním oblastním archivem Třeboň, kde, jak píše, „*se přechovává mnoho fascikulů...archiválií o sklářství v jižních Čechách*“, dále čerpal informace z archiválií hraběte K. Buqoye na Nových Hradech a z výpisků z desek zemských Augusta Sedláčka. Informace převzal i od Schebeka. Další údaje Mareš získal z nedokončeného díla pobělohorského historika Bohuslava Balbína *Miscellanea historica regni Bohemicae*, a to z prvního svazku z roku 1679. Jediná věc, která by se dala Marešovi vytknout, jsou nepřesné odkazy v poznámkách. Uvádí zde mj. cechy zušlecht'ovatelů skla na panství Česká Kamenice a Sloup.

Dalším stěžejním dílem o historii sklářství, vydaném v roce 2005, je velmi obsáhlé dílo „*Historie sklářské výroby v českých zemích*“,²⁹ zpracovaném kolektivem autorů pod vedením Olgy Drahotové. Jedná se o první díl třídílné publikace, přičemž druhý díl byl vydán již v loňském roce a zachycuje rozmach moderních sklářských technologií a umělecké tvorby ve 20. století, třetí díl ještě nevyšel. První díl se zabývá sklářstvím od pravěku až do konce 19. století a je rozdělen do osmi částí: sklo období pravěku a raného středověku, sklářství období vrcholného středověku, sklářství období renesance (1526-1650), sklářství období baroka a rokoka (druhá polovina 17. a 18. století), sklářství období klasicismu, empiru a druhého rokoka (od konce 18. století do poloviny 19. století), sklářství v období historismu (druhá polovina 19. století), vývoj technologií a výběru bibliografie sklářské technologické a technické literatury z doby mezi léty 1679-1945. Kniha je tedy značně rozsáhlá a podává komplexní obraz o dějinách sklářství na území Čech a Moravy, přináší shrnující informace jak o historickém a umělecko-historickém bádání, tak o poznatecích výrobních technologií. Obsahuje informace o výrobcích skla a jejich technologiích, o zušlecht'ovatelích skla, ale i obchodnících se sklem. Na straně 218 je zde informace o tom, že v Chřibské, Kamenickém Šenově a Polevsku vznikly cechy zušlecht'ovatelů skla v 17. století. Kniha obsahuje, kromě rejstříku, obrazové přílohy a v poznámkách kvalitní, rozsáhlý přehled literatury ke sklářství.

Historii českého skla se věnoval Antonín Langhamer v knize s názvem „*Legenda o českém skle*“.³⁰ Ve své práci píše o výrobě skla a obchodování se sklem od raného středověku přes renesanci, baroko, 19. století až po současnost. Kniha obsahuje nejen velké množství obrazových příloh, ale také sklářské a bižuterní názvosloví a mnoho odkazů na bibliografii

²⁹ Drahotová, Olga a kolektiv autorů: *Historie sklářské výroby v českých zemích*, I. díl, Od počátků do konce 19. století, Praha 2005.

³⁰ Langhamer, Antonín: *Legenda o českém skle*, Zlín 1999.

sklářské literatury. V krátkosti se zmiňuje i o ceších zušlechťovatelů skla na panství Kamenice a Sloup.

Článek historika a archiváře Jana Klepla „Rozmach českého skla,“³¹ který se dočkal v roce 1998 již třetího vydání, je kvalitní prací. Asi na dvaceti stranách popisuje význam českého křišťálového skla v období baroka, jeho oblibu i rozšíření po celém světě od poloviny 17. století. Článek upozorňuje mj. na hustotu sklářských hutí, které máme písemně doloženy již od 14. století. V použité literatuře jsou opět uvedena díla Mareše, Schebeka a Margarete Klanteové.

Klíмова práce z roku 1955 „Manufakturní období v Čechách“³² se zabývá studiem poměrů 17. a 18. století. Je rozdělena do pěti kapitol, přičemž v druhé kapitole, Úloha obchodního kapitálu a rozptýlená manufaktura, je podkapitola věnovaná českému sklářství v 17. a 18. století. Autor zmiňuje se o tom, jak u nás začaly vznikat sklárny, jak bylo povolováno sklářům od vrchnosti používat pozemků, na nichž vznikaly hutě. Rozmach českého skla kladl autor do druhé poloviny 17. století, kdy se objevovali kramáři, kteří skupovali od sklářů sklo a vydávali se s ním z místa na místo. Klíma v této rozsáhlé práci využíval díla Schebeka, Mareše, Hegenbarta, Balbína, Klepla, Schlesingera, Štiese a z archivních fondů např. České gubernium-commerciale, berní rulu a sněmovní artikule uložené v Národním archivu Praha.

Studie „České sklářství v polovině 18. století“³³ od Jarmily Brožové podává výčet sklářských hutí v Čechách činných v letech 1745-1755 a zaznamenává charakter jejich výroby. Použila princip teritoriálního postupu od severu Čech ve směru hodinových ručiček, podobně jako to učinil ve své knize František Mareš. Jsou zde zmínky také o sklářských obchodnících. Ke své studii využila Brožová knihy a příspěvky Mareše, Bárty, J. Blaua a prameny nynějšího

Národního archivu Praha, český tereziánský katastr, České gubernium-commerciale.

Jarmila Brožová se sklářství v polovině 18. století věnovala i ve svém článku „Výzdoba skla řezbou v polovině 18. století v Čechách.“³⁴ Píše zde např. o řezáči z hutě na panství Bezdrůžice, který sám rozvážel sklo po okolních panstvích.

³¹ Klepl, Jan: Rozmach českého skla, Co daly naše země Evropě a lidstvu, Evropský literární klub, I. část, Praha 1998, III. vydání, s. 414-436.

³² Klíma, Arnošt: Manufakturní období v Čechách, Praha 1955.

³³ Brožová, Jarmila: České sklářství v polovině 18. století, Sklář a keramik, ročník 29, 1979, s. 45-49.

³⁴ Dtto: Výzdoba skla řezbou v polovině 18. století v Čechách, Sklář a keramik, ročník 29, 1979, s. 75-79.

Se sklářstvím souvisí i příspěvek Marie Liškové ve Sborníku archivních prací „Zemské manufakturní tabely 1775-1798,“³⁵ kde je uveden stav výroby a počet pracujících ve výrobě v letech 1775-1798. Před rokem 1775 byly manufakturní tabely sestavovány jednou za tři roky, po vydání dekretu 23. ledna 1775 o sestavování manufakturních tabel byly zaslány jednou za rok komerční komisi při guberniu. V této práci je shromážděno velké množství kartografických údajů, a to nejen ke sklářství. Autorka využila pramenů Národního archivu Praha, archivní fond České gubernium - commerciale.

V roce 1997 Jitka Lněničková vydala edici pramene „Hlavní tabela skláren, sklářských mistrů a sklářů v Českém království (1771-1772).“³⁶ Tabela je uchovaná v Národním archivu Praha, archivní fond České gubernium - commerciale. Na základě zveřejněných údajů je možné zjistit mnoho informací o sklářství na tehdejších jednotlivých panstvích. Tabela obsahuje přehled českých skláren s uvedením jmen skelmistrů, sklářských tovaryšů a učňů, počtu pecí a pánví.

V roce 2003 napsala Jitka Lněničková studii „Pražští sklenáři, skláři, rytci, brusiči a obchodníci sklem činní v Praze.“³⁷ Uveřejnila obsáhlý soupis sklenářů a rafinérů skla od roku 1348 do roku 1861, upozorňuje mj. na cechovní symboliku sklenářského řemesla.

O severočeském řezaném barokním skle³⁸ napsala článek Olga Drahotová. Poukazuje v něm na techniku a motivy řezání skla.

Olga Drahotová vydala knihu s názvem „České sklo,“ v níž popisuje historii sklářství od Velkomoravské říše až do současnosti. Upozorňuje zde mj. na sklárny ve Falknově a v Chřibské. Věnuje se i rodům Friedrichů, Preislerů atd.³⁹

O sklárně v Markoušovicích u Trutnova,⁴⁰ která byla v roce 1827 pronajata Antonem a Johannem Schrenkem, píše Jitka Lněničková. Zajímavostí je, že ve sklárně nevyrobili sklářští pracovníci pouze sklářské produkty, ale rovněž zasklívali okna, čímž zasahovali do výsady sklenářských cechů.

³⁵ Lišková, Marie: Zemské manufakturní tabely 1775-1798, Sborník archivních prací, 1982, s. 550-575.

³⁶ Lněničková, Jitka: Hlavní tabela skláren, sklářských mistrů a sklářů v Českém království (1771-1772), Minulostí Západočeského kraje XXXII, Ústí nad Labem 1997, s. 197-220.

³⁷ Lněničková, Jitka: Pražští sklenáři, skláři, rytci, brusiči, malíři a obchodníci sklem činní v Praze, I. část - do roku 1861. Historia pragensia 2003.

³⁸ Drahotová, Olga: Severočeské barokní řezané sklo ve světle historicky lokalizovaných památek, Ars vitraria IV, Jablonec nad Nisou 1973, s. 20-35.

³⁹ Drahotová, Olga: České sklo, Praha 1970.

⁴⁰ Lněničková, Jitka: Sklářská výroba v Markoušovicích u Trutnova, Sklář a keramik 54, 2004, č.7-8, s. 188.

Do časopisu *Sklář a keramik*, napsal v roce 1962 Václav Ryneš článek „České křišťálové sklo a jeho celněprávní ochrana.“⁴¹ Tato studie se zabývá použitím názvu „křišťálové sklo“ pro kvalitní draselnovápenaté sklo, názvu „křišťálové sklo“ se používalo nejen v odborných kruzích, ale od druhé poloviny 18. století také v odborných vyhláškách. Ve studii jsou použity informace získané z josefinských dvorních dekretů, vyhlášek českého gubernia o dovozním a vývozním clu na zboží, českých sbírek provinčních zákonů atp.

Bedřich Šties uveřejnil studii nazvanou „Kapitoly z emigrace sklářských dělníků.“⁴² Ukazuje zde zajímavý sociální jev v polovině 18. století - emigraci sklářských dělníků z následujících důvodů - finance, ohrožení pracovní příležitosti. Upozorňuje na některé patenty, které zakazovaly emigraci sklářských dělníků do ciziny.

Emigraci sklářů se ve svém článku nazvaném „Počátky emigrace českých sklářů do Itálie“⁴³ věnuje také Stanislav Urban. Poukazuje na konkrétní příklady odchodu sklářů do ciziny. Pro svůj článek využil studium pramenů Národního archivu Praha, archivní fond České gubernium.

Pojednání o sklářských řemeslnících s názvem „Život sklářů v zrcadle úředních předpisů 18. a 19. století“⁴⁴ napsal do časopisu *Sklář a keramik* Bedřich Šties. Ve své práci se zaměřil převážně na odchod sklářů do ciziny.

Amand Paudler, profesor na gymnáziu v České Lípě, napsal brožuru o hraběti Josefu Kinském,⁴⁵ kde se kromě rodu Kinských zaobírá i jejich značnými aktivitami na panstvích. V díle popisuje činnost továren na zrcadla v obcích Lindava a Velenice a s tím související rozvoj sklářství na panstvích. Opět cituje např. z díla Edmunda Schebeka.

V Československé vlastivědě upozorňuje Jaroslav Čtyroký, tehdejší ředitel sklářského ústavu v Hradci Králové, na sklářský průmysl z technického hlediska.⁴⁶ V příspěvku uvádí, jak se vyrábí skelná hmota a jak se provádí technologicky rafinace skla - broušení, rytí, malování, leptání atd.

⁴¹ Ryneš, Václav: České křišťálové sklo a jeho celněprávní ochrana, *Sklář a keramik* 7, ročník 12, 1962, s. 218-219.

⁴² Šties, Bedřich: Kapitoly z emigrace sklářských dělníků (příspěvek k dějinám šumavských a západočeských skláren), *Časopis společnosti přátel starožitností*, s. 227-231.

⁴³ Urban, Stanislav: Počátky emigrace českých sklářů do Itálie, *Sklář a keramik* XXIV, 1974, s. 148-150.

⁴⁴ Šties, Bedřich: Život sklářů v zrcadle úředních předpisů 18. a 19. století, *Sklář a keramik* XIX, 1969, s. 182-184.

⁴⁵ Paudler, Amand: *Graf Josef Kinsky - Herr auf Bürgstein und Schwoyka*, Leipa 1888.

⁴⁶ Čtyroký, Jaroslav: *Československá vlastivěda*, díl IX *Technika*, Praha 1929, s. 197-216.

Hana Slavičková napsala práci „Hospodářský vývoj panství Česká Kamenice v první třetině 18. století.“⁴⁷ Autorka vychází z písemných pramenů archivního fondu Velkostatek Česká Kamenice. Věnuje se zde na třech stranách sklářské výrobě a obchodu se sklem, rovněž se zmiňuje o cechovních zřízeních zušlechťovatelů skla v Chřibské a Kamenickém Šenově.

Karl Rudolf Fischer napsal článek o ceších zušlechťovatelů skla v Čechách v 17. a 18. století,⁴⁸ kde shrnuje poznatky o cechu zušlechťovatelů skla, který vznikl tam, kde se shromáždilo na jednom místě více stejných řemesel, upozorňuje na osvobození sklářů od roboty a na emigraci sklářů. Poukazuje na knihu Edmunda Schebeka, který v práci uvedl cechy zušlechťovatelů skla v Polevsku, Kamenickém Šenově a Chřibské. Karl R. Fischer doplnil práci o další cechovní pořádky např. na panství Malá Skála.

Z hlediska regionálního bádání o cechu zušlechťovatelů skla v Chřibské přinesl zásadní informace příspěvek vydaný Karlem Hettešem „Sklo borských výtvarníků“,⁴⁹ v němž autor vytěžil informace z cechovní knihy zušlechťovatelů skla v Chřibské z let 1661-1690 a uveřejnil tak seznam mistrů a učňů tohoto cechu.

Práce Václava Sachera o zušlechťování skla v Novém Boru⁵⁰ zmiňuje existenci cechovních artikulí polevsko-falknovského cechu.

V roce 1966 vypracoval Václav Ryneš stať o zušlechťovatelích českého skla v Kamenickém Šenově.⁵¹ Přináší v ní výčet malířů a řezáčů skla z let 1673-1723 podle rejstříků obyvatelstva v Kamenickém Šenově a pěti jmen obchodníků se sklem z Kamenického Šenova.

Cenným přínosem informací o sklářství je studie Jarmily Brožové „Severočeští rafinéri a obchodníci sklem v obchodní korespondenci harrachovské sklárny Nový Svět v první polovině 19. století.“⁵² První část dokumentuje spolupráci sklárny Nový Svět s rafinéri a obchodníky sklem a druhá část se vztahuje k panství Česká Kamenice knížat

⁴⁷ Slavičková, Hana: Hospodářský vývoj panství Česká Kamenice v první třetině 18. století se zvláštním zřetelem na sklářskou a textilní výrobu a obchod. Děčínské vlastivědné zprávy, ročník XI, číslo 3/2001, s. 3-30.

⁴⁸ Fischer, Karl R.: Ueber böhmische Glasmacherzünfte im 17. und 18. Jahrhundert, MVGDDB, 69, 1931, s. 312-323; MVGDDB, 70, 1932, s. 269-278.

⁴⁹ Hetteš, Karel: Sklo borských výtvarníků, Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou, 1964.

⁵⁰ Sacher, Václav: Zušlechťování skla v Novém Boru pamatuje Švédy, 100 let rafinerie provozu 14 n.p. Borské sklo, Nový Bor 1969.

⁵¹ Ryneš, Václav: Z galerie zušlechťovatelů českého skla v Kamenickém Šenově na někdejším českokamenickém panství, Ars vitraria I, Jablonec na Nisou 1966, s. 121-126.

⁵² Brožová, Jarmila: Severočeští rafinéri a obchodníci sklem v obchodní korespondenci harrachovské sklárny Nový Svět v první polovině 19. století, Bezděz 3/1995, I. část, s. 59-69 a II. část, Bezděz 6/1997 s. 61-79.

Kinských. Písemné prameny byly použity ze Státního oblastního archivu Zámrska, z archivního fondu Velkostatku Jilemnice, z Harrachovské sklárny.

Ve sborníku *Bezděz* vyšly v roce 2002 a 2003 dva články od Jana Schöttnera „Severočeské řezané sklo v první polovině 19. století - I. Mistrovice,“⁵³ v nichž poukazuje na historii českého řezaného skla od jeho počátků v 16. století až do poloviny 19. století. Věnuje se zejména jednotlivým řezáčům skla v obci Mistrovice na Českolipsku, kde bylo sklo řezáno již v 18. století.

František Zuman napsal do sborníku *Bezděz* práci „Severočeské sklářství.“⁵⁴ Uvádí v ní, že jedním z hlavních oborů severočeského hospodářského života je sklářství. Upozorňuje na počátky sklářství v Čechách, na historika Mareše, na huť v Chřibské, která byla pravděpodobně založena již v roce 1414, a to podle zprávy skláře a rychtáře v Chřibské Fridricha, který „*prodává svou huť se dvorem a pilou a mlýnem svému synu sklenáři Jiřímu za 100 kop grošů, dává mu ji se vší svobodou a právem, jako již před 100 lety byla nadána.*“

Bohumil Kinský vydal brožuru „Z dějin sklářství.“⁵⁵ Píše v ní o počátcích sklářství na severu Čech, o známé sklářské huti Nová Huť založené Petrem Berkou z Dubé a o založení sklárny v Chřibské, informuje o zakládání dalších nových skláren, např. v České Kamenici (Antonínova 1700). Zmiňuje se o výstavě průmyslových výrobků v Praze v roce 1791, kde byly vystaveny různé druhy skla - od hladkého, broušeného až po malované. Informuje o vzniku odborných sklářských škol na Českolipsku.

Franz Hantschel, autor obsáhlé knihy „Heimatkunde des politischen Bezirkes B. Leipa,“⁵⁶ se na skoro dvoutisícovce stran věnuje jednak jednotlivým obcím a městům na Českolipsku, kde popisuje jejich historii, polohu, velikost, místní části, vodstvo a informuje počtech obyvatel, průmyslu, kostelech, školách, spolicích, významných stavbách a osobnostech, a jednak samotnému sklářskému průmyslu, kde jsou uvedeny informace zejména od druhé poloviny devatenáctého století do autorovy současnosti, tedy do roku 1911. V některých pasážích je obsah knihy veden již od první poloviny 18. století. Věnuje se zde převážně sklářským podnikům, které na Českolipsku byly v činnosti, a to jak výroba a zušlechťování skla, tak obchodu se sklem. Ve své práci čerpal Hantschel převážně z pramenů spolků Českolipska, z literatury pak z Augusta Sedláčka, Amanda Paudlera atd.

⁵³ Schöttner, Jan: Severočeské řezané sklo v první polovině 19. století - I. Mistrovice (1. část), sborník *Bezděz* 11/2002, s. 63-100; dtto (2. část), 12/2003, s. 141-178.

⁵⁴ Zuman, František: Severočeské sklářství, *Bezděz*, číslo 6, ročník 6/1936, s. 165-173.

⁵⁵ Kinský, Bohumil: Z dějin sklářství, *Bezděz*, číslo 3-4, ročník 2/1931, s. 110-119.

⁵⁶ Hantschel, Franz: *Heimatkunde des politischen Bezirkes B. = Leipa*, B. Leipa 1911.

Sklářských řezáčů⁵⁷ se týká příspěvek Ludwiga Schlesingera, uvádí zde mj. cech malířů a rytců skla v Kamenickém Šenově.

Článek o sklářské rodině Preuslerů napsal Ludwig Preusler, který byl jedním z členů rozsáhlé dynastie Preuslerů. Poukazuje na rozvětvenou rodinu, která se zabývala jak sklářskou výrobou, tak obchodem se sklem v Polevsku, kde byla v 17. století sklářská obchodní kompanie pod vedením Christopa Preuslera.⁵⁸ Upozorňuje rovněž na mnohoznačnost psaní jména Preusler - Preisler, Preysler.

Kniha „Sklo a světlo“⁵⁹ od Antonína Langhamera byla napsána ke 150. výročí vzniku sklářské školy v Kamenickém Šenově. Zachycuje jak počátky sklářského školství s vyjmenováním osobností učících v této škole, tak v bohaté fotografické příloze vývoj vkusu ve výrobě skla po dobu 150 let.

Taktéž článek od Václava Frömmela nazvaný „Odborná škola pro kreslení a malování, Světové výročí 150 let od otevření školy v Kamenickém Šenově 1856“⁶⁰ se věnuje 150. výročí vzniku odborné sklářské školy v Kamenickém Šenově. V článku popisuje události, které předcházely otevření školy a nutnost pozvednout řemeslníky nejen v technologii, ale hlavně v kreslení. Nejdříve tedy byla otevřena nedělní škola kreslení a teprve skoro o patnáct let později odborná škola; údaje o škole jsou dovedeny až do současnosti.

Zprávu o málo známé huti v Okrouhlé podal Michal Gelnar ve své stati nazvané „Sklářská huť v Okrouhlé“.⁶¹ Ve stati popisuje umístění huti, kde byly nalezeny části barevných skel. V roce 1750 měl tuto huť založit Jan Václav Müller, který přišel z falknovské hutě, kde již sedmnáct let pracoval.

O falknovské huti a v ní vyrobeném poháru pro faráře Georga Leopolda Ignaze Reisiga se zmiňuje článek Michala Gelnara: „Pohár faráře Georga Leopolda Ignaze Reisiga“⁶² uveřejněný ve sborníku Bezděz v roce 2008. V článku upřesňuje datování výroby poháru, který je uložen v Uměleckoprůmyslovém muzeu v Praze.

⁵⁷ Schlesinger, Ludwig: Reisebeschreibung eines deutschböhmischen Glasschneiders, MVGDDB, VIII, Praha 1870, s. 220-235.

⁵⁸ Preusler, Ludwig: Die glasmacherfamilie Preusler, MNEC, Leipa 1907, s. 1-12 a s. 89-95.

⁵⁹ Langhamer, Antonín: Sklo a světlo 1856-2006, Praha 2006.

⁶⁰ Frömmel, Václav: Odborná škola pro kreslení a malování, Světové výročí 150 let od otevření školy v Kamenickém Šenově 1856, Bezděz 2006, s. 97-116.

⁶¹ Gelnar, Michal: Sklářská huť v Okrouhlé, Bezděz 2004, s. 249-262.

⁶² Gelnar, Michal: Pohár faráře Georga Leopolda Ignaze Reisiga, Bezděz 2008, s. 249-253.

Mezi nejnovější vydané publikace o sklářství patří „Křehká krása stříbřeného skla“⁶³ z pera Jitky Lněničkové, která v ní bravurně popisuje stříbření skla od jeho počátků až do současnosti. Publikace obsahuje rovněž rejstřík výrobců skla, kteří byli z převážné většiny z oblasti Českolipska. Jedná se o doprovodnou publikaci ke stejnojmenné výstavě, která byla k vidění např. v Muzeu Šumavy či ve Sklářském muzeu v Novém Boru.

Jitka Lněničková rovněž napsala dílo nazvané „České & Moravské obalové sklo“⁶⁴ kde se věnuje výrobě obalového skla od počátků až do současnosti. Vyjmenovává možnosti použití obalového skla pro farmaceutické účely, drogistické a parfumerářské účely, dále pro potravinářské účely – obaly na jogurty, pivo, ocet atd. Taktéž se věnuje sklářským strojům, na kterých se obalové sklo vyrábí. V díle uveřejňuje přehledný soupis literatury a pramenů k tématu.

⁶³ Lněničková, Jitka: Křehká krása stříbřeného skla, G2 studio s. r. o. Plzeň, Muzeum Šumavy Sušice 2007.

⁶⁴ Lněničková, Jitka: České & Moravské obalové sklo, G2 studio s. r. o. Plzeň 2007.

Rozbor a zhodnocení pramenů k historii cechů zušlecht'ovatelů skla 17. a 18. století

Základní informace o historii cechovního zřízení zušlecht'ovatelů skla lze načerpat z pramenů písemných, hmotných a ikonografických.

Písemné prameny k dějinám sklářské výroby, zušlecht'ování skla a obchodu se sklem jsou početné, rozmanité a jsou uloženy ve všech typech archivů České republiky a samozřejmě i v zahraničí. Využívala jsem archivní fondy a sbírky následujících archivů.

V **Národním archivu v Praze**, jsem využívala archivní fond České gubernium – commerciale, kde se nalézají mj. informace o stavu sklářských mistrů, tovaryšů a učňů, o různých podporách sklářům a sklářským tovaryšům, výkazy a soupisy sklářských učňů a tovaryšů. Dále tu jsou údaje o zákazu vystěhování a emigraci sklářů týkající se jak sklářů v severních Čechách, tak celých Čech, Moravy a Slezska, které byly zdrojem informací k bádání o ceších zušlecht'ovatelů skla. Z pramenů centrální povahy jsem využila sbírky patentů a sbírky cirkulářů a vyhlášek. Načerpala jsem z nich údaje určené pro řemeslníky a cechovní zřízení jak v obecné rovině, tak zejména se zaměřením na sklářské řemeslníky a pracovníky.

Pramenně bohaté na informace byly statistické údaje manufakturních a komerčních tabel z let 1780-1799, rovněž cechovní korespondence sklářů z Kamenického Šenova, dokumenty o počtech sklářských mistrů, tovaryšů a učňů z cechu sklářů v Chřibské a v Kamenickém Šenově, které jsou uloženy v archivním fondu Velkostatek Česká Kamenice ve **Státním oblastním archivu v Litoměřicích, pobočka Děčín**.

Základní informace o ceších na panství Sloup a Česká Kamenice byly získány z archiválií archivních fondů **Státního okresního archivu Česká Lípa** - Cech malířů a rytců skla Polevsko a Falknov a Cech malířů a rytců skla Kamenický Šenov, kde jsem využívala všechny dochované archiválie - cechovní statuta, cechovní knihy, účetní knihy, cechovní personálie a korespondenci. Další cenné údaje byly získány z archiválií archivního fondu Archiv města Kamenický Šenov. Jednalo se především o statistické údaje o počtech sklářů, které byly uvedeny v obyvatelských knihách. Dále jsem využívala archivních fondů Archiv obce Polevsko a Archiv města Nový Bor, kde jsou uvedeny v kronikách mj. počty sklářů a příspěvky k historii sklářství a obchodu se sklem. Využity byly i údaje z vandrovních knih a cestovních pasů. Značné poznatky o historii sklářství jsem načerpala z archivních sbírek, a to ze Sbírek dokladů k historii Kamenického Šenova a ze Sbírek dokladů ke sklářské historii

Kamenického Šenova. Sbírkou obsahují velké množství pramenů informujících o původních sklářských firmách a jejich účetnictví, kartotéky atd. Tyto archiválie byly nashromážděny sběratelskou činností muzejního spolku v Kamenickém Šenově. Z nich jsem využívala zejména soupisy domkářů a obyvatelskou kartotéku.

Probádala jsem také archiválie archivních fondů Cech sklářů Chřibská⁶⁵ a Archiv obce Falknov, uložených ve **Státním okresním archivu Děčín**. Jednalo se zejména o cechovní korespondenci, cechovní artikule, zápisy ze schůzí, knihy mistrů, tovaryšů a učňů, personálie cechu a kroniky.

V dokumentech uložených ve **Státním okresním archivu Jablonec nad Nisou** v archivním fondu Pozůstalost Karla Rudolfa Fischera jsem získala informace o cechovních artikulích zušlecht'ovatelů skla Mšena, Kokonína, Jablonce nad Nisou a informace o zušlecht'ovatelích skla 17. a 18. století v severních Čechách.

Archivní fond Cechu sklářů Český Krumlov uložený ve **Státním okresním archivu Český Krumlov** přináší důkaz o tom, že skláři se do cechu nesdružovali pouze na severu Čech, ale rovněž v další významné sklářské oblasti v okolí Šumavy v jižních Čechách. Nejedná se však o zušlecht'ovatele, ale o výrobce skla.

Informace z písemných pramenů lze navíc doplnit zkoumáním hmotných a ikonografických pramenů v muzejních sbírkách.

Využívala jsem zejména sbírek **Sklářského muzea v Novém Boru, Sklářského muzea v Kamenickém Šenově a Vlastivědného muzea a galerie v České Lípě**, kde jsem našla cechovní holby, které byly vyrobeny jako mistrovský kus. Je na nich vymalován říšský orel v barvách, ale není jasné, z kterého cechu zušlecht'ovatelů skla sloupského či českokamenického panství pochází. Vlastivědné muzeum a galerie v České Lípě uchovává ve svých depozitářích mj. cechovní pokladnu s vyobrazenými sklářskými znaky bez bližšího určení, kterému cechu truhla patřila.

K identifikaci sklářských pracovníků napomohly náhrobky nacházející se na hřbitovech, kde jsou velice často kromě jména, data narození a úmrtí uvedeny rovněž údaje o povolání.

⁶⁵ Název Cech sklářů Chřibská, který je uveden v inventáři, je nepřesný, protože se jedná o zušlecht'ovatele skla, ale přesto se v textu budu držet názvu uvedeného v inventáři.

Poznatky získané studiem této problematiky jsem zužitkovala již roku 2004 při spolupráci na přípravě rozsáhlé výstavy nazvané Člověk podnikavý - Tradice řemeslné a průmyslové výroby na Českolipsku, na které se podílela celá řada organizací pod vedením SOkA Česká Lípa a VMaG Česká Lípa. Výstava byla zaměřena na vývoj cechovní a manufakturní výroby na Českolipsku s důrazem na tradiční odvětví, soukenictví, cínařství a pochopitelně sklářství. Nebyly však opominuty ani další známé výrobní aktivity na Českolipsku. Pro svoji práci jsem využila tedy i návštěv výstav zaměřujících se na sklářství, např. v roce 2007 jsem se podílela na přípravě rozsáhlé výstavy O novoborských historických domech, kterou pořádalo Sklářské muzeum Nový Bor ve spolupráci se Státním okresním archivem Česká Lípa; PhDr. Martinem Ebelem, Ph. D. a prof. ing. arch. Jiřím Škabradou, CSc. z ČVUT Praha. Jednalo se o výstavu stavebních plánů domů, které byly zčásti vytvořeny pro bohaté obchodníky se sklem a zušlechťovatele skla, ale rovněž pro chudší obyvatelstvo. Plány byly vypracovány převážně tesařským mistrem Philippem Pechem a zednickým mistrem Philippem Ehrlichem. Mezi další přínosné výstavy patřila výstava PhDr. Jitky Lněničkové, nazvaná Křehká krása stříbřeného skla, která probíhala ve Sklářském muzeu Nový Bor od 27. června 2008 do konce září 2008. Na výstavě byla k vidění značná část stříbřeného skla od výrobců z Polevska či Skalice u České Lípy.

Nejpodstatnější informace jsem však získala bádáním v písemnostech cechovní provenience archivního fondu Cechu malířů a rytců skla v Polevsku a Falknově zapsaném v sdruženém inventáři Cechy a společenstva Českolipského okresu, zejména z knihy cechovních schůzí z let 1682-1788, cechovních artikulí a cechovní korespondence, které se pro tento fond zachovaly.

4. Vznik, vývoj a zánik cechů na Českolipsku

Vznik měst ve středověku, vyznačujících se koncentrací většího počtu obyvatelstva v jednom místě, vedl ke zvýšené potřebě výroby potravin i dalších řemeslných výrobků, a tedy k potřebě soustředění většího počtu řemeslníků na jednom místě. Z praktických důvodů bylo brzy třeba výrobu specializovat a regulovat. Z těchto podnětů se začala formovat samosprávná zájmová sdružení řemeslníků stejných výrobních oborů, která známe pod názvem cech. V západní Evropě jsou kladeny počátky organizovaného sdružování řemeslníků již do 11. a 12. století. V českých zemích byl vývoj poněkud opožděn, s prvními cechy se setkáváme nejdříve v Praze, kde roku 1318 získali cechovní statuta staroměstští krejčí, roku 1324 zlatníci, 1328 platněři, štítaiři a helměři, 1339 řezníci a roku 1340 mlynáři. Z mimopražských cechů pochází nejstarší zpráva o řeznících v Českých Budějovicích z roku 1337 a pro rok 1338 jsou doloženy cechovní artikule pekařů v Netolicích.⁶⁶

Velmi výrazný rozvoj cechů ve čtyřicátých a padesátých letech 14. století poněkud zbrzdil negativní postoj Karla IV. ke vzniku řemeslnických organizací. Důvodem byly nepokoje ve městech v Německu, kde se cechovní řemeslníci dožadovali podílu na správě města. Karel IV. proto z obavy z obdobného vývoje i v Čechách zakázal v letech 1341–1346 řemeslnické spolky v moravských městech Brně, Olomouci a ve Znojmě a v letech 1351–1352 zrušil řemeslnické spolky také v Chebu, Hradci Králové, Chrudimi. Teprve v šedesátých letech 14. století, vlastně již po roce 1352, nastal v jeho postoji k cechům obrat a jejich vzniku již nebylo bráněno. V předhusitské době již byla bohatá škála organizovaných řemesel, zejména v královských městech, zcela přirozenou součástí městského života.⁶⁷

Hlavním posláním cechů byla ochrana práv řemesla na místním trhu. Za účelem prosazování tohoto cíle se zaměřovaly zejména na zajištění monopolního práva odbytu zboží v oblasti místního trhu, na dozor nad dovozem cizích výrobků a na zajištění přednostních práv při nákupu surovin. Cechy také střežily prosperitu řemesla omezováním přístupu k provozování řemesla regulací objemu výroby, počtu pracovních sil, zásob zboží na skladě a určováním technologických postupů a pracovních nástrojů.

Vedle této hospodářské funkce cechů vystupovala do popředí od počátku 15. století

⁶⁶ Winter, Zikmund: Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v 14. a 15. století, Praha 1906, s. 180-193.

⁶⁷ Winter, Zikmund: c.d., s. 200-203.

stále zřetelněji také jejich funkce politická. Jak se obával již Karel IV., staly se cechy organizacemi řemeslnictva v jeho zápase o zastoupení v městské správě, která byla dosud převážně v rukou městského patriciátu, tedy převážně obchodnické vrstvy a majitelů statků ve městech i mimo ně. V Čechách časově splynulo úsilí o přístup řemeslnických vrstev ke správě města s husitskou revolucí, která významně přispěla k jejich posílení v českých městech obecně.

Kromě těchto dvou okruhů působnosti plnily cechy od svého počátku také funkci náboženského bratrstva a postupně se rozšiřoval a posiloval jejich podíl na kulturním a společenském životě města. Časem také stále více sílila jejich svépomocná sociální funkce, zaměřená na podporu členů cechu v kritických životních situacích. Konečně poslední funkcí cechů ve veřejném životě měst, související s jejich existencí jakožto organizovaného společenství, byl podíl na obraně měst a na svépomocné ochraně před živelnými pohromami.⁶⁸

Na Českolipsku⁶⁹ lze předpokládat existenci cechů ve 14. století zejména v České Lípě, která právě v tomto století prošla velice rychlým vývojem doprovázeným hospodářským a demografickým rozmachem. Podle nedoložené zprávy z roku 1346 dodal českolipský hrnčír kachle pro stavbu kamen na hrad Hazmburk.⁷⁰ Tato zpráva je sice dokladem o činnosti hrnčírů v České Lípě, ale to ještě neznamená, že by českolipští hrnčíři byli v této době organizováni do cechu. O cechovní organizaci však svědčí výťah z cechovních artikulí pro soukeníky z roku 1382,⁷¹ který, podobně jako českolipské městské právo, vycházel z práv města Žitavy. Obě řemesla později patřila v České Lípě k odvětvím pro město charakteristickým a hospodářsky je proslavila. Na Českolipsku byla ve 14. století ještě další města, zejména Jablonné v Podještědí a Doksy, v nichž by bylo možno existenci cechů předpokládat, nedostatek dochovaných historických zpráv však nedovoluje prokázat v těchto městech vůbec jakoukoliv existenci řemesel.

Další cechy v České Lípě jsou již zcela nepochybně doloženy v nejstarší českolipské městské knize z let 1461–1720, do níž byla 7. května 1462 zapsána cechovní statuta pro

⁶⁸ Ebelová, Ivana: Pražská a venkovská stavební řemesla v době renesance a baroka, Praha 2001, s. 15.

⁶⁹ Tabulka č. 1 znázorňující cechy na Českolipsku od 14. do 18. století uvedených v této kapitole je na s. 25.

⁷⁰ Gabriel, František - Panáček, Jaroslav: Dějiny hrnčířství v České Lípě, Bezděz 9/2000, s. 16.

⁷¹ SOkA Česká Lípa, Cech soukeníků Česká Lípa, inv. č. (206) 8 - Výťahy z cechovních artikulí (Sonewendova registratura) z roku 1382, kopie ze 17.-18. století, kt. 25.

tkalce, hrnčíře a lazebníky.⁷² Tato statuta českolipských hrnčířů jsou vůbec nejstaršími cechovními statuty hrnčířů v českých zemích. O dalších sto let později, roku 1560, vydali vlastníci České Lípy, Zikmund Berka z Dubé a Kateřina z Hungerkoštu obsáhlou listinu, v níž stanovili a potvrdili cechovní pořádky pro dvanáct českolipských cechů: soukeníky, ševce, krejčí, kožešníky, pekaře, sladovníky, kováře, zámečníky a koláře, pro řezníky, provazníky, kloboučníky a dále pro truhláře a bednáře.⁷³ Roku 1591 je v České Lípě pečetidlem doložena existence cechu řemenářů.⁷⁴ Je vidět, že v České Lípě se v průběhu první poloviny 16. století dotvořila kompletní struktura cechů, zahrnující řemesla potravinářská, oděvní, dřevo- a kovozpracující a tradiční hrnčíře.

V průběhu 16. století jsou postupně doloženy cechy v dalších městech na Českolipsku. Roku 1580 existoval v Jablonném v Podještědí cech krejčí,⁷⁵ tentýž cech je doložen listinou z roku 1576 také v Doksech.⁷⁶ Rovněž v menších poddanských městech vznikly v 16. století cechy. Ve Stráži pod Ralskem jsou z roku 1582 doklady o cechu kovářů, zámečníků, kolářů, truhlářů, bečvářů a sklenářů⁷⁷ a z roku 1596 o cechu tkalců.⁷⁸ V Zákupích je doložen roku 1564 cech ševců.⁷⁹ Lze důvodně předpokládat, že cechů v regionu bylo daleko více, ať již v uvedených městech, nebo i v jiných místech, ale dokumenty se z jejich činnosti nedochovaly, či ještě čekají na své znovuobjevení a zpracování.

Vlastní svépomocné organizace na ochranu svých práv a zájmů si v českých zemích již od 15. století vytvářeli také tovaryši⁸⁰ jednotlivých řemesel. Na Českolipsku se s takovými tovaryšskými cechy setkáváme nejdříve v 16. století. Již roku 1524 vydala

⁷² SOKA Česká Lípa, AM Česká Lípa, inv. č. 41 - Pamětnice 1461-1720, kt. 1, folio 2v. Tato informace i s přepisem části pamětnice je rovněž uvedena v článku Bienert, Karl, J.: Die ältesten B. Leipaer Zunftordnungen, Mitteilungen der Nordböh. Vereines für Heimatforschung und Wanderpflege, 1930, s. 67-70.

⁷³ SOKA Česká Lípa, AM Česká Lípa, inv. č. 13 - Zikmund Berka z Dubé a Kateřina z Hungerkoštu za sebe a za syna Jana na žádost purkmistra, radních a cechů schvalují pořádky pro dvanáct českolipských cechů 1560.

⁷⁴ SOKA Česká Lípa, Cech řemenářů Česká Lípa, inv. č. (186) 10 - Pečetidlo cechu řemenářů 1591, kt.18.

⁷⁵ SOKA Česká Lípa, Cech krejčí Jablonné v Podještědí, inv. č. (350) 1 - Zápis ze schůzí, vyúčtování, kniha mistrů a tovaryšů 1580-1781, kt. 66.

⁷⁶ SOKA Česká Lípa, Cech krejčí Doksy, inv. č. (297) 1 - Cechovní artikule krejčovskému cechu 1576.

⁷⁷ SOKA Česká Lípa, Cech kovářů, zámečníků, kolářů, truhlářů, bečvářů a sklenářů Stráž pod Ralskem, inv. č. (553) 1 - Tovaryšské artikule 1582, kt. 40.

⁷⁸ SOKA Česká Lípa, Cech tkalců Stráž pod Ralskem, inv. č. (545) 2 - Cechovní registra 1596, kt. 42.

⁷⁹ SOKA Česká Lípa, Cech ševců Zákupy, inv. č. (590) 1 - Řemeslnický řád ševců v Zákupích 1564, kt. 33.

⁸⁰ Diviš, Jan: Pražské cechy, Acta Musei Pragensis 91-92, Muzeum hlavního města Prahy 1992, s. 11, kde je uvedeno, že nejstaršími statuty tovaryšského cechu jsou z roku 1454 novoměstští ševci, pražští malíři a sklenáři.

městská rada v České Lípě statuta pro bratrstvo krejčovských tovaryšů.⁸¹ Obdobná tovaryšská statuta vydala městská rada ve Stráži pod Ralskem roku 1582 pro tovaryše cechu kovářů, zámečnicků, kolářů, truhlářů, bečvářů a sklenářů.⁸² V pozdějších staletích se doklady o působení svépomocných tovaryšských bratrstev objevují častěji, např. v polovině 17. století je doloženo takové bratrstvo soukenických tovaryšů v Mimoni,⁸³ roku 1751 taktéž bratrstvo soukenických tovaryšů v České Lípě.⁸⁴

V menších městech, kde byl jen omezený počet mistrů jednoho řemesla, se od počátku sdružovalo několik řemesel, většinou si výrobou blízkých, do jednoho cechu.⁸⁵ Tak ve Stráži pod Ralskem již roku 1582 pracovali ve společném cechu nejen kováři, ale spolu s nimi zámečníci, koláři, truhláři, bečváři a navíc ještě sklenáři.⁸⁶ Rovněž v Zákupích sdíleli společný cech spolu s kováři také zámečníci, koláři a bednáři.⁸⁷ Ale i v České Lípě, kde měli roku 1560 společný cech kováři, zámečníci a koláři, se od roku 1652 objevují spolu s nimi ještě mečíři a prstenáři.⁸⁸

Již podle zaměření výroby jednotlivých cechů je zjevné, že některé vyráběly pouze pro omezený místní trh, zatímco výrobky jiných cechů se uplatňovaly i v dálkovém obchodu na trzích značně odlehlých. Mezi řemesla, jejichž výrobky byly vázány na místní trh, na město a jeho nejbližší okolí, patří zejména řemesla potravinářská - řezníci a pekaři, perníkáři, sladovníci, dále řemesla oděvní – krejčí, ševci, kloboučníci a řada jiných, a konečně i široká škála řemesel, vyrábějících nástroje a pomůcky pro zemědělskou výrobu, pro domácnosti nebo zpracovávající určité suroviny pro jiná řemesla. Sem patří třeba kováři, zámečníci, nožíři, koláři, truhláři, bednáři, sedláři, jircháři, kožešníci. Naproti tomu výrobky textilních řemesel, soukeníků a tkalců, nebo výrobky hrnčírů a cínařů, zejména pokud

⁸¹ SOKA Česká Lípa, Cech krejčí Česká Lípa, inv. č. (113) 1 - Tovaryšský pořádek pro cech krejčí 1524, kt. 9.

⁸² SOKA Česká Lípa, Cech kovářů, zámečnicků, kolářů, truhlářů, bečvářů a sklenářů Stráž pod Ralskem, inv. č. (553) 1 - Tovaryšské artikule 1582, kt. 40.

⁸³ SOKA Česká Lípa, Bratrstvo soukenických tovaryšů Mimoň, inv. č. (463) 1 - Opis cechovních artikulí pro bratrstvo soukenických tovaryšů 1620, kt. 49.

⁸⁴ SOKA Česká Lípa, Bratrstvo soukenických tovaryšů Česká Lípa, inv. č. (205) 7 - Tovaryšská kniha 1751-1850, kt. 24.

⁸⁵ Tyto cechy jsou v pramenech označovány jako rajcechy či podle Zikmunda Wintera jako spolucechy.

⁸⁶ SOKA Česká Lípa, Cech zámečnicků, truhlářů, kovářů, kolářů, bečvářů a sklenářů Stráž pod Ralskem, inv. č. (553) 1 - Tovaryšské artikule cechu vydané purkmistrem a radou města Stráže 1582, kt. 40.

⁸⁷ SOKA Česká Lípa, Cech kovářů, zámečnicků, kolářů a bednářů Zákupy, inv. č. (580) 1 - Cechovní řád [1575] 1622, kt. 35.

⁸⁸ Sovadina, Miloslav: Cechy a společenstva na Českolipském okrese, sdružený inventář, SOKA Česká Lípa 1973, sv. 1, s. 25.

vynikaly kvalitou, mohly nalézt uplatnění i na zahraničních trzích. Také výrobky řemesel vyrábějících zbraně nebo různé luxusní zboží často nacházely odbyt na širším území, neboť zákazníci bývala šlechta, která nebyla vázána na obvod města. Tato řemesla také často pracovala přímo na zakázku. Cechy, jejichž výrobky byly předmětem dálkového obchodu, často předurčily a ovlivnily hospodářský vývoj města v období přechodu k manufakturní a tovární výrobě.

16. století a období před třicetiletou válkou bylo dobou vrcholného rozvoje cechů, a to nejen po stránce hospodářské, ale zejména společenské a politické. Cechy získaly značný vliv na správu města a mohly daleko snadněji prosazovat své specifické hospodářské zájmy, ať již v rámci města, nebo působením na hospodářské vztahy v rámci obvodu ekonomického působení města. V České Lípě získaly cechy natolik silný vliv na městskou správu, že úspěšným prosazováním svých partikulárních zájmů často mařily a měnily rozhodování městské rady, což vedlo k vyvolávání sporů se šlechtickými majiteli města a jejich úředníky. Rozvoj výroby vedl také k ekonomickému posílení cechů. Spolu s novými potřebami, novými vynálezy a novými surovinami se rozšiřoval okruh výrobků a docházelo k další specializaci a vzniku nových řemesel. Ne vždy však měla nová řemesla ve městech dostatečný počet mistrů, aby mohla vytvořit samostatný cech. Již existující cechy se ostatně vzniku nových cechů bránily a vytvářely si monopol na výrobu co nejširšího sortimentu výrobků, aby eliminovaly případnou konkurenci. Většinou pracovali mistři nového specializovaného řemesla v rámci již existujícího příbuzného cechu. Příkladem mohou být řemesla hodinářů nebo puškařů, která začala vznikat ve druhé polovině 15. století, ve větší míře se pak rozvíjela v 16. století. V České Lípě jsou tato řemesla doložena až pozdě v 18. století, ovšem byla zařazena do již dávno existujícího cechu kovářů, zámečníků, kolářů a dalších příbuzných řemesel.⁸⁹

Již od 16. Století se cechovní organizace postupně stávaly brzdou řemeslného vývoje, a to z různých důvodů. Na jedné straně byla sice silná snaha o prosazení individualismu výrobního odvětví nad všechny ostatní zájmy, na druhé straně ale spojení řemeslnictva s městem bylo tak těsné, že nemohlo být individualismem výrobního odvětví nikdy překonáno.⁹⁰

⁸⁹ SOKA Česká Lípa, Cech zámečníků Česká Lípa, inv. č. (93) 1 - Zápisy ze schůzí zámečníků, hodinářů, hřebíkářů a puškařů [1787] 1824-1874, kt. 21.

⁹⁰ Janáček, Josef: Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu, Praha 1963, s. 228.

Rostoucí úloha a moc cechů byla v roce 1547 zásahem Ferdinanda I. značně omezena. Stalo se tak po povstání královských měst v čele s Prahou proti panovnické moci. Ferdinandova nařízení se však týkala Prahy a ostatních královských měst, vrchnostenských měst nikoli. Cechovní organizace sice vyvíjely svoji činnost i nadále, avšak byly kontrolovány a omezovány různými nařízeními královských hejtmanů a rychtářů či městských konšelů. Jednalo se však pouze o krátkou epizodu, jelikož postupně byla privilegia cechům opět vrácena a začaly vznikat i cechy nové.⁹¹

Hospodářský rozvrat za třicetileté války na čas rozvoj cechů zastavil. Válka způsobila cechům nejen hospodářskou újmu, ale také velké ztráty na jejich společném majetku, neboť bylo zničeno značné množství starých cechovních listin a privilegií. Období po třicetileté válce je proto bohaté na listiny, jimiž vrchnosti obnovovaly cechům jejich stará a za války zničená privilegia. V českých městech se tak objevuje celá vlna „nových“ cechů, které sice mohly existovat již daleko dříve, ale jejichž písemnosti vzaly za své za třicetileté války. Také na Českolipsku je druhá polovina 17. století obdobím, kdy se objevují cechy v dalších městech a rozšiřuje se škála řemesel. Zejména se dochovaly první zmínky o existenci cechů v menších poddanských městech. Ve Cvikově již roku 1614 a 1622 dostali cechovní statuta krejčí. Později, v 18. století, působily ve Cvikově ještě cechy řezníků, ševců, tkalců, společný cech bednářů, truhlářů a zámečnicků a cech mlynářů.⁹² V Doksech se vedle již dříve doloženého cechu krejčích objevuje roku 1637 cech řezníků, roku 1673 cech kovářů, zámečnicků, kolářů, bednářů a puškařů, k roku 1685 je doložen cech truhlářů a z roku 1695 pocházejí zprávy o cechu pekařů, mlynářů a perníkářů. Až z 18. století pocházejí zprávy také o cechu ševců.⁹³ Nově se cechy objevily také v Dubé, kde dostali roku 1623 cechovní statuta tamní tkalci,⁹⁴ roku 1650 krejčí⁹⁵ a roku 1725 společný cech kovářů, zámečnicků, kolářů, bednářů, truhlářů,

⁹¹ Janáček, Josef: Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu, Praha 1963, s. 228-233; Janáček, Josef: Zrušení cechů roku 1547, ČsČH, Praha 1959, s. 231-242.

⁹² Sovadina, Miloslav: Cechy a společenstva na Českolipském okrese, sdružený inventář, SOkA Česká Lípa 1973, sv. 1, s. 2.

⁹³ Sovadina, Miloslav: Cechy a společenstva na Českolipském okrese, sdružený inventář, SOkA Česká Lípa 1973, sv. 2, s. 77.

⁹⁴ SOkA Česká Lípa, Cech tkalců Dubá, inv. č. (344) 1 - Cechovní statuta vydaná v Praze Adamem z Valdštejna 1623, kt. 73.

⁹⁵ SOkA Česká Lípa, Cech krejčí Dubá, inv. č. (322) 1 - Anna Marie hraběnka Buttlerová z Oromundu uděluje artikule 1650, kt. 72.

puškařů a pokrývačů a 1695 cech řezníků. V 18. století se poprvé objevily doklady o cechu pekařů a mlynářů, cechu ševců a cechu zedníků.⁹⁶ V Jablonném v Podještědí je pro 17. století prokázána existence cechu tkalců,⁹⁷ v 18. století tu působili ještě řezníci⁹⁸ a ševci.⁹⁹ Celá řada cechů je v 17. století doložena v Mimoni. Nejstarším z nich je cech krejčích doložený v roce 1608, roku 1628 následují řezníci, 1653 kováři a z roku 1660 pochází zpráva o cechu soukeníků, jehož tovaryši si na počátku 18. století založili vlastní cech. Konečně v roce 1670 dostali cechovní statuta také ševci. V 18. století jsou v Mimoni doloženy také cechy tkalců

a tesařů.¹⁰⁰ Ve Stráži pod Ralskem vydala městská rada s purkmistrem roku 1629 statuta pro ojedinelý cech kupců¹⁰¹ a z roku 1676 pocházejí statuta pro cech tesařů.¹⁰² Roku 1733 vydal majitel panství hrabě Ludvík Josef Hartig artikule pro společný cech řezníků, koželuhů, mydlářů a provazníků.¹⁰³ Nepřímo je pro 17. století doložena také existence cechu pekařů, neboť roku 1726 se od tohoto cechu oddělil a osamostatnil cech mlynářů.¹⁰⁴ V Zákupích pracovaly na konci 17. století vedle starých cechů, např. ševců, ještě cechy řezníků (1689)¹⁰⁵ a truhlářů, kterým potvrdila zákupská vrchnost, Anna Františka vévodkyně Toskánská, statuta roku 1705.¹⁰⁶ V téže době došlo v souvislosti se vznikem nových řemesel k organizačnímu přeskupení řemeslníků, pracujících doposud v jednotném cechu kovářů, kolářů, zámečníků a bednářů. Roku 1730 se od kovářů oddělili zámečníci a vytvořili vlastní, nový cech spolu s puškaři, ostruháři, hodináři a korouhvičkáři.¹⁰⁷

⁹⁶ Sovadina, Miloslav: Cechy a společenstva na Českolipském okrese, sdružený inventář, SOKA Česká Lípa 1973, sv. 2, s. 84-86.

⁹⁷ SOKA Česká Lípa, Cech tkalců Jablonné v Podještědí, inv. č. (360) 1 - Kniha mistrů, učňů, opisy listin, zápisy ze schůzí a účty [1620] 1676-1846, kt. 67.

⁹⁸ SOKA Česká Lípa, Cech řezníků Jablonné v Podještědí, inv. č. (357) 1 - Kniha mistrů [1740] 1792-1864, kt. 68.

⁹⁹ SOKA Česká Lípa, Cech ševců Jablonné v Podještědí, inv. č. (358) 1 - Cechovní kniha obsahující zápisy ze schůzí, počty mistrů, učňů a tovaryšů a účetní záležitosti 1788-1852, kt. 68.

¹⁰⁰ Sovadina, Miloslav: Cechy a společenstva na Českolipském okrese, sdružený inventář, SOKA Česká Lípa 1973, sv. 2, s. 128-155.

¹⁰¹ SOKA Česká Lípa, Cech kupců Stráž pod Ralskem, inv. č. (530) 1 - Cechovní artikule 1629, kt. 42.

¹⁰² SOKA Česká Lípa, Cech tesařů Stráž pod Ralskem, inv. č. (546) 1 - Cechovní artikule 1676, kt. 41.

¹⁰³ SOKA Česká Lípa, Cech řezníků a přidružených řemesel Stráž pod Ralskem, inv. č. (536) 1 - Cechovní artikule 1733, kt. 43.

¹⁰⁴ SOKA Česká Lípa, Cech mlynářů Stráž pod Ralskem, inv. č. (532) 1 - Cechovní artikule 1727, kt. 42.

¹⁰⁵ SOKA Česká Lípa, Cech řezníků Zákupy, inv. č. (588) 4 - Personální spisy 1689-1860, kt. 35.

¹⁰⁶ SOKA Česká Lípa, Cech truhlářů Zákupy, inv. č. (599) 1 - Cechovní artikule 1705, kt. 35.

¹⁰⁷ SOKA Česká Lípa, Cech zámečníků, puškařů, ostruhářů, hodinářů, korouhvičkářů Zákupy, inv. č. (601) 1 - Cechovní artikule 1730, kt. 35.

Pro pekaře a koláčníky v Žandově vydala vévodkyně Toskánská cechovní statuta roku 1711¹⁰⁸ a z roku 1731¹⁰⁹ pochází nejstarší doklad o žandovském cechu truhlářů, zámečníků a hodinářů.

K největšímu nárůstu počtu cechů došlo v 17. století v České Lípě. Cechy, které se v této době objevily, nebyly vždy nově založeny, jen se z této doby dochovaly nejstarší zmínky o jejich existenci. Z roku 1628 pochází první doklad o cechu barvířů, přitom lze předpokládat, že tento cech působil ve městě již daleko dříve, neboť jeho činnost byla těsně spjata s existencí cechu soukeníků.¹¹⁰ Tentýž předpoklad lze vyslovit také u několika dalších českolipských cechů. Ke starším řemeslům můžeme proto počítat cech cínařů, doložený poprvé roku 1695,¹¹¹ a také cech jirchářů a koželuhů, který má sice nejstarší doklad z roku 1601, ale vzhledem k potvrzené existenci jiných řemesel (ševci, řemenáři) existoval jistě již ve druhé polovině 16. století.¹¹² Ke kožedělným řemeslům se roku 1673 přiřadili ještě sedláři.¹¹³ Počet textilních a oděvních řemesel rozhojnil cech punčochářů, jehož nejstarší doklady pocházejí z roku 1638.¹¹⁴ Mezi nové cechy téměř jistě patřil cech zedníků, pro který vydal purkmistr a rada města cechovní statuta roku 1677.¹¹⁵ Roku 1654 dostal nová pravidla také cech mydlářů a svíčkařů, avšak nelze jednoznačně říci, zda šlo o náhradu za starší zničenou listinu, nebo zda cech vznikl zcela nově.¹¹⁶

V 17. a 18. století začaly cechy vznikat, často i na popud vrchnosti, také v menších poddanských městečkách. Roku 1683 vydala vrchnost, hrabě Arnošt Josef z Valdštejna, privilegia pro dva cechy v malém městečku Kuřivody. Máme tak doloženu existenci cechu pekařů, perníkářů a mlynářů¹¹⁷ a cechu tkalců.¹¹⁸ V 18. století byly založeny řemeslnické cechy také v Jestřebí, kde udělil roku 1706 Jan Vilém hrabě z Kounic statuta cechu zedníků a

¹⁰⁸ SOkA Česká Lípa, Cech pekařů a koláčníků Žandov, inv. č. (605) 1 - Cechovní artikule 1711, kt. 38.

¹⁰⁹ SOkA Česká Lípa, Cech truhlářů, zámečníků a hodinářů Žandov, inv. č. (611) 1 - Cechovní artikule 1731, kt. 38.

¹¹⁰ SOkA Česká Lípa, Cech mandlířů a barvířů Česká Lípa, inv. č. (22) 1 - Cechovní artikule z roku 1628 vydal Ferdinand II.

¹¹¹ SOkA Česká Lípa, Cech cínařů Česká Lípa, inv. č. (43) 5 - Personální spisy 1695, kt. 51.

¹¹² SOkA Česká Lípa, Cech jirchářů a koželuhů česká Lípa, inv. č. (71) 14 - Koupě valchy 1601, kt. 2.

¹¹³ SOkA Česká Lípa, Cech sedlářů Česká Lípa, inv. č. (198) 3 - Personální spisy 1673, kt. 17.

¹¹⁴ SOkA Česká Lípa, Cech punčochářů Česká Lípa, inv. č. (167) 1 - Opisy listin, pamětní záznamy, zápisy ze schůzí [1638] 1741-1794, kt. 13.

¹¹⁵ SOkA Česká Lípa, Cech zedníků Česká Lípa, inv. č. (255) 1 - Cechovní artikule 1677, kt. 26.

¹¹⁶ SOkA Česká Lípa, Cech mydlářů a svíčkařů Česká Lípa, inv. č. (135) 1 - Konfirmace pražských artikulí z roku 1653, dáno českolipskému cechu roku 1654, opis 1723, kt. 51.

¹¹⁷ SOkA Česká Lípa, Cech pekařů, mlynářů, perníkářů Kuřivody, inv. č. (399) 1 - Cechovní artikule 1683, kt. 43.

¹¹⁸ SOkA Česká Lípa, Cech tkalců Kuřivody, inv. č. (401) 1 - Cechovní artikule 1683, kt. 54.

kameníků.¹¹⁹ Roku 1731 je v Jestřebí doložen ještě sdružený cech kovářů, bednářů, kolářů, truhlářů, podkovářů, zámečníků, puškařů, hřebíkářů, hodinářů a sklenářů¹²⁰ a roku 1768 cech krejčích.¹²¹ V téže době vznikl v jiném tehdejší městečku, ve Stvolínkách patřících litoměřickému biskupství, rovněž sdružený cech kovářů, kolářů, zámečníků, truhlářů, bednářů a sklenářů.¹²² Cechy ale mohly vzniknout i na vesnicích. Tak z roku 1688 pochází kniha cechu mlynářů ve Velenicích¹²³ a v roce 1737 byl vrchností založen cech spojených řemesel v Loubí.¹²⁴

Po povýšení Nového Boru na město, roku 1757, začaly vznikat cechy i zde. Z druhé poloviny 18. století pocházejí dokumenty dokládající vznik cechu pekařů (1764), řezníků (1760), truhlářů (1760), krejčích a punčochářů (1760). Roku 1760 rovněž vznikl sdružený cech kolářů, truhlářů a hrnčírů.¹²⁵

Rozmach cechovní výroby však způsobil, že se již od 17. století stále zřetelněji začaly projevovat negativní rysy cechovního zřízení. Se vznikem nových cechů bylo třeba vytvořit i prostor jejich místního trhu, vymezování hranic mezi jednotlivými tržními oblastmi se neobešlo bez sporů. Ke konfliktům však vedlo i oddělování stále speciálnějších druhů řemesel.

Další příčina úpadku ale tkvěla i v samotné organizaci cechů, v jejich lpění na zastaralých technologických výrobních postupech, v omezování výroby a regulaci pracovních sil. Cechy se snažily čelit úpadku zesílením svých ochrannářských tendencí, tím ovšem jen posilovaly svou uzavřenost, individualismus a resortní egoismus.

Ve druhé polovině 17. století tyto retardační rysy ještě zesílily, protože cechy byly vystaveny konkurenčnímu tlaku vznikajících manufaktur a ostré kritice ze strany merkantilistů. Přes jejich kritické hlasy však vláda, z ekonomických důvodů podporující

¹¹⁹ SOkA Česká Lípa, Cech zedníků a kameníků Jestřebí, inv. č. (376) 1 - Cechovní artikule 1706, kt. 33.

¹²⁰ SOkA Česká Lípa, Cech kovářů, bednářů, kolářů, truhlářů, podkovářů, zámečníků, puškařů, hřebíkářů, hodinářů a sklenářů Jestřebí, inv. č. (363) 1 - Cechovní artikule 173, kt. 32.

¹²¹ SOkA Česká Lípa, Cech krejčích Jestřebí, inv. č. (375) 1 - Personální spisy 1768-1862, kt. 31.

¹²² SOkA Česká Lípa, Cech kovářů, kolářů, zámečníků, stolařů, bednářů a sklenářů Stvolínky, inv. č. (564) 1 - Cechovní artikule 1747, kt. 27.

¹²³ SOkA Česká Lípa, Cech mlynářů Velenice, inv. č. (577) 1 - Cechovní kniha 1688-1852, obsahuje mlynářské artikule z doby Ferdinanda hraběte z Kokořova, platy podle let roční činže, splátky dlužnosti, naturální platy, řád mlynářského řemesla, povinnosti k úředníkům, obřad přijímání učedníků, tovaryšů a mistrů, kt. 52.

¹²⁴ SOkA Česká Lípa, Cech spojených řemesel Loubí, inv. č. (408) 1 - Cechovní artikule 1737, kt. 39.

¹²⁵ Sovadina, Miloslav: Cechy a společenstva na Českolipském okrese, sdružený inventář, SOkA Česká Lípa 1973, sv. 3, s. 156.

manufakturní výrobu, nepřistoupila k žádné úpravě cechovního zřízení. Naopak, privilegia vydávaná pro manufaktury byla namířena proti cechům. Na počátku třicátých let 18. století došlo k radikální reorganizaci cechovního zřízení. Císař Karel VI. vydal 16. listopadu 1731 řemeslnický patent pro české země, kterým byla omezena pravomoc cechů i platnost jejich privilegií.¹²⁶ Cechům bylo zakázáno omezovat počet mistrů a tovaryšů a bylo odstraněno zvýhodnění synů cechovních mistrů při přijímání do cechu. Zřizování nových cechů a schvalování cechovních statut bylo přeneseno z kompetence vrchností výhradně na panovníka. S platností od roku 1739 vydal Karel VI. pro země habsburské monarchie tzv. generální cechovní artikule.¹²⁷ Veškeré cechovní zákonodárství bylo sjednoceno, byla přesně stanovena doba učení pro jednotlivá řemesla, pevné poplatky za různé úkony při vstupu do učení a do cechu a vymezeny podmínky vztahů mezi mistry a jejich učedníky a tovaryši. Pravomoc volených cechovních orgánů, tzv. cechovních starších, byla omezena vytvořením funkce tzv. cechovních inspektorů. Cechovní inspektoři byli jmenováni magistrátem města a zúčastňovali se všech rozhodnutí cechu - asistovali při přijímání učňů i mistrů, u posuzování mistrovských kusů a zasedali také na schůzích cechu.

Opisy generálních cechovních artikulí se zachovaly v archivních fondech některých cechů na Českolipsku, a to z toho důvodu, že bylo nařízeno, že každý cech má mít generální cechovní artikule k dispozici (kolik par a za jakou cenu záleželo na velikosti města, která byla rozdělena na čtyři třídy).¹²⁸

Poslání cechů se tak od 18. století postupně omezilo hlavně na jejich svépomocnou sociální a charitativní funkci. Ze svých původně rozsáhlých hospodářských funkcí se nyní cechy staly pouze garantem kvality řemeslné výroby a odborné přípravy učňů. Roku 1754 bylo zakázáno prosazovat cechovní přímus u nově zakládaných živností.¹²⁹ Veškerá řemesla byla rozdělena na komerční, u nichž se předpokládal rozvoj velkovýroby, a na řemesla policejní, připoutaná k místnímu trhu, zde např. řemesla potravinářská. Těmito zákony byla

¹²⁶ Janáček, Josef: Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu, Praha 1963, s. 278.

SOKA Česká Lípa, Cech hrnčírů Česká Lípa, inv. č. (47) 3 - Poznámky k generálnímu cechovnímu patentu vydanému 16. listopadu 1731, kt. 30. Kromě cechu hrnčírů je obsažen generální cechovní patent i v dalších ceších na Českolipsku - mj. Cech kovářů Jestřebí.

¹²⁷ Janáček, Josef: Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu, Praha 1963, s. 278.

Ponocná, Marianne: Generální cechovní artikule 1739, diplomová práce, FFUK Praha 1955.

¹²⁸ SOKA Česká Lípa, Cech hrnčírů Česká Lípa, inv. č. (48) 4 - Generální cechovní artikule Karla VI. 1739, kt. 30, opis. Opisy generálních cechovních artikulí se nacházejí rovněž v písemnostech dalších cechů českolipského okresu: např. Cech krejčí Česká Lípa; o generáliích rovněž Ebelová, Ivana: Pražská a venkovská stavební řemesla v době renesance a baroka, Praha 2001, s. 53.

¹²⁹ Janáček, Josef: Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu, Praha 1963, s. 279.

podpořena kromě cechovní řemeslné malovýroby, která v řadě případů (zejména u soukenických cechů) přecházela v manufakturní a později v 19. století i tovární výrobu.

Všechna ostatní cechovní zřízení byla zrušena až zákonem z 20. prosince 1859, jímž byl vydán tzv. zatímní živnostenský řád, který vstoupil v platnost 1. května 1860.¹³⁰ Tímto zákonem byla založena živnostenská společenstva, která tak vznikla buď z původních starých cechů, nebo v místech, kde cechy dříve nebyly, byla založena zcela nově. Několika novelizacemi (1883, 1895, 1897, 1902, 1907) se původní živnostenský zákon postupně měnil a vyvíjel. Roku 1907 byly zřízeny tři skupiny živností - řemeslné, koncesované a svobodné.¹³¹ Zákon přímo vyjmenovával 54 řemeslných živností, které jsou většinou známy i v jejich původní cechovní podobě. Tento systém živností a podmínek pro jejich provozování pak zůstal bez větších změn zachován až do počátku padesátých let 20. století, kdy byly samostatné živnosti postupně zlikvidovány.

Tabulka č. 1 znázorňující počet cechů ve městech a městečkách na Českolipsku od 14. do 18. století.

	14. století	15. století	16. století	17. století	18. století	Celkem
Česká Lípa	1	3	13	7	2	26
Cvikov	0	0	0	1	5	6
Doksy	0	0	1	4	1	6
Dubá	0	0	0	3	5	8
Jablonné v Podještědí	0	0	1	1	2	4
Nový Bor	0	0	0	0	6*	6
Mimoň	0	0	0	5	2	7
Stráž pod Ralskem	0	0	2	5	2	9
Zákupy	0	0	2	3	3	8
Žandov	0	0	0	0	2	2

* včetně cechu sklářů Nový Bor.

¹³⁰ Bloudek, František - Grušil, Antonín: Živnostenský řád ze dne 20. 12. 1859, č. 227 ř. z., Praha 1948; Janáček, Josef: Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu, Praha 1963, s. 284.

¹³¹ Zákon č. 26 z 5. února 1907, částka XVI, Zákoník říšský pro království a země v radě říšské zastoupené.

5. Přehled cechovní a sklářské legislativy od konce 17. století do počátku 19. století

Snížení počtu obyvatelstva v českých zemích, veliké zadlužení měst, robotní povinnosti, na druhé straně rozvoj výroby, zejména v oborech sklářství a plátenictví, které si udržely své postavení i po Bílé hoře a zaznamenaly velký nárůst vývozu svých komodit do zahraničí, si postupem doby vyžádaly nutnost určité korekce a zásahů v podobě rozmanitých nařízení a předpisů ze strany panovníka. Po porážce stavovského povstání na Bílé hoře v roce 1620 byly dány předpoklady k omezování stavovských práv a ke vzrůstu absolutistické moci panovníka. Výhradním zákonodárcem se stal v podstatě panovník, úplné prosazení absolutismu a postátnění správy se však podařilo teprve Marii Terezii. Již Karel VI. ale v době svého panování věnoval značnou pozornost výrobě a obchodu, pro jejichž rozvoj a zvyšování jejich úrovně nově vytvořil komerční úřady. Tyto úřady ovšem neměly dlouhého trvání, stávaly se postupně těžkopádnými a ztratily svůj původní význam, proto od počátku vlády Marie Terezie byly zřizovány úřady nové, které vyhovovaly aktuálním potřebám. Hospodářská politika tereziánského státu reagovala na špatný stav státních financí a snažila se z této situace vymanit. Ve své snaze o oživení průmyslu vycházela panovnice v první řadě z merkantilistických myšlenek. Za panování Marie Terezie byly na komerční úřady přeneseny všechny záležitosti týkající se obchodu a manufaktur. Složitý vývoj komerční správy od druhé poloviny 18. století byl prakticky ukončen až v roce 1862 konstituováním ministerstva obchodu.¹³²

V českých zemích byla královská nařízení vydávána v rostoucím počtu po nastoupení Habsburků na český trůn. Po obnoveném zřízení zemském z roku 1627 vyhlášoval král svá nařízení většinou formou patentů, což byly nezapečetěné, otevřené a přitištěnou pečeti opatřené listy, jejichž obsah se týkal širšího okruhu veřejnosti a měl zpravidla platnost zákona. Dále panovníci využívali poněkud odlišných mandátů, zpravidla otevřených listů, jež mají vždy nařizovací obsah a obrací se velmi často k většímu počtu osob. K různým ustanovením vydávaných panovníky bylo používáno rovněž cirkulářů určených většímu počtu úřadů nebo vyhlášek vyvěšovaných na veřejných místech či publikovaných v úředním listě.¹³³

¹³² Janák, Jan; Hledíková, Zdeňka; Dobeš, Jan: Dějiny správy v českých zemích od počátku 17. století do současnosti, Praha 2005; Klíma, Arnošt: Manufakturní období v Čechách, Praha 1955.

¹³³ Šebánek, Jindřich; Húščava, Alexandr; Fiala, Zdeněk: Československá diplomatika I, Praha 1965.

Postupně bylo zapotřebí vymezit pro řemeslníky konkrétní předpisy upravující jejich práva a povinnosti.¹³⁴ Zásadní předpisy byly vydány ve třicátých letech 18. století. V letech 1731 a 1739 byly vydány tiskem řemeslnické normy zvlášť v českém a zvlášť v německém jazyce, které měly sjednotit do té doby roztříštěnou a nepřehlednou soustavu cechovních statut, řádů a pořádků, taxativně vymezit práva mistrů, tovaryšů i učňů, rovněž tak dalších pomocníků.

Základním předpisem pro řemeslníky a veškerá cechovní zřízení bylo vydání generálního cechovního patentu,¹³⁵ tzv. „cechovní články“. Cechovní články byly vydány dne 16. listopadu 1731 panovníkem Karlem VI. pro cechy v královských dědičných zemích českých. Jedná se o patent, který byl závazný pro všechny mistry, tovaryše, učně atd. Norma je rozčleněna, vyjma úvodu, do třinácti částí, které jsou uvnitř jednotlivých částí dále děleny.

V patentu se uvádí, že dosud vydané cechovní artikule jsou bez královského povolení neplatné. Ustanovení patentu rovněž obsahuje tresty a sankce za držení nekonfirmovaných cechovních artikulí. Jednotlivé články patentu informují o tom, jak se tovaryši, mistři a ostatní řemeslníci mají společensky chovat. Tovaryšům patent zakazuje vyvolávat nepokoje. Pokud učedníci nastupují k mistrovi do učení, jsou povinni doložit rodné listy nebo jiné dokumenty, které by dokazovaly jejich řádný manželský původ. Tyto dokumenty se uloží do pokladny, v níž zůstanou umístěny až do řádného ukončení doby vyučení. Pokud odchází tovaryš na vandr, obdrží s sebou rodný a výuční list. Patent mj. řeší rozvázání pracovní povinnosti tovaryše u mistra. Tovaryš je povinen mistra informovat, a to nejméně osm dní předem, o svém rozhodnutí z pracovního místa odejít. Vandrující tovaryš nesmí odejít do cizí země, pokud tak učiní „vyhlásí se za psance a jeho jméno se nechá přibít na šibenici“. Norma upravuje možnosti, kdy může dojít k vyučení učňů u více mistrů. Dále vyjmenovává úřady, na které se mohou tovaryši či mistři obrátit v případě jejich trestního stíhání či jiného obvinění. Patent přikazuje vrchnosti, aby umožnila svým poddaným vyučení v určitém řemesle. Řemeslnický předpis také zrušil dosud pečlivě střežená výrobní tajemství. Důležitou součástí normy je důraz na mravné, slušné a počestné chování všech mistrů, tovaryšů, učňů atd., a to nejen při cechovních schůzích.

¹³⁴ Vzhledem k zaměření práce jsem se při výběru norem orientovala na nařízení vydávané řemeslníkům, zvláště sklářům.

¹³⁵ NA Praha, Katalog sbírky patentů, inv. č. 1038 – Karel VI. vydává v českých zemích „cechovní články“, týkající se organizačních záležitostí řemeslnictva a jejich cechů, poměru tovaryšstva k mistrům, pokutování, provinění atd. 1731.

O osm let později vydal 5. listopadu 1739 stejný panovník Generální cechovní artikule (dále jen GCA), které byly vydány pro cechy v královských dědičných zemích českých.

Cechovní pořádky obsahují úvodní ustanovení a šedesát jednu artikuli.¹³⁶ Cechy byly rozděleny do čtyř tříd, přičemž cechy první a druhé třídy působily ve větších místech, a mohly se řídit vlastními tradičními, a často i historicky starobylými cechovními pořádky. Ovšem vlastní cechovní privilegia bylo třeba uvést do souladu s generáliemi a nechat je schválit a potvrdit. Cechy třetí a čtvrté třídy působily v menších městech a neměly povinnost disponovat vlastními cechovními pořádky, v tom případě se řídily ve své činnosti plně generálním cechovním patentem a generáliemi. Pokud vlastnily artikule, zůstávaly i nadále v platnosti za výše uvedených podmínek. Řemesla s podobným zaměřením mohla být sloučena v jeden cech a vlastnit jednu cechovní pokladnu, ale pouze v případě, že cechovní starší mistři oplývali schopností posoudit a schválit mistrovské kusy příbuzných řemesel. Pokud tomu tak nebylo, muselo se dotyčné řemeslo přičlenit k totožnému řemeslu v nejbližším městě. GCA rovněž upravovaly využití tuzemských pracovních sil a zakazovaly vyhledávat řemeslníky z cizích zemí, tedy plně využívat pro práci domácí pracovníky. Artikule taktéž zapovídaly řemeslníkům měnit řemeslo podle své vůle a přecházet bezdůvodně od jednoho cechu ke druhému.

Po úvodních ustanoveních pokračuje rozdělení GCA na jednotlivé části, které jsou srovnány do šesti kapitol, nazvaných: „*o učednících; o tovaryších; o mistrech, mistrovských kusech a mistrovských povinnostech; o vdovách; o cechovních shromážděních a peněžité sbírce; o starších cechmistrech, též o pokladnici a přivtělení cechů.*“

Pořádky týkající se učedníků obsahují devět částí, ve kterých jsou uvedeny podmínky přijetí učedníka do učení, který musí být katolického vyznání. Učeň musí být přijat do učení v době konání kvartálních shromáždění a zapíše se na zkušební dobu šesti týdnů. Pokud bude způsobilý, předloží křestní list nebo jiný dokument o svém narození, a v případě, že se jedná o poddaného, taktéž povolení vrchnosti k vyučení, které se uloží do cechovní pokladny. Dále se při schůzích upravuje výše zápisného do cechovní pokladnice, finanční částka může být vrchností či magistrátem snížena. Artikule upřesňují dobu vyučení na tři roky s výjimkou následujících řemesel, kterým se upravuje doba na „*dva roky u tesařů, pekařů, provazníků, perníkářů, hrnčírů a čtyři roky u kožešníků, zlatníků, kameníků, jirchářů, hodinářů.*“ Předepsaná doba vyučení se nesmí zkracovat, pokud by se tak stalo, tato doba se musí

¹³⁶ NA Praha, Katalog sbírky patentů, inv. č. 1157 – Karel VI. vydává generální cechovní artikule pro cechy v královských dědičných zemích českých 1739.

plně nahradit. V případě, že se učeďník nemůůe z váůné příčiny vyučít u mistra, bude přemístěn k jinému, který obdrůí peněžní odměnu za jeho vyučení. Učeň, který se nedoučí bez váůného odůvodnění, bude z učení vyloučen a tato skutečnost nahlášena vrchnosti či magistrátu. Upravují se rovněž pravidla pro případ neschopnosti učně se vyučít, úmrtí mistra, či výše poplatků mistrům za vyučení. Synové mistrů platí za vyučení pouze polovinu finančních poplatků oproti ostatním, ale musí dodržet dobu vyučení.

O tovaryších vypovídají články deset až dvacet pět GCA. Tovaryš po vyučení může vandrovat, pokud je poddaný, je povinen požádat vrchnost o svolení. Vandrovní léta pro třetí a čtvrtou cechovní třídu pro pekaře, sládky, řezníky, tesaře a hrnčíře trvají dva roky, pro ostatní řemeslníky tři roky. Vandrovní léta mohou být odložena u mistrových synů, pokud mají od vrchnosti či magistrátu potvrzení o tělesné neduůivosti a nezpůsobilosti k vandru. Vandrující tovaryš má za povinnost přebývat v cechovní hospodě. Pokud má tovaryš zájem opustit místo u svého mistra, ohlásí mu svůj záměr odejít nejméně osm dní předem. Rovněů mistr má oprávnění dát výpověď tovaryši. Přijímání tovaryšů k mistrům je řízeno pořádky, tovaryš si sám neurčuje, ke kterému mistrovi bude na vyučení přijat. Pokud tovaryš nenastoupí v pondělí či jiný všední den do práce, dostane za tento přestupek pokutu. Tovaryš je povinen být večer doma, a to v hodinu určenou vrchností. Mistři i tovaryši obdrůí předem dohodnutou finanční odměnu za vykonanou práci. Členové cechu se mají vyvarovat zbytečnému pití alkoholu. Tovaryši nemohou mít oddělené artikule, pečeť ani pokladnici, ovšem při cechovních shromáůdění jsou zavázáni se skládat na nemocné členy. Tovaryši jsou povinni „*poslouchat starší cechmistry, dobře se chovat a nezpívat hanlivé písně*“, jinak budou pokutováni. Chování tovaryšů na vandru musí být slušné, jinak neobdrůí vysvěďčení. Jsou rovněž povinni zúčastňovat se cechovních shromáůdění, jinak jim hrozí finanční pokuta.

Údaje o mistrech, mistrovských kusech a mistrovských povinnostech jsou vyloženy v článku dvacet šest až čtyřicet tři. Pokud tovaryš projeví zájem o získání mistrovství, musí nejprve doložit vysvěďčení, rodný list a výuční list a vypracovat mistrovský kus. Tuto práci tovaryš vypracuje v požadované kvalitě, aby předvedl a prezentoval svoji řemeslnou schopnost a povědomost o řemesle. Rovněů se má dohlížet na vypracování díla, aby nevznikaly zbytečné výdaje za nepovedený kus. Mistrovský kus musí být tedy tovaryšem vypracován důsledně a zkontrolován cechovním komisařem a cechovními staršími mistry. Exemplář, u kterého je nalezena pouze malá chyba, lze mistry schválit v případě, že za něho žadatel zaplatí finanční pokutu. Při konání mistrovské zkoušky se nemají podávat mistrům

svačiny, ale odměna se vyplácí mistrům finančními prostředky. Cechy třetí a čtvrté třídy si mohou určit samy finanční tarif za udělení mistrovského práva, ale vrchnost či magistrát mají právo dohlížet na vybírání platů. Synové mistrů, vdovy či dcery mistrů mohou zaplatit za získání mistrovského práva pouze polovinu požadované odměny, ale za zhotovení mistrovského kusu musí zaplatit plnou taxu. V menších městech lze zaplatit v polovině ceny mistrovi oběd. Mistři nesmí tovaryše jeden druhému odlákávat a nesmí dílo druhého mistra zlehčovat. Rovněž se zakazuje zadávat dílo různým fušerům. Při nedodržení cechovního patentu obdrží postižený finanční pokutu ve výši dvou zlatých. Řemesla nesmí jedno druhému překážet v živnosti. Cizím řemeslníkům není povoleno v době trhů prodávat své zboží, jinak jim bude zboží zabaveno. V případě závažného onemocnění mistra, který za sebe nemá žádného tovaryše, jenž by ho v díle nahradil, domluví se s ostatními mistry, kteří jsou povinni poskytnout mu pomoc. Pokud mistr zemře jsou ostatní příslušníci cechovního zřízení povinni zúčastnit se jeho pohřbu, jinak budou pokutováni.

Následují části čtyřicet čtyři a čtyřicet pět GCA nazvané O vdovách. Vdovy po smrti mistra mohou dále provozovat řemeslo. Pokud si vdova vezme za manžela mistrova tovaryše, má tovaryš nárok požádat o udělení mistrovského práva.

Od části čtyřicet šest GCA do části padesát čtyři následují informace o cechovních shromážděních a peněžité sbírce. Cechovní shromáždění se má konat každý kvartál za přítomnosti komisaře, všech mistrů a tovaryšů, přičemž se musí všichni chovat mravně a počestně. Pokud se však na shromáždění nedostaví některý z členů cechu, bude mu udělena pokuta. Při shromáždění, před otevřením pokladny se mají přednést žaloby a vynést rozsudek. Kromě kvartálů se nemají konat žádná shromáždění, pouze ve vážném případě, a to na útraty toho, kdo shromáždění svolal. Při každém kvartálním shromáždění je každý mistr a tovaryš povinen složit svůj finanční díl. Článek padesát čtyři ukládá povinnost při každém kvartálním zasedání zapisovat informace o jeho průběhu do cechovní knihy. Důvodem k zápisu je možnost kontroly záznamů ze strany vrchnosti, ale rovněž možnost nahlédnutí do zápisů všemi ostatními členy. K zapisování do cechovní knihy má být ustanoven jeden mistr či cechovní písař.

Části padesát pět až šedesát jedna jsou věnovány starším cechmistrům, cechovní pokladně a cechům. Starší cechmistři jsou jmenováni inspektorem a dle pořádku, který je potvrzen vrchností či magistrátem. Artikule upravují pravidla pro ukládání cechovních pořádků a ostatních cechovních písemností, pečeti, finančních sbírek a pokut do cechovní

pokladny vybavené zámky (alespoň dva), přičemž jeden cechovní klíč se odevzdává cechovnímu komisaři. Starší mistr, jenž zastává funkci pokladníka, dokládá v každém kvartále, v přítomnosti inspektora, cechovní účty a příslušnou hotovost. Cechovnímu inspektorovi se za jeho práci dává mírný poplatek z pokladny. Jedna pokladna může sloužit více řemeslům. Článek číslo šedesát udává, že jednou ročně při konání cechovních schůzí musí dojít k veřejnému přečtení generálního cechovního patentu a generálních cechovních artikulí.

Kromě generálního cechovního patentu a generálních cechovních artikulí se řemeslníků a cechů týkala celá řada dalších nařízení.

Jedním z nových požadavků státu byl důraz kladený na vzdělání (nejen odborné) řemeslníků. Již Marie Terezie se snažila o změnu ve vzdělání obyvatelstva svým v roce 1774 zavedeným všeobecným školským řádem. Podle řádu byly školy rozděleny na tři druhy: jednak to byla škola triviální či obecná, jejímž úkolem bylo naučit žáky číst, psát a počítat, a dále pak školy hlavní a normální. Povinná školní docházka se promítla i do požadavku Českého gubernia ze dne 3. září 1787. Gubernium upozornilo na povinnost řemeslníků, kteří se ucházeli se o vyučení v řemesle, prokázat se vysvědčením alespoň z dvouleté docházky do normální školy. Toto nařízení bylo vydáno pro veškerou mládež i pro všechny budoucí žadatele mající zájem o vyučení v řemesle.¹³⁷ Po následném vyučení bylo zapotřebí naučené řemeslné poznatky vyzkoušet v praxi. Vzhledem k tomu, že tovaryšům nařizovaly cechovní artikule od příslušného cechu či generální cechovní artikule účast na vandru, kde se museli v praxi naučit dalším dovednostem u jiných mistrů, bylo potřeba sjednotit úpravu vandrovních knížek.¹³⁸ Vandrovní knížky sloužily k evidenci odpracované doby tovaryšů a zhodnocení jejich pracovního umu u cizích mistrů. Císař František I. vydal vyhláškou pokyny, které stanovily jednotnou úpravu vydávání vandrovních knížek pro řemeslnické tovaryše a dělníky. Vyhláška byla vydána dne 24. února 1827 s platností od 1. května 1829. Tato úprava byla o sedmnáct let později cirkulárním nařízením ze dne 21. března 1846 rozšířena o pravomoce poskytnuté krajským úřadům. Úřadům bylo nařízeno, aby kontrolovaly správné vyplňování vandrovních knížek od mistrů a představených cechů, kteří měli přímou povinnost

¹³⁷ NA Praha, Cirkuláře a vyhlášky, inv. č. 890 – Nařízení gubernia o povinnosti docházky do školy zájemcům o vyučování v řemesle., kt. 14.

¹³⁸ NA Praha, Katalog sbírky patentů, inv. č. 2369 – Jednotné vydávání vandrovních knížek 1829.

dbát na úplnost údajů knih po ukončení pracovních povinností tovaryšů a dělníků.¹³⁹ Pokud byla vandrovní kniha řádně vedena, lze z ní získat zajímavé informace o tom, po jakých zemích tovaryši vandrovali, jak dlouho se zdrželi či jak je hodnotili cizí mistři. Zachovala se např. vandrovní knížka Johanna Kerschnera z Nového Boru, svobodného muže, narozeného 13. dubna 1823 v Novém Boru, jenž pracoval se stříbrem. Vandrovní knížka byla vedena v letech 1840-1845 a obsahuje záznamy z cest, které Kerschner podnikl, a to nejen po Čechách (Praha, Mělník, Děčín), ale i po Evropě (Víděň, Oldenburg, Baden). Ve vandrovní knížce je rovněž zaznamenám přípis od starosty města Nového Boru Rautenstraucha o tom, že se Johann Kerschner učil u svého bratra Josefa Kerschnera v Amsterdamu v letech 1837-1840. Kerschner má u jednoho záznamu poznámku, že se zdržel na vandru u mistra Vopelského sedm týdnů, který mu do knížky napsal, že byl s jeho prací velmi spokojen. Ovšem za vydání vandrovní knížky museli tovaryši zaplatit poplatek, a to ve výši třiceti krejcarů, z čehož polovinu činila platba za vandrovní knížku a druhá polovina byla poplatkem za kolek. Cirkulárním nařízením byly rovněž předepsány rubriky ve vandrovní knížce, které se týkaly vzhledu, tedy identifikace jmenovaného: „*jméno, narození, kraj, země nebo provincie, vrchnostenství, fara, stáří, obydlí, řemeslo, stav, náboženství, postava, obličej, vlasy, oči, nos, ústa, zvláštní znamení a podpis vandrující osoby.*“ Jedním ze zákazů vydaném v cirkulárním nařízení bylo falšování a znehodnocování vandrovní knížky, dále bylo upozorňováno jak postupovat při ztrátě vandrovní knížky, že v případě jejího zaplnění má být ihned vystavena knížka nová atd.¹⁴⁰ O tom, že ne všichni řemeslníci byli dostatečně vyučeni a že někteří mistři přijímali tovaryše či dokonce mistry bez potřebných řemeslných znalostí a bez výučních listů do cechovních zřízení, svědčí zákaz vydaný cirkulárním nařízením dne 22. března 1784. Nařízením zapovídalo přijímání cizích mistrů a tovaryšů do práce bez výučních listů a bez vyučení.¹⁴¹ Někteří tovaryši pracovali tedy i bez výučních listů, ale na druhou stranu část tovaryšů odmítala v určité dny pracovat. Když došlo v roce 1786 ke zrušení některých svátků, část tovaryšů odmítla přijít do práce. Na tuto situaci reagovalo České gubernium zákazem vydávání cechovních vysvědčení tovaryšům, kteří odmítají pracovat ve dnech zrušených svátků. Toto nařízení bylo vydáno 24. července

¹³⁹ NA Praha, Cirkuláře a vyhlášky, inv. č. 5858 – Vyhláška o vyplňování vandrovních knížek mistry a představenými cechů po ukončení práce 1846, kt. 56.

¹⁴⁰ SOKA Česká Lípa, Archiv města Nový Bor, inv. č. 1985 – Vandrovní knížka J. Kerschera 1840-1845, kt. 268.

¹⁴¹ NA Praha, Cirkuláře a vyhlášky, inv. č. 519 – Zákaz o přijímání cizích mistrů do cechů 1784, kt. 11.

1786.¹⁴² Za svůj pracovní výkon byli řemeslníci samozřejmě i finančně ohodnoceni, tovaryši dostávali týdenní mzdu, která byla však panovnicí Marií Terezií v roce 1770 vydaným patentem upravena tak, že místo týdenní mzdy obdržel tovaryš mzdu za každý odpracovaný den.¹⁴³ Rovněž došlo k opětovnému vydání cirkuláře o přezkušování privilegií řemeslníků a cechů s návodem, jak privilegia kontrolovat.¹⁴⁴

Stát zasahoval i do formální úpravy vedení obchodních, účetních a jiných knih a písemností, které řemeslnické cechy vedly. Cechovní knihy jsou sice doloženy již pro 14. století, ale jejich vyplňování se postupem doby měnilo a zdokonalovalo. Z počátku bylo používáno jedné knihy pro účetní operace, zápisy ze schůzí..., ale postupem doby bylo používáno více druhů knih, a to pro zápisy ze schůzí, knihy mistrů, tovaryšů a učňů, účetní zápisy atd., samozřejmě záleželo také na velikosti cechu. Guberniální nařízení z 5. prosince 1785 se týká způsobu jejich vedení podle soudního řádu, značný důraz se kladl na řádné podepisování a orazítkování knih.¹⁴⁵

Ve dvacátých letech 18. století se mezi mistry, tovaryši a učedníky rozmohl zvyk a módnost nošení kordů a jiných zbraní. Zbraně sice nosili převážně obyvatelé měst, a zejména měst pražských, ale na tuto situaci reagovalo Místodržitelství království českého tím, že 11. května 1723 vydalo patent se zákazem nošení zbraní a výstrahou, že osoba, která bude přistižena se zbraní, bude potrestána osmidenním vězením.¹⁴⁶ O dvacet let později 6. června 1746 vydává Místodržitelství království českého v Praze další patent týkající se opětovně této záležitosti. Patent upozorňuje na skutečnost, že kdo bude dopaden s kordem, bude mu zbraň odebrána. Za neuposlechnutí tohoto nařízení je opět určen trest odnětí svobody na osm dní. V patentu se taktéž apeluje na mistry, kteří by měli jít tovaryšům a učedníkům příkladem a zbraně nenosit. Pokud bude některý z členů cechu přistižen při nošení zbraně, bude se zodpovídat ze svého činu vrchnosti i cechovnímu staršímu mistrovi. Výše uvedená skutečnost dokládá o sebevědomí, kterým řemeslníci disponovali, když neuposlechl ani opětovně vyhlášené příkazy o nošení zbraní.

¹⁴² NA Praha, Cirkuláře a vyhlášky, inv.č. 699 – Nařízení gubernia o zákazu vydávat cechovní vysvědčení tovaryšům, kteří nepracují o zrušených svátcích 1786, kt. 13.

¹⁴³ NA Praha, Katalog sbírky patentů, inv. č. 1787 – Marie Terezie nařizuje změnu vyplácení mzdy 21. 4. 1787.

¹⁴⁴ NA Praha, Cirkuláře a vyhlášky, inv. č. 204 – Návod, jak postupovat při přezkušování privilegií řemeslníků a cechů 1767, kt. 6.

¹⁴⁵ NA Praha, Cirkuláře a vyhlášky, inv. č. 641 – Nařízení o způsobu vedení obchodních a řemeslnických knih 1785, kt. 12.

¹⁴⁶ NA Praha, Katalog sbírky patentů, inv. č. 912 – Zákaz nošení kordů 1723.

Úpravám ze strany panovníků se nevyhnula ani tak specifická práce, jakou byly výroba, zušlechťování a obchod se sklem. Pro sklářské řemeslníky byly vydávány zvláštní předpisy, např. cirkuláře, vyhlášky či patenty, týkající se přímo jejich speciální pracovní činnosti. Jedním z nich byl „*Reglement pro sklářské mistry a sklářské pracovníky v královských českých zemích*.“¹⁴⁷ Tento předpis s platností v českých zemích, byl vydán 5. října 1767 českým guberniem s podpisem rady Filipa z Kolowrat.

Sklářský reglement se skládá z úvodního ustanovení, šestnácti článků a závěru s uvedením vydavatele.

V úvodním ustanovení je zapsáno, že se sklářští pracovníci mají řídit tímto zvláštním předpisem, který byl pořízen podle vzoru ze zahraničí.

První článek uvádí, že sklářský učeň má být přijat po řádném vyučení mezi sklářské pracovníky. Vyučnická doba je rozdělena do tří tříd. Pro zpracování křídového skla je určena vyučnická doba pět let, pro tabulové a lahvové sklo se vyměřuje čtyřmi roky. Pro výrobu specifického zrcadlového skla a zvláštního tabulového skla se základní tříletá učební doba prodlužuje ještě o další tři léta pozorování při práci. Pro všechny učně je první rok zahájeného učení dobou zkušební. Učeň se může stát tovaryšem i dříve, než ukončí povinnou výuku, avšak pouze ve výjimečném případě, když je velice zručný. Ovšem pokud se učeň chová nepřístojně, práce se s ním s okamžitou platností ukončí. Sklářský mistr je oprávněn přidat dobu učení učedníkovi v případě, že není ještě schopný vykonávat řádně řemeslo. Učeň může být rovněž propuštěn bez udání důvodu, ale pokud se cítí ze strany mistra poškozen, má možnost se obrátit s žádostí o pomoc ke komerčnímu inspektorovi.

Druhý článek udává, že učni nemohou být přijati ke sklářské peci, která má deset pánví. Pracovitějším a pilnějším učňům mohou být některé učební roky prominuty, jak již bylo výše uvedeno. Synům mistrů, kteří se chtějí vyučit, nesmí být ale povoleny žádné výhody.

Proti svému mistrovi se nesmí postavit žádný sklářský pracovník, což je uvedeno ve třetí části reglementu. Pokud tak některý pracovník učiní, může mistr podat stížnost ke komerčnímu inspektorovi, či ve vážných případech ke komerčnímu koncensu a viník bude potrestán. Dále se v této části uvádí, že sklářským pracovníkům, kteří se ocitnou ve špatné finanční situaci a silně zchudnou, se musí pomáhat a podporovat je, ostatně jak je uvedeno

¹⁴⁷ NA Praha, Cirkuláře a vyhlášky, inv. č. 207 – Řád pro sklářské mistry a dělníky v království českém 1767, kt. 6. Viz příloha č. 11 – ukázka reglementu.

v generálních cechovních artikulích. Tato situace nastala ke konci 19. století v Novém Boru, kde si na svoji těžkou finanční situaci stěžuje potomek Hellmichovy sklářské obchodní kompanie, Hellmich ml., který pracuje jako sklářský malíř, ale není schopen se řádně uživit. Hellmich ml. požádal tedy starostu Městského úřadu v Novém Boru o přidělení pracovního místa u městského úřadu.¹⁴⁸

Článek čtyři upozorňuje na soudržnost mezi skláři, kteří mají být tímto reglementem spojeni. Mají se chovat mírumilovně a čestně, tak jak náleží umělcům, ve svých podnicích se chovat tiše, práci vykonávat bez úmyslných vlastních zisků, čímž by vznikla sklářskému mistrovi viditelná škoda, dále jsou povinni dodržovat pracovní dobu. Pokud tak neučiní, budou donuceni komerčním koncensem, aby v místě, kde jsou zaměstnáni, uhradili vzniklou škodu.

Pátý článek upozorňuje sklářské mistry, že se mají ke svým sklářským pracovníkům chovat slušně. Zasloužený plat jim mají vyplácet vždy čtrnáctý den v částce alespoň 4 florény, a to v každé době, finanční odměnu vyplácet „na ruku“ a umožnit jim nákup potravin, masa a soli v obvyklé tržní ceně, rovněž jim mají u pecí poskytnout přiměřenou míru piva. Vhledem k ohromnému žáru u pece mají skláři povoleno pít pivo z důvodu dodržování pitného režimu. Všechny výdaje pracovníků budou vepsány na konto knížky, přičemž každé tři měsíce bude provedeno její vyúčtování, aby pracovníci byli obeznámeni s výší svých výdajů.

Pracovní smlouvy tovaryšů upravuje šestý článek. Pracovní smlouvy mají být sepisovány na šest měsíců a obnovovány v termínu od Jiřího do Havla nebo půleny, pokud však nedají tovaryši sami výpověď ve čtyřtýdenní lhůtě. Pokud sklářský mistr propustí tovaryše a ten chce nastoupit do práce v jiné zemi, nemá mu to dle patentu ze 17. srpna 1752 (zákaz odchodu do cizí země) být dovoleno s tím, že mu mistr nevydá příslušný pracovní list. V případě řádného přestupu do jiného zaměstnání bude pracovní list tovaryše zaslán do příslušného místa, kde chce tovaryš pracovat. Dluhy sklářských tovaryšů upravuje sedmá část reglementu. V případě, že se nějaký sklářský tovaryš zadluží, je na vůli mistra, jak se zachová, ale každý čtrnáctý výplatní den by mu měl dlužnou částku strhávat z výplaty, a to až do úplného zaplacení dluhu. V případě rozhodnutí tovaryše o odchodu ze svého zaměstnání do jiné hutě je povinen dlužnou částku předchozímu mistrovi zcela doplatit.

¹⁴⁸ SOKA Česká Lípa, AM Nový Bor, inv. č. 2140 – Hellmich žádá o místo, konec 19. století, kt. 277.

Osmá stať předpisu se týká mistrů. Mistři musí dbát na zvelebení výroby skla a na to, že v případě výroby nekvalitního skla vlastně ničí i okolní lesy a způsobují tím újmu na nájemci hutě respektive jejím majiteli. Mistr musí vykonávat svoji práci řádně a zhotovovat pěkné zboží, jinak se zbytečně na panství kácí a ničí hodnotné lesy, přinejhorším může způsobit zkázu celé výroby.

Důležitým palivem pro vytápění sklářské hutě a pro výrobu potaše či flusu bylo dřevo. Jeho význam je patrný již z toho, že kromě osmého článku je mu věnována značná část i v dalších statích reglementu. Sklářští odborníci používali flus rovněž k výrobě barev, zejména matových, ke kterým kromě boraxu a dalších příměsí přidávali i flus.¹⁴⁹ Reglement rovněž udává, že sklářští mistři by měli kdykoliv během celého roku za jakéhokoli počasí oplývat dostatečnou zásobou dřeva a pracovat v hutích se suchým dřevem. Suché dřevo, které se nachází na panství, by se mělo používat k práci přednostně, jelikož tím skláři pomáhají zbavovat les od různých škůdců.

Desátý článek věnuje pozornost opět těžbě dřeva v lese. Regulace těžby dřeva byla však upravena již lesním řádem Marie Terezie z 5. dubna 1754, který usměrňoval mj. nadměrnou těžbu dřeva v českých lesích. Zabýval se využíváním veškerého odpadního dřeva v lesích potřebného zejména k výrobě skloviny, k jejímuž zpracování je kromě výtopu sklářských pecí a dalších surovin zapotřebí především velkého množství potaše (rovněž se uvádí názvy - flus, salajka, draslo), která se získávala louhováním velkého množství popela, který vznikal pálením značného množství dřeva.¹⁵⁰ Otázka dřeva byla řešena rovněž v česko-německé normě z roku 1756. Desátá část reglementu tedy znovu upozorňuje na nutnost využívat polomů a přestárlého a suchého dřeva k pálení v hutích. Velká spotřeba dřeva nezbytná k provozu sklářských hutí vedla v pozdějších letech (29. září 1788) k tomu, že bylo nařízeno českým guberniem nevytvářet kácením stromů paseky příliš blízko sklářských hutí a nekácet mladé vzrostlé stromy, ale co nejvíce využívat polomů, soušek a odpadního dřeva. Cirkulář rovněž oznamoval, že tento jev se čím dál tím více rozrůstá, a proto mají hospodářské a polesní úřady dbát na dodržování tohoto nařízení a v případě jeho porušení

¹⁴⁹ SOKA Česká Lípa, Sběrka sklářských dokladů Kamenický Šenov, neuspořádaný fond, kt. č. 18, vyskytuje se zde receptář lazur Franze Palmeho z Kamenického Šenova z let 1822-1848, ve kterém jsou uvedeny různé druhy barev počítané v dílech, např. na matnou modrou potřebuje zušlechťovatel skla 3 díly šedé modré, 9 dílů flusu, 4 díly základu a 4 kissi – jedná se zřejmě o kyselinu.

¹⁵⁰ NA Praha, Katalog sbírky patentů, inv. č. 1498 – Tereziánský lesní řád 1754.

uložit vysoké finanční pokuty.¹⁵¹

V jedenácté stati reglementu je zakázáno činit škody v lese a kácet dřevo bez příslušného povolení. V případě porušení tohoto zákazu se bude dotyčný zodpovídat komerciálnímu konsensu.

Článek dvanáct opět zaměřuje pozornost na dřevo tím, že upravuje zásoby dřeva ve sklářské huti. Každý sklářský mistr má být zásoben minimálně čtvrtletní zásobou materiálu (vyjma potaše), a kdykoliv musí tuto zásobu doložit.

Dále je reglement zaměřen na chování pracovníků. Sklářští mistři, taktéž pracovníci a všechny osoby v podniku pracující se mají řídit tímto patentem a nemá docházet k žádným zaměstnaneckým sporům, což je uvedeno ve stati třináct.

Kapitola čtrnáct upravuje občerstvení pro mistry při tzv. „frajšprechtování“ učňů, tedy při příležitosti, kdy se učeň stává tovaryšem. Mistři nemají využívat pohostinnosti a peněžních darů, ale maximálně se při těchto slavnostních událostech nechat pohostit sudem piva a jedním dukátem na občerstvení.

Patnáctá část se týká řemeslnického tajemství. U sklářů se oproti jiným cechům klade důraz na to, aby skláři, taviči a jiní sklářští umělci nevyzrazovali cizím zahraničním řemeslníkům své dovednosti. Jinak jim bude uložen vysoký trest.

Šestnáctý článek se týká emigrace sklářů, tedy jejich odchodu do ciziny a tamnímu pracovnímu působení. Nejen že taková migrace je zakázána, ale pokud by někdo sváděl skláře k odchodu do ciziny ať je to cizinec, či tuzemec, obdrží peněžité trest ve výši zaplacení sta dukátů.

Na závěr reglementu je uvedeno, že se tímto zvláštním předpisem musí napříště řídit všichni sklářští mistři a ostatní pracovníci a znění reglementu musí být zpřístupněno pro veškeré pracovníky na veřejném místě.

Reglement je tedy zaměřen zejména na povinnosti mistrů a dodržování určitých pracovních zásad všech ostatních pracovníků. Poukazuje na délku a podmínky pro vyučení sklářů, dodržování pracovní morálky a pracovní doby. Upozorňuje sklářské pracovníky na nutnost slušného chování. A stanoví pravidla vyplácení finančních odměn za vykonanou práci mistrů a tovaryšů a ostatních pracovníků. Na svou dobu nebývalý důraz klade předpis na hospodaření se dřevem, na jeho získávání jak na otop, tak na výrobu potaše. Bez dřeva by

¹⁵¹ NA Praha, Cirkuláře a vyhlášky, inv. č. 1031 – Nařízení gubernia o zákazu dělat paseky blízko sklářských hutí, 1788, kt. 16.

totiž huť nebyla schopna výroby skloviny. Oproti generáliím výslovně zakazuje vyzrazení sklářských řemeslnických tajemství, a proto výrazně omezuje migraci sklářů.

Velkým problémem cechovních zřízení sklářů, jak již bylo uvedeno výše, byla emigrace jednotlivých sklářských pracovníků. Sklářská výroba přispívala do státní pokladny velkými finančními zdroji, proto bylo důležité zamezit odchodu sklářských odborníků do ciziny, a tím eliminovat vyzrazení výrobních tajemství.

Ve sbírce patentů jsou uveřejněny normy, které zakazují emigraci řemeslníků obecně. O zákazu lze hovořit již v roce 1723, kdy místodržící království českého nařizují podle císařského reskriptu, aby byli přísně stíháni cizí verbíři, kteří v zemi tajně verbují zvláště mladé a dobře rostlé muže do cizího vojska, podplácejí je a odvádějí do cizí země. Upozorňují vrchnost a magistrát na nutnost zamezení odchodu kvalitních řemeslníků ze země, kteří tak nesmí učinit bez vědomí vrchnosti či magistrátu, jinak přijdou v zemi o všechno své jmění. Vrchnostenské úřady, ani magistrátní úřady nemají těmto řemeslníkům vydávat křestní listy.¹⁵² S vojenskými záležitostmi souvisí i fakt, že mnoho sklářů i sklářských obchodníků bylo vrchností osvobozováno od nutnosti odvodů na vojnu, aby mohli vykonávat řemeslo a tím přispíval k rozvoji prosperity panství i celé země. O této skutečnosti svědčí velké množství žádostí sklářských odborníků z Práchně či z Kamenického Šenova, kteří požadovali osvobození od odvodů. Byli to lidé velmi zvučných jmen: Johann Anton Helzel, Johann Josef Helzel, Johann Christoph Palme. Sklářský obchodník Christian Palme žádal o uvolnění z odvodu v roce 1783, a to pro své syny: Franze Antona, Floriana, Johanna Christopha a Benedikta.¹⁵³

Zamezení emigrace se týká patent vydaný 17. srpna 1752 panovnicí Marií Terezií.¹⁵⁴ Patent zakazuje odchod sklářů do ciziny pod hrozbou pokuty, vyšetřování a věznění. Uvádí, že pokud by tak chtěli sklářští odborníci učinit, nesmí obdržet do ruky vysvědčení. Pokud sklář přesto požádá o odchod do cizí země, musí požádat o speciální pas. Patent se rovněž zaobírá vyjmutím sklářských dělníků a tovaryšů z vandru, ačkoliv v generáliích je pro

¹⁵² NA Praha, Katalog sbírky patentů, inv. č. 905 – Místodržící království českého nařizují podle císařského reskriptu, aby byli přísně stíháni cizí verbíři, kteří v zemi tajně verbují mladé muže do cizího vojska a aby řemeslníkům umělcům byl zamezen odchod ze země 1723.

¹⁵³ SOKA Česká Lípa, AM Nový Bor, inv. č. 192 – Osvobozování sklářů od odvodů 1783-1839, kt. 65.

¹⁵⁴ NA Praha, Katalog sbírky patentů, inv. č. 1434 – Reprezentace a komora v království českém vyhlašuje patent Marie Terezie, kterým se zakazuje sklářským tovaryšům odcházet ze země a upravuje se a omezuje se jejich přechod ze sklárny do sklárny 1752.

všechna ostatní řemesla vandr přímo stanoven. Pokud by chtěl dělník nebo tovaryš odejít do jiné země, opět mu nesmí být vydán otevřený cechovní list neboli vysvědčení do ruky, nýbrž tento doklad obdrží pouze mistr, u kterého pracoval.

Ze znění výše uvedeného sklářského reglementu je jasné, že skláři nerespektovali zamezení odchodu ciziny, jelikož v článku patnáct a šestnáct reglementu je opět upozorňováno na nešvar emigrace a na zákaz vyzrazování sklářských tajemství cizím řemeslníkům, a to pod pokutou zaplacení sta dukátů. V roce 1790 byl tedy vyhlášen nařízením gubernia generální pardon pro emigranty i pro ty, kteří uprchli před vojenskou službou nebo z jiných důvodů s tím, že když se vrátí do 31. prosince 1790 zpět, nehrozí jim žádné tresty.¹⁵⁵ O jistém uvolnění, týkajícího se vandru a cestování, je možno mluvit počátkem 19. století, kdy byly zavedeny jednotné vandrovní knížky, které byly vydávány prokazatelně i sklářům, jako např. skláři Vilému Hauserovi z Nového Boru, který se narodil v roce 1825. Hauserova vandrovní kniha je vedena v letech 1840-1847.¹⁵⁶ Úředními úpravami prošly i údaje v cestovních pasech. Například, 17. února 1847 zaslal Krajský úřad v Litoměřicích Městskému úřadu v Novém Boru návod s podrobným popisem jakým způsobem vyplňovat předem dané rubriky cestovního pasu. Rubriky cestovního pasu potřebné k identifikaci cestovatele byly obdobné jako u vandrovních knih: „*jméno a příjmení, místo, kraj a země narození, povolání, rok narození, stavba těla, obličej, vlasy, oči, nos, ústa, místo nebo země, do které dotyčný hodlá vycestovat, účel cesty a doba po kterou se zdrží*“.¹⁵⁷

Od konce 17. století rychle vzrůstala obliba českého barokního sklářského zboží, s čímž souvisela i poptávka po této komoditě, která proslavila Čechy po celém světě. Sklářské zboží se tedy stalo velmi kvalitním vývozním artiklem. Na import a export skleněných výrobků byly stanovovány různé celní taxy. Celní tarify byly samozřejmě vydávány pro různé druhy komodit, ať již potravin, zlata, plátna či sklářského zboží. Např. v roce 1784 byl vydán celní tarif pro království české, který upravuje dovozní a vývozní clo. Tarif je rozdělen abecedně a nalezneme v něm kromě potravin, obilí a zlata pod písmenem g – „*glas*“ (sklo) také sklářské výrobky. V první skupině sklářských komodit jsou uvedeny:

¹⁵⁵ NA Praha, Cirkuláře a vyhlášky, inv. č. 1306 – Nařízení gubernia o rozšíření generálního pardonu pro emigranty i na ty, kteří uprchli před vojenskou službou, nebo z jiných důvodů 1790, kt. 18.

¹⁵⁶ SOkA Česká Lípa, AM Nový Bor, inv. č. 1773 – Vandrovní knížka Viléma Hausera 1840-1847, kt. 279.

¹⁵⁷ SOkA Česká Lípa, AM Nový Bor, inv. č. 235 – Návod k vyplňování pasů 1847, kt. 77.

okenní sklo, tabulové sklo, láhve, lékárenské sklo, ručně tvarované sklo – řezané, broušené, malované, zlacené a zrcadlové sklo. Sklo této skupiny lze vyvážet do zahraničí v případě zaplacení cla ve výši jednoho feniku za kus.¹⁵⁸

Část celních norem byla vydávána přímo pro import a export skleněného zboží, jako tomu bylo v roce 1818 u cirkulárního nařízení¹⁵⁹ vydaného guberniem. Normou bylo stanoveno „dovozní a vývozní clo ze skleněného zboží“ s platností pro celou monarchii (s teritoriálním výčtem zemí, které byly od cla osvobozeny – Uhry, Sedmihradsko). Sklářské komodity jsou zde rozděleny do osmi částí s uvedením výčtu skleněného zboží s tím, že pokud se výrobky dováží k vlastnímu užívání, má být taxa vyměřena dle výměru vyznačeného v příloze červeně. Již pouhým nahlédnutím je patrné, že dovozní taxa sklářských výrobků je daleko vyšší než vývozní, čímž se značně podporoval vývoz skla. Tak např. za vývoz skleněných tabulí a kvalitních sklenic se platilo za centýř (dle vídeňské váhy)¹⁶⁰ 7 krejcarů a 2 denáry, kdežto za dovoz stejného zboží činil poplatek již 18 zlatých. Za sklo k hvězdářským nástrojům byla vývozní taxa stanovena na 1 denár, zatímco dovozní na 6 krejcarů. Zajímavý je taxativní poplatek za vývoz zlomků skla, který činil sumu 24 krejcarů. Tato vyšší sazba souvisí zřejmě s nežádoucím efektem vývozu skla jako suroviny. Zlomky skla lze opět znovu přetavit v plnohodnotnou a kvalitní sklovinu, a jak již bylo uvedeno výše, k její výrobě je zapotřebí kromě ostatních přísad i mnoho dřeva a potaše. Oproti vývozu byla stanovena sazba na dovoz zlomků skla pouze na 6 krejcarů. Tak jako nebylo žádoucí vyvážet odpadní a zlomkovité sklo, tak nebylo žádoucí vyvážet ani různé suroviny, např. potaš. Nařízení českého gubernia z 5. září 1799 upozorňuje na zvýšení vývozní sazby potaše, a to od 15. září roku 1799, na čtyři zlaté z centýře.¹⁶¹ Na nedostatek potaše a dřevěného popela však upozorňovali a stěžovali si opakovaně i sami sklářští odborníci, proto byl rovněž českým guberniem vydán zákaz vývozu potaše.¹⁶²

V roce 1827 vydalo české gubernium nové taxy na vývoz skla, které stanovují, že ode dne jejich vyhlášení, 1. října 1827, platí nižší vývozní clo na sklářské komodity uvedené v příloze. Dříve se kupř. platilo za vývoz skleněných tabulí a kvalitních sklenic 7 krejcarů a 2

¹⁵⁸ SOKA Česká Lípa, AM Nový Bor, inv. č. 189 – Celní řád s tarify 1784, kt. 64.

¹⁵⁹ NA Praha, Cirkuláře a vyhlášky, inv. č. 2974 – Cirkulární nařízení gubernia o stanovení vývozního cla z některých druhů skleněného zboží 29. 9. 1818, kt. 36.

¹⁶⁰ Hofman, Gustav: Metrologická příručka, SOA Plzeň a Muzeum Šumavy v Sušici, 1984, s. 53 (vídeňský centýř = 56,006 kg).

¹⁶¹ NA Praha, Cirkuláře a vyhlášky, inv. č. 1878 – zvýšení vývozního cla na potaš na čtyři zlaté z centýře 1799.

¹⁶² NA Praha, České gubernium – inv. č. 1769 – MH – sign. 9,10 – Zákaz vývozu potaše a omezení dovozu barev ze Saska, kt. 139; inv. č. 1764 – Obchod s dřívím, kt. 171.

a 2 denáry, dle nového nařízení se stanovuje cena z vývozu jen na 4 krejčary.¹⁶³ Normy, které byly vydávány však nedodržovali všichni, proto docházelo k přestupkům proti celnímu řádu. Ty byly poté stíhány, a to bankálním a celním úřadem.

Nebyly však vydávány pouze normy celních tax pro tzv. „suchozemce“, ale rovněž pro tzv. „mokrou“ cestu, tedy lodní dopravu. Sklářské obchodní kompanie Novoborska a Kamenickošenovska využívaly lodě plující po Labi k vývozu svých sklářských komodit. Nejdříve dopravily koňským povozem sklo umístěné v přepravních bednách do Děčína, odkud lodě vyrážely do Altony (Hamburku), kde bylo zboží překládáno na lodě plující např. do Španělska, Portugalska či Ameriky. Rovněž za odvoz sklářského zboží vodní cestou se musely platit celní poplatky. Například v roce 1848 vydalo královské české zemské presidium vyhlášku o snížení cla na některé druhy zboží, přepravovaného po Labi. V příloze vyhlášky je zboží rozděleno podle toho, o kolik bylo clo sníženo. „*Sklo a skleněné zboží bez rozdílu, skleněné perly, i když jsou na niti, knoflíky skleněné i s kovovými oušky i vázané v kovu, sklovina pro malosklenáře, slzy skleněné, nezasazená hledítková skla, zrcadlové sklo, skleněné džbánky na pivo bez a také s kovovým víčkem, láhevniky*“ bylo sníženo o 1/20 normální sazby, oproti tomu sklo tabulové, opálové, křídové o 1/4 sazby, panenské o 1/20 původní sazby, sklíčka k hodinkám a sklo korunní o 1/4 sazby.¹⁶⁴ Nejen novoborské a kamenicko-šenovské sklářské obchodní kompanie, ale rovněž ostatní obchodníci z Novoborska a Kamenickošenovska využívaly lodní dopravu z důvodu větší bezpečnosti. I zde se vyskytovaly problémy spojené nejen s malým množstvím vody v řece, které neumožnilo plavbu, ale rovněž s válečným nebezpečím. Např. 15. června 1866 upozornila Pražská parolodní společnost v Děčíně obchodníka Josefa Wendlera z Nového Boru, že právě kvůli válečnému nebezpečí zastavila svoji dopravu zboží po Labi až do odvolání.¹⁶⁵

Obchod se sklem však nebyl pro sklářské výrobce, zušlechťovatele a zejména obchodníky pouze lukrativním oborem, ale jako s každou komoditou s ním souvisely i některé problémy. V druhé polovině 18. století bylo prokazatelně a opakovaně vyráběno sklo z nevalně kvalitní až závadné suroviny. Nejen dnes, ale rovněž v 18. století se hledělo na zdraví a bezpečnost obyvatelstva. Proto, když se zjistilo, že nekvalitní surovina, která se

¹⁶³ NA Praha, Cirkuláře a vyhlášky, inv. č. 3546 – Cirkulární nařízení gubernia o stanovení vývozního cla z některých druhů skleněného zboží 1827, kt. 41.

¹⁶⁴ SOKA Česká Lípa, AM Nový Bor, bez inv. č. – Cirkulární nařízení, 1848, kt. 64.

¹⁶⁵ SOKA Česká Lípa, AM Nový Bor, inv. Č. 1871 – Oznámení o zastavení dopravy zboží, 15. 6. 1866, kt. 267.

tříští, může vážně poškodit zdraví, bylo vydáno 31. července roku 1782 cirkulární nařízení, v němž byl přímo zakázán dovoz a výroba sklářského zboží ze závadných surovin, tzv. „Sprengglas.“ Sklo mohlo ohrozit lidské zdraví, jelikož z něho vyrobené zboží se při manipulaci tříštilo.¹⁶⁶ Tento zákaz byl dokonce opakován v cirkulární formě téhož roku ještě jednou, s tím, že se zakazuje používat rovněž závadných surovin tzv. „Sprengglas“, které mají sklárny již na skladě. Druhé vydání normy upozorňovalo na tuto nebezpečnou skutečnost všechny kraje, které tento zákaz měly za povinnost dále rozšiřovat.¹⁶⁷

V polovině 19. století, kdy obchodní činnost se skleněným zbožím z rukou sklářských obchodních kompanií přecházela přímo na sklářské hutě, jejichž pracovníci si sami zhotovovali nabídky vesměs katalogového rázu s ukázkami a popiskami skla, se objevily hlasy nespokojenosti s kvalitou českého skla. Na tuto skutečnost poukazuje zemské privilegium vydané krajským hejtmanům v roce 1843. Hejtmané měli za úkol informovat sklárny o nelibosti odběratelů – cizinců, kteří jsou velmi nespokojeni s kvalitou českého skla, což má za následek poškozování všeobecně dobrého kreditu českého skla v zahraničí. Krajští hejtmané byli taktéž požádáni o zajištění nápravy u zástupců skláren.¹⁶⁸ Avšak kvalita skla byla kontrolována a ověřována již daleko dříve. Např., Hořovická sklárna sklářského mistra Tobiae Adlera vydávala již krátce po druhé polovině 18. století značné peněžité prémie sklářským pracovníkům za dodržování a zejména zlepšování jakosti vyráběných sklářských komodit.¹⁶⁹

Shrnutí

Jak je z výše uvedených norem, patentů či cirkulářů patrné zaměřovaly se na řešení ve své době aktuálních problémů. Generální patent a generální cechovní artikule, které byly vydány v obecné rovině pro všechny řemeslníky a cechovní organizace se značně odlišují od sklářského reglementu vyhotoveného zhruba o třicet let později od vzniku generálií, což je dáno především specifickou odlišností zpracování skloviny a výroby skla od jiných řemeslných oborů. Sklářský reglement vysloveně zakazuje odtajnění řemeslnických tajemství, které generálie nařizují. Také v otázce vandru, který je v GCA přímo nařízen, byla praxe ve sklářství odlišná. V tomto oboru je migrace sklářů včetně vandru všemožně

¹⁶⁶ NA Praha, CaV, inv. č. 445 – Zákaz dovozu a výroby skla „Sprengglas“ 1782, kt. 10. Viz příloha č. 12.

¹⁶⁷ NA Praha, CaV, inv. č. 446 – Zákaz dovozu a výroby skla „Sprengglas“, které jsou na skladě 1782, kt. 10.

¹⁶⁸ NA Praha, CaV, inv. č. 496 – Zemské privilegium určené krajským hejtmanům, aby upozornily sklárny na nespokojenost s kvalitou českého skla 1843, kt. 10.

¹⁶⁹ NA Praha, České gubernium, inv. č. 421 – Prémie za zlepšení výroby skla 1755-1772, sign. J-50, kt. 196.

omezována, ne-li přímo zakazována, z opětovného důvodu vyzrazení sklářských tajemství. Dále je v předpisu upravena délka vyučení u jednotlivých sklářských oborů, která se samozřejmě neshoduje s GCA. Na druhé straně se pochopitelně všechny tři předpisy v celé řadě ustanovení shodují. Např., v případě špatné finanční situace, či zdravotních problémů řemeslníků apelují všechny tři normy na pomoc od ostatních členů. Dále se všechny vyhlášky věnují nutnosti společenského a slušného chování, jak mistrů, tovaryšů, tak učňů, kteří se nesmí chovat vulgárně.

Značná pozornost je ve výše uvedených předpisech věnována emigraci sklářů. Vyhlášky týkající se nelegálního odchodu ze země byly vlastně neustále obnovovány a upravovány po celé 18. století, v podstatě, po celé období největšího rozmachu českého řezaného a broušeného skla. Vážnost a rozšířenost emigrace sklářů dokládají ve vyhláškách vysoké peněžité sumy za dopadení sklářů, kteří chtějí uprchnout ze země, normy dokonce uvádějí i vyplácení odměn pro ty, kteří upozorní úřady na skláře, který hodlá zemi nelegálně opustit.

Postupem doby se rovněž zdokonalovaly normy týkající se identifikace obyvatelstva při vandrovních, obchodních, pracovních atd. cestách, což je patrné z vyhlášek týkajících se vandrovních knih a cestovních pasů, které obdržely v první polovině 19. století jednotnou úpravu.

Neméně důležitým pramenem pro studium sklářství jsou celní tarify vydávané pro export a import sklářských komodit, které dokládají změny v sortimentu sklářského zboží a úpravy výše celních poplatků. Část předpisů byla na konci 18. století vydávána pro veškeré zboží, tedy nejen pro sklářské, ale i pro ostatní komodity, obilím počínaje a zlatem konče. V první polovině 19. století si však rozšiřování sklářského sortimentu, které bylo rozdělováno do jednotlivých tříd podle obtížnosti výroby, či podle kvality skla, vyžádalo vydání samostatných celních předpisů pro sklářské zboží, ve kterém byly celní taxy rozděleny dle vývozu a dovozu skleněného zboží. Z předpisů lze zjistit zejména informace, jak se měnily celní poplatky v průběhu 18. a 19. století, kdy za dovoz některých druhů skla se částky postupně zvyšovaly a za vývoz naopak snižovaly, čímž se přímo podporoval export sklářských komodit. Neméně zajímavou složkou je zákaz vývozu potaše jako suroviny nutné k výrobě skla. Rovněž lze z celních norem vysledovat změny v trendech a sortimentu sklářského zboží.

Ke konci 18. století a v první polovině 19. století byly však vydávány i vyhlášky, které upozorňovaly sklárny na nespokojenost zahraničních odběratelů s kvalitou českého skla požadovaly nápravu spojenou se zlepšením jakosti skla. Jeden zákaz se týkal dovozu a výroby sklářské suroviny „Sprengglas“, ze které se vyrábělo sklo nevalné kvality, které dokonce ohrožovalo odběratele na životě svojí tříštivostí.

Z výše uvedených cirkulářů, patentů, vyhlášek atd. lze vyčíst značné množství zajímavých informací jak o řemeslnících a ceších obecně, tak o sklářství a zásadně tak doplnit celistvost zkoumané problematiky sklářských cechů.

5. Cechovní artikule zušlecht'ovatelů skla v Chřibské, v Polevsku a Falknově a v Kamenickém Šenově a jejich srovnání

Vzhledem k tomu, že přírodní podmínky na panství Sloup a Česká Kamenice nebyly příznivé pro zemědělskou výrobu, zaměřili se poddaní na obou panstvích na různorodou domácí výrobu. V tomto doplňkovém podnikání vyniká zejména sklářská výroba, zušlecht'ování skla a obchodování se sklářskými komoditami.

V druhé polovině 17. století byla na českokamenickém a sloupském panství v činnosti huť Horní Chřibská, která je od svých počátků v roce 1414 až do roku 1689 spjata s huťmistrovskou rodinou Friedrichů, patřící spolu se Schürery a Preuslery k nejvýznamnějším nositelům sklářského řemesla a umění v Čechách. Sklárnou odkoupil v roce 1697 Václav Norbert Oktavián Kinský a poté byla sklárna pronajímána. Například v roce 1753 zde pracoval se šesti tovaryši člen dalšího významného rodu spojeného se sklářstvím, Jan Kašpar Kittel z Polevska. Sklárna zhotovovala sklo podle přání svých objednavatelů, kteří určovali druhy skla potřebných k výrobě.¹⁷⁰ Pro rok 1799 se uvádí, že ve sklářské huti pracovalo z obce Chřibská 61 sklářských pracovníků, jeden mistr, devět tovaryšů, jeden učeň a padesát pomocníků.¹⁷¹

Sousední sklárna byla ve Falknově, původně sestávajícím ze tří samostatných usedlostí. Sklárna byla v činnosti již od poloviny 16. století. V roce 1530 ji založil Pavel Schürer, který obdržel v roce 1592 od Rudolfa II. šlechtický titul s predikátem z Waldheimu. V druhé polovině 18. století zde pracoval Jan Josef Kittel. Sklárna vyráběla jemné i méně kvalitní sklo křídové i obyčejné zelené.¹⁷² V roce 1799 se sklářskému řemeslu ve Falknově věnovalo dvacet sedm řemeslníků. Brusičů bylo devět, osm mistrů a jeden tovaryš, sklářských malířů bylo osmnáct, z toho mistrů třináct a tovaryšů pět.¹⁷³

¹⁷⁰ Chmelík, Otto: Friedrichovská sklárna v Horní Chřibské, Porta Bohemica - sborník historických prací 1, Litoměřice 2001, s. 93. Sklárna je v činnosti ještě v současné době, viz příloha č. 2.

¹⁷¹ SOA Litoměřice, pobočka Děčín, Velkostatek Česká Kamenice - commerciale-camerale, bez inv. č. - Manufakturní a komerční tabely 1799, kt. 9, nezpracovaný fond.

¹⁷² Chmelík, Otto: Friedrichovská sklárna v Horní Chřibské, Porta Bohemica - sborník historických prací 1, Litoměřice 2001, s. 93; Brožová, Jarmila: České sklářství v polovině 18. století, Sklář a keramik, ročník 29, 1979, s. 45.

¹⁷³ SOA Litoměřice, pobočka Děčín, Velkostatek Česká Kamenice - commerciale-camerale, bez inv. č. - Manufakturní a komerční tabely 1799, kt. 9, nezpracovaný fond.

V literatuře jsou zmínky také o hutích v Polevsku, Okrouhlé a Mistrovicích u Kamenického Šenova, České Kamenici atd.¹⁷⁴ O stavu sklářů a sklářských tovaryšů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku vypovídá zpráva z 20. června 1768, která popisuje stav osazenstva ve sklářských hutích, upravuje odměňování za práci jednotlivých řemesel na sklářské huti, a to i v případě úrazu a neschopnosti další práce, dále se zabývá postihy při dezerci a placením daní.¹⁷⁵

Sklářství, lépe řečeno hutní výroba suroviny a její prvotní zpracování, stálo pravděpodobně až do 17. století zcela mimo cechovní organizaci. Hlavním důvodem bylo, že sklářství nebylo řemeslem provozovaným hromadným způsobem ve městech, ale výroba skla probíhala většinou v lesích, jelikož byla vázána na zdroj surového dřeva k vytápění sklářských pecí a dřevo rovněž z počátku sloužilo k výrobě potaše. Tím, že na českokamenickém a sloupském panství postupně přibývalo zušlechťovatelů skla, a to zejména brusičů, řezáčů, malířů, zavrtávačů a pozlacovačů, vytvořily se postupně podmínky pro založení cechovních zřízení těchto řemesel.¹⁷⁶

Cechy se tedy vytvořily v místě, kde byl větší počet řemesel se stejným zájmem. Cechy měly význam i pro učňovské školství a rovněž pro poskytování ochrany proti tzv. „Stümper“ - packalům a „Pfuscher“ - fušerům, a proto byl cech vybaven odpovídající exekutivou.¹⁷⁷ Cechy zušlechťovatelů skla, zřízených ve druhé polovině 17. století na panstvích Sloup a Česká Kamenice, dostaly pevný řád udělením cechovních artikulí, které jsou základní listinou každého cechu. K vydání prvních cechovních pořádků zušlechťovatelům skla pro obec Chřibská došlo 12. června roku 1661 v České Kamenici Janem Oktaviánem Kinským. 15. března roku 1683 vydal Ferdinand Hroznata hrabě z Kokořova cechovní statuta pro malíře a brusiče a šroubaře skla v Polevsku a Falknově a zhruba o deset let později, 26. června 1694, dostali statuta od hraběte Václava Norberta Oktaviána Kinského také malíři a rytci skla v Kamenickém Šenově.

¹⁷⁴ Gelnar, Michal: Sklářské huře v Lužických horách a jejich podhůří, Bezděz 4/1996, s. 37-74. Huře Josefa Kinského na zrcadlové sklo ponechávám stranou.

¹⁷⁵ NA Praha, České gubernium-commercialis, inv. č. 313, sign. C 12 - Zpráva o stavu sklářů a tovaryšů 1768, kt. 134.

¹⁷⁶ Pokud byli organizováni v cechu již dříve, jednalo se o společný cech s jinými řemesly, např. cech sklářů Český Krumlov, kde je uvedeno, že skláři dostávají vlastní statuta, aby se nemuseli začleňovat mezi ostatní.

¹⁷⁷ Fischer, Karl R.: Ueber böhmische Glasmacherzünfte im 17. und 18. Jahrhundert, MVGDDB, ročník 69, Praha 1931, s. 312-323; ročník 70, Praha 1932, s. 269-278.

Cechovní artikule zušlechťovatelů skla v Chřibské

Cechovní artikule vydané 12. června 1661 v České Kamenici Janem Oktaviánem Kinským pro cech malířů a řezáčů skla v Chřibské jsou psány německou kurzívou na pergamenové listině o rozměrech 76, 5 x 56 cm. Listina má přivěšenou pečeť vydavatele s červeným voskem v dřevěné kapsuli. Tato statuta byla ještě několikrát opisována.¹⁷⁸

Cechovní pořádky vydané pro cech řezáčů a malířů skla v Chřibské roku 1661 začínají invokací - vzýváním boha, poté pokračují adresou s uvedením, pro jaké cechovní společenství a místo jsou určeny, a následuje intitulace.

Poté již obsahují jednotlivá ustanovení cechovních pravidel. Pro získání mistrovského práva byl tovaryš povinen cechovním představeným v cechu zaplatit příspěvky a prokázat, že pochází ze spořádané rodiny. Musel předložit listinu, kdy a kde se vyučil. Mistři uložili tovaryši úkol, který měl vykonat, aby se stal mistrem cechu. Proto, aby se stal tovaryš mistrem, byl nucen zhotovit mistrovský kus. Tento kus však vypracoval nejdéle během jednoho a půl dne. Úkolem bylo vymalovat z paměti v barvách říšského orla se všemi jeho znaky a atributy. Pravidla dále určovala, že učedník, který nebyl synem mistra, měl povinnost učit se v cechu čtyři roky a být schopen zaplatit jeden říšský tolar do truhly cechu a dvě libry¹⁷⁹ vosku. Synové cechovních mistrů měli různé výhody, např. zkrácenou dobu učení. Po absolvování vyučení byl každý tovaryš povinen jeden rok pracovat v cizině. Artikule pamatují i na případy úmrtí mistrů cechu. V případě, že mistr zemřel, vdova měla za pomoci synů či tovaryše dál provozovat tuto živnost. Pokud přišel tovaryš odjinud, nejdříve se ohlásil u cechu.

¹⁷⁸ SOkA Děčín, Cech sklářů Chřibská, inv. č. 10 - Jan Oktavián Kinský uděluje malířům skla v Chřibské cechovní výsady a artikule 1661; Cech sklářů Chřibská, inv. č. 4 - Opis privilegia Jana Oktaviána Kinského sklářskému cechu ze 4. prosince 1812, kt. 1; Schebek, Edmund uvádí ve svém díle, „Böhmens Glasindustrie und Glashandel; Quellen zum ihrer Geschichte,“ Praha 1878, s. 265 až 270, opis z 28. srpna 1669. V tomto textu je užito pouze formy Oktavián, jméno v listinách je psáno jak s k, tak s c -- Octavian.

¹⁷⁹ V originále uvedeno 2 pfund, dle Metrologické příručky od Hofmanna Gustava, SOA Plzeň a Muzeum Šumavy a Sušice, 1984, s. 79 a s. 70, pfund = libra, libra česká 0,514 kg, tato záležitost se týká rovněž cechovních artikulí v polevsko-falknovském cechu.

V cechovních pořádcích poté následují další práva, povinnosti a sankce pro mistry, tovaryše i učedníky, a to: mistr nesmí učit „... žádného, kdo nepochází od čestných, pobožných rodičů a není manželského původu...“ Cechovní mistr je povinen dovolit učňům využit řádné dovolené, nesmí jim v ní bránit. Při oficiálních setkáních mají být mistři oblečeni do slavnostních plášťů, v cechu nemá docházet ke sporům a hádkám, mistři se vyvarují klení a nadávkám pod pokutou čtyř liber vosku. Artikule rovněž upravují pravidla pro pohřby - cechovní mistr musí být pohřben do země a ostatní příslušníci cechu mu projeví úctu, pokud tak neučiní, zaplatí jednu libru vosku.

Poté jsou cechovní artikule zakončeny subskripcí vydavatele „*Hans Octavian Herr Kinsky den Khynitz und Tetauw*“ a datací „*Den 12ten July Anno 1661.*“

Cechovní statuta vydaná pro zušlechtřovatele skla v Polevsku a Falknově

Statuta vydaná ve Sloupu Ferdinandem Hroznatou hrabětem z Kokořova pro cech malířů skla, brusiče skla a šroubaře v Polevsku a Falknově¹⁸⁰ 15. března 1683¹⁸¹ jsou rovněž psána německou kurzívou na pergamenové listině o rozměrech 24,5 x 36 cm a mají přivěšenou pečeť z červeného vosku v dřevěné kapsuli.¹⁸²

Cechovní artikule obsahují dvanáct regulí. Privilegium začíná invokací, dále pokračuje intitulací a adresou s uvedením, že listina je určena pro malíře skla, řezáče a zavrtávače v Polevsku a ve Falknově. Dále již navazuje dvanáct jednotlivých regulí.

V pravidle jedna se uvádí, že jeden ze starších mistrů musí mít u sebe cechovní pokladnu a druhý opatruje klíče od pokladny.

Druhá regule upravuje společenské chování v cechu. Mistři nesmí klít a hádat se, musí se vyvarovat nespolečenských řečí, jinak budou potrestáni zaplacením jedné libry vosku farnímu kostelu.

¹⁸⁰ Falknov (Falkenau), falknovská sklárna zanikla a na jejím místě vznikla roku 1758 obec Kytlice, pojmenovaná po svém zakladateli, skláři Janu Josefu Kittlovi; Umělecké památky Čech K/O, Praha 1978, svazek druhý, s. 203.

¹⁸¹ Datum určeno dle Friedricha, Gustava: Rukověť křesťanské chronologie, Praha/Litomyšl 1997.

¹⁸² SOkA Česká Lípa, Cech malířů a rytců skla v Polevsku a Falknově, inv. č. (528) 1 - Ferdinand Hroznata hrabě z Kokořova vydává artikuly pro malíře skla, brusiče skla a šroubaře v Polevsku a Falknově 1683; dtto inv. č. (529) 2 - Korespondence 1768-1786 (obsahuje mj. opis cechovních artikulí z roku 1770), kt. 87; inv. č. (739) 4 - Cechovní kniha 1682-1788, je v ní uveden rovněž opis cechovních statutů z roku 1683), kt. 87; Schebek, Edmund ve svém díle „*Böhmens Glasindustrie und Glashandel; Quellen zu ihrer Geschichte,*“ Praha 1878 uvádí opis cechovních artikulí z roku 1770, s. 271-277, přičemž originál privilegia v ruce neměl; viz příloha č. 3 - cechovní artikule.

Třetí bod uvádí - pokud se někdo chce stát mistrem malířského umění nebo řezání skla, zavrtávání či zlacení nebo broušení skla, bude představen na cechovním shromáždění a prokáže svůj řádný původ. Rovněž tak se musí dobře vyučit. Pokud se chce stát mistrem, jeden ze starších mistrů mu sdělí, že je povinen vyrobit mistrovský kus, a to říšského orla se všemi údy a v barevném provedení.¹⁸³ Mistrovský kus tovaryši vypracují za jeden a půl dne a poté ho zkoušený předloží celému cechu k posouzení. Pokud bude mistrovský kus řádně zhotoven, žadatel zaplatí poplatky jak peněžní, tak naturální - patnáct kop grošů míšenských, čtyři libry vosku a svým mistrům uspořádá oběd atd. Pokud se jedná o mistrova syna, mohou mu být některé části poplatků prominuty.

Pravidlo čtyři upravuje vztahy mezi mistrem a učněm. Když má mistr zájem přijmout učně, musí ho nejdříve představit cechu, jinak je pokutován. Učeň doloží počestný původ a musí se čtyři roky učit. Za vyučení je dlužen jeden říšský tolar, dvě libry vosku a půl bečky piva. Zároveň je učeň zastoupen dvěma osobami pobývajícími na panství, aby v případě, že se v cechu nedoučí bez vážné příčiny, za něho zaplatily patnáct kop míšenských.

Pátá regule se týká konce vyučení, kdy je učeň „frajšprechtován“ čili povýšen na tovaryše. Tovaryš absolvuje zaučení v cizině, a to po dobu jednoho roku, anebo ještě další rok a den pracuje u mistra.

V šesté reguli se uvádí, že pokud se tovaryš ožení a má zájem o mistrovství, musí zhotovit mistrovský kus na základě podmínek uvedených v pravidle číslo tři. Než se tovaryš ožení, musí nejprve představit svoji nevěstu před shromážděním cechovních mistrů, a pokud mu mistři sňatek schválí, dostane týden volna.

Sedmé pravidlo upravuje další závazky učně. Pokud nemůže učeň prokázat, že byl řádně vyučen u mistra, tak je považován za nevyučeného a musí nejdříve dva roky pracovat u cechovního mistra, aby mohl být přijat do cechu.

V osmém článku je uvedena pokuta ve formě čtyř liber vosku za to, když si mistři navzájem mezi sebou učně a tovaryše přebírají a snaží se, aby se vyučili u nich.

¹⁸³ Viz příloha č. 3, VMaG Česká Lípa - Pohár, dvouhlavý orel v barvách, exponát č. U - 2918, 17. století. V literatuře se uvádí, že v Chřibské a Falknově vznikla valná část číší s říšským orlem, neboť statuta cechů zušlechťovatelů skla vyžadují zhotovení tohoto námětu při mistrovské zkoušce. Drahotová, Olga a kolektiv autorů: Historie sklářské výroby v českých zemích, I. díl, Od počátků do konce 19. století, Praha 2005, s. 143.

V devátém odstavci dává hrabě Hroznata na vědomí, že na celém jeho panství nesmí nikdo jiný provozovat stejné umění a řemeslo, aniž by byl vyučený v tomto cechu zušlecht'ovatelů skla. Pokud by to však přesto někdo činil, bude potrestán vězením.

V desátém bodě se uvádějí pravidla při účasti na pohřbu pro pozůstalou ženu a děti v případě úmrtí cechovního mistra a rovněž jejich práva a povinnosti.

V jedenáctém odstavci se upravují podmínky pro vypravení pohřbu pro skláře, který nebyl členem cechu.

Ve dvanáctém a posledním bodě je uvedeno, že nejmladší cechovní mistr musí v kostele v Polevsku zapalovat k boží poctě dvě velké voskové svíčky v době všech svátků, a pokud tak nemůže učinit on, je povinen zajistit náhradníka. Kdyby se tak nestalo, bude potrestán.

V posledním odstavci potvrzuje a stvrzuje vydavatel cechovní pořádky a dobré regule pečeti. Následuje datum a subskripce vydavatele - dáno na zámku Sloup v pondělí po Reminiscere v roce 1683 „*Ferdinand Roznata Graf von Kokorzowa*“.

Cechovní pořádky vydané pro zušlecht'ovatele skla v Kamenickém Šenově

Poslední známá cechovní statuta pro zušlecht'ovatele skla na dnešním Českolipsku byla vydána 26. června 1694 Václavem Norbertem Oktaviánem Kinským pro cech sklářských malířů, rytců a šroubařů v Kamenickém Šenově. Artikule jsou psány německou kurzívou na pergamenové listině o rozměrech 73 x 51 cm, pečeť chybí.¹⁸⁴

Cechovní statuta začínají invokací, dále následuje intitulace Wenzel Norbert Oktavián Kinský, říšský hrabě... s uvedením, že listina je určena pro malíře skla, rytce a šroubaře v obci Kamenický Šenov. Cechovní pořádky obsahují jedenáct cechovních pravidel.

První odstavec uvádí, že příslušníci tohoto cechu musí být katolického náboženství.

Druhý bod stanoví, že členové cechu jsou povinni dodržovat pravidelně kvartální schůze, na kterých se bude čepovat pivo pocházející z vrchnostenských pivovarů Kinského.

¹⁸⁴ SOKA Česká Lípa, Cech malířů a rytců skla v Kamenickém Šenově, inv. č. (396) 1 - Václav Norbert Oktavián hrabě Kinský uděluje artikuly pro cech malířů a rytců skla v Kamenickém Šenově, Praha 1694; dtto inv. č. (397) 2 - Tři opisy statut bez data, kt. 80. Schebek, Edmund ve svém díle „Böhmens Glasindustrie und Glashandel; Quellen zum ihrer Geschichte,“ Praha 1878 uvádí opis cechovních artikulů z roku 1770, s. 271-277, další přepis cechovních artikulů se nachází v MVGDDB, Praha 1872, s. 83-87, autor není uveden.

Pokud se některý mistr nedostaví nebo řádně neomluví, je mu uložena pokuta dvě libry vosku. Na kvartálních schůzích či slavnostech je nutno se chovat slušně a být řádně oblečen, vycházet každému vstříc. Informace získané v cechu musí zůstat utajeny, jinak bude uložena pokuta ve výši dvou kop míšeňských. Pomluvy, hádky a rozepře jsou v osazenstvu zakázány.

Třetí regule určuje, že pokud někdo jiný mimo cechovní organizaci chce řezat, malovat sklo či pracovat jako šroubař v obcích na panství Česká Kamenice, musí být přijat do tohoto cechu, ale až poté, co prokáže své řemeslné znalosti tohoto umění. Dále je povinen zaplatit šest kop míšeňských, dodat bečku piva a čtyři libry vosku a pohoštění pro mistry. Od synova mistra či od toho, kdo je oddán s jeho dcerou, se požaduje pouze polovina. Cizinec, který nepochází z panství, je nucen předložit rodný a výuční list na vrchnostenském úřadu v České Kamenici.

Ve čtvrtém bodě je uvedeno, že po čtrnácti zkušebních dnech může být přijat učeň do výuky v cechu, pokud se členům cechu prokáže čestným původem. Výuka u mistra probíhá čtyři roky. Sociální funkce cechu je patrná z případného úmrtí mistra, kdy je cech povinen postarat se o dvouleté vyučení jeho potomků u některého z dalších mistrů cechu. Mistr by však neměl vyučovat více než dva učně najednou a zároveň nesmí provozovat řezání skla nebo jiné sklářské řemeslo mimo panství Česká Kamenice. Čtvrtý artikul dále přikazuje, že každý mistr je povinen podporovat své učně ve výuce a rovněž tak každý učeň je nucen poslouchat mistra či mistrovou.

Páté pravidlo upravuje vztahy mezi učni, mistry a tovaryši. Poté, co se učeň vyučí a mistr učně propustí, stává se tovaryšem. Po odpracování nejméně dalších dvou let se může stát za určitých podmínek mistrem, pokud by dobu nedodržel, zaplatí pokutu ve výši libry vosku. Výjimku z tohoto pravidla mají syn mistra a jeho zeť, kteří mohou požádat o mistrovství dříve.

V šestém odstavci je opět nabádáno ke slušnému chování. Žádný cechovní mistr nesmí druhému mistrovi odlákat jeho pracovníky a ničit jejich dílo. Pokud k tomu dojde, pak musí zaplatit pokutu ve výši čtyř liber vosku.

V sedmém ustanovení je uvedeno, že v cechu mohou být kromě malířů plochého skla i jiní sklářští řemeslníci, pokud jsou čestného původu, řádně se společensky chovají a jsou vyučeni. Je možné, aby např. šroubaři pracovali i s materiálem z cínu, ale při zachování stejné ceny.

Osmý bod potvrzuje cechovní pravidla nejen pro nynější členy cechu, ale i pro všechny budoucí a upravuje jim poplatky, které budou odevzdávat, např. když se příslušník cechu ožení, zaplatí čtyři zlaté.

Devátý článek informuje, že na panství Česká Kamenice se nesmí obchodovat s jinými sklářskými výrobky stejného druhu než s těmi, které byly vyrobeny v tomto cechu, aby nevznikla cechovním mistrům škoda. Pokud by byl někdo takový přistižen, je povinen zaplatit cechu škodu ve výši dvojnásobku hodnoty zboží, z čehož si polovinu nechá cech a půlka se odevzdá majiteli panství.

V desátém pravidle je určeno, že cechovní zástupci zapalují v době různých svátků v kostele v Kamenickém Šenově mosazný svícen, pokud tak neučiní, musí zaplatit jako pokutu libru vosku.

Jedenáctý odstavec upravuje pravidla a povinnosti účasti na pohřbech zesnulých příslušníků cechu.

V další části je nařízeno, aby se řezáči skla, malíři skla, šroubaři, ale i jiní členové cechu řídili výše uvedenými cechovními artikulemi ve všech bodech, jakož i jejich následovníci.

V posledním odstavci je subskripce a potvrzení pořádků Václavem Norbertem Oktaviánem hrabětem Kinským a datum vystavení v Praze 26. června 1964.

Srovnání cechovních pořádků

Pokud srovnáme všechny tři cechovní listiny vydané jak na Českokamenickém panství, tak na panství Sloup uvidíme zde řadu shodných ustanovení. Jak již bylo výše napsáno v úvodu, důvodem byly nejenom v určitém období shodní majitelé panství, ale rovněž místní blízkost obou panství Česká Kamenice a Sloup s podobným historickým vývojem, který byl mj. zaměřený na výrobu, zušlechtování a obchod se sklem.

Cechovní statuta, která byla předmětem srovnání, se shodují v mnoha částech. Je patrné, že cechovní pořádky, které byly vydány pro zušlechtovatele skla v obci Chřibská, poté s největší pravděpodobností sloužily jako předloha pro další vydání. Všechny tři cechovní pořádky kladly důraz na řádný původ a náboženský život členů cechu, kteří museli být katolického vyznání a pravidelně se zúčastňovat bohoslužeb v kostele a všech církevních svátků. Cechovní artikule se dále shodují např. v době trvání vyučení učňů v cechu, a to po

dobu čtyř let. V ustanoveních o mistrech předepisují všechna statuta vykonání mistrovské zkoušky zhotovením mistrovského kusu. Mistři si rovněž nesmějí navzájem odlákávat učně, aby se vyučili u nich. Všechna statuta obsahují odstavce o stanovení různých poplatků ať již v peněžní či naturální formě, např. za vstup do cechu, za vyučení, za vykonání mistrovské zkoušky, sankce za nedodržení zapalování svíček v kostele při církevních svátcích. Velký důraz je v artikulích kladen na prokázání spořádaných rodinných vztahů všech příslušníků cechu a rovněž tak na slušné a vytříbené společenské chování. Další společné body odhalují sociální funkci cechů, tedy pravidla a povinnosti cechu v případě úmrtí jejich člena a nutnost postarat se o pozůstalou vdovu a sirotky. Společné je pro cechovní statuta také to, že synové mistra měli v určitých případech právo na mírnější zacházení a byli osvobozeni od některých finančních poplatků. Cechovní artikule se shodují rovněž v tom, že cizí mistři, kteří nejsou členy cechu, nesmí provozovat zušlechťování skla na panství, aby finančně cech nepoškozovali.

6. Vznik, vývoj a činnost cechu malířů skla, brusičů skla, šroubařů

v Polevsku a Falknově

Obce Polevsko a Falknov leží nedaleko od sebe, přesto dnes spadá Polevsko do českolipského okresu a Falknov připadá Děčínsku.

Obec Polevsko (Blottendorf) leží 3,5 km severozápadně od Nového Boru a nejstarší zmínka o ní pochází z 15. století. V 16. století patřilo Polevsko ke sloupskému panství Berků z Dubé, později byl majetek rodině konfiskován pro účast na českém stavovském povstání roku 1547 a panství Sloup bylo prodáno Zdeňkovi Lvů Libštejnskému z Kolovrat. Zadlužené panství odkoupila druhá manželka Zdeňka Libštejnského Kateřina z Vrtby, která se znovu provdala za hraběte Petra z Kokořova. Od něj sloupské panství koupil roku 1710 Václav Norbert Oktavián Kinský, jehož rodina vlastnila panství a od roku 1848 velkostatek až do roku 1945.¹⁸⁵ Po třicetileté válce se Polevsko stává centrem sklářské výroby na Sloupském panství. Sklářské řemeslo, zejména obchod se sklem, přinesl nejen obchodníkům, ale i celému panství značné zisky, a tak skláři byli postupně osvobozeni od roboty.¹⁸⁶ V samotném Polevsku bylo v roce 1757 šest obchodníků se sklem, pět řezáčů skla, malíř skla a dva sklářští nákladníci.¹⁸⁷ Sommerova statistická topografie uvádí pro rok 1833 v obci Polevsku 893 obyvatel. Z toho 66 bylo sklářských rafinérů a „mnoho“ sklářských obchodníků.¹⁸⁸ V roce 1837 jsou uvedeni v kronice obce Polevsko následující počty dekorátérů skla a obchodníků se sklem.¹⁸⁹

Tabulka č.1.

Sklářští malíři	Sklářští brusiči	Sklářští kuliči	Sklářští řezáči	Výrobce dřevěných skl. forem	Sklářští obchodníci
7	2	29	6	1	11

¹⁸⁵ Slaviček, Antonín: Archiv obce Polevsko, inventář, SOKA Česká Lípa 1979, s. I-V.

¹⁸⁶ Fischer, Karl R.: Ueber böhmische Glasmacherzünfte im 17. und 18. Jahrhundert, MVGDDB, ročník 69, Praha 1931, s. 312-323; ročník 70, Praha 1932, s. 269-278.

¹⁸⁷ Slaviček, Antonín: Archiv obce Polevsko, inventář Česká Lípa 1979, s. II.

¹⁸⁸ Sommer, Johann Gottfried: Das Königreich Böhmen, erster Band, Prag 1833, s. 293-294.

¹⁸⁹ SOKA Česká Lípa, Archiv obce Polevsko, inv. č. 2 - Kronika z let 1837-1945 (pro léta 1546-1948), kt. 2V.

Část obyvatel odešla z Polevska po založení Nového Boru a po jeho povýšení na město roku 1757 do nově vzniklého města. K nejznámějším patřil Friedrich Egermann, který odešel z Polevska do Nového Boru v roce 1829.¹⁹⁰

Falknov¹⁹¹ leží 8 kilometrů východně od České Kamenice. Obec Falknov prošla složitým vývojem. Dolní Falknov náležel Českokamenickému panství a Falknov k panství Sloup. Datace vzniku Falknova nelze přesně určit. Na místě původní obce Falknov, která byla tvořena velkou hutí Pavla Schürera z poloviny 16. století, vznikla v roce 1758 nová obec Kytlice pojmenovaná po skláři Kittlovi. V roce 1845 založil falknovský rodák akademický malíř Anonín Weis v obci školu pro malíře skla. Škola však neměla dlouhého trvání a byla v roce 1885 zrušena.

Zakládajícími členy polevsko-falknovského cechu zušlecht'ovatelů skla, založeného dne 6. března 1682, byli následující mistři, kteří zaplatili do cechovní pokladny¹⁹² každý po šesti zlatých:¹⁹³

Daniel Heltzel z Polevska

Caspar Kittel

Stephan Heltzel

George Vetter z Falknova

Caspar Piltz

David Preüsler

Geoge Behr

Heinrich Schür

Wentzel Schür z Hillova Mlýna

Baltzer Künel

George Weitzsch

¹⁹⁰ SOKA Česká Lípa, Archiv obce Polevsko, inv. č. 2 - Kronika z let 1837-1945 (pro léta 1546-1948), kt. 2V.

¹⁹¹ Slavičková, Hana - Cvrk, František: Kytlicko, Děčín 1993, s. 11-13.

¹⁹² Viz příloha č. 5 - cechovní pokladna sklářů, VMAg Česká Lípa, depozitář, číslo exponátu - UH 3018.

¹⁹³ SOKA Česká Lípa, Cech malířů a rytců skla v Polevsku a Falknově, inv. č. (739) 4 - Cechovní kniha 1682-1788, kt. 87.

Poté, co byla cechu zušlechťovatelů skla v Polevsku a Falknově udělena 15. března 1683 sloupskou vrchností cechovní statuta, začínají se konat od června roku 1683 cechovní schůze.

Cechovní schůze se uskutečňovaly při otevřené cechovní pokladně a za přítomnosti nejstaršího a starších cechmistrů. Polevsko-falknovský cech vycházel z obecného modelu cechovní organizace, kde v čele cechu stál cechmistr (v polevsko-falknovském cechu nazývaný nejstarší) volený cechovním shromážděním. Po jeho boku bylo několik „starších,“ jejichž počet se v polevsko-falknovském cechu v průběhu let měnil. Ti řídili vnitřní život cechu, reprezentovali cech a zastupovali ho navenek, např. ve styku s úřady. Členy cechu byli mistři dekorátérského řemesla, kteří splnili podmínky pro vstup do cechu. Jednou z podmínek bylo, že se na sloupském panství seskupilo více mistrů stejného řemesla, jejichž činnost potřebovala vytvořit vnitřní řád.¹⁹⁴

Pro léta 1683 až 1788 bylo možno z archiválií cechovní provenience rekonstruovat následující nejstarší a starší cechmistry polevsko-falknovského cechu. U části cechmistrů je uvedeno, z jaké obce pocházeli a jakému konkrétnímu řemeslu zušlechťování skla se věnovali:¹⁹⁵

- 1683-1699 nejstarší cechmistr Daniel Heltzel, malíř skla z Polevska,
- 1683-1707 starší cechmistr Caspar Kittel, malíř skla,
- 1699-1707 nejstarší cechmistr David Preusler, malíř skla,
- 1707-1728 nejstarší cechmistr Dobias Preusler, malíř skla,
- 1710 nejstarší cechmistr Georg Vetter z Falknova, řezáč skla,
- 1728 nejstarší cechmistr Johannes Kittel, rychtář z Polevska,
- 1768 nejstarší cechmistr George Görner, brusič skla
starší cechmistr Anton Christian Kittel, řezáč skla (zemřel před 1771),
starší cechmistr Stephan Thomas, brusič skla z Hillova Mlýna,

¹⁹⁴ SOkA Česká Lípa, Cech malířů a rytců skla v Polevsku a Falknově, inv. č. (739) 4 - Cechovní kniha 1682-1788, kt. 87; Winter, Zikmund: Dějiny řemesel a obchodu v Čechách ve XIV. a v XV. století, Praha 1906, s. 281; Ebelová, Ivana: Pražská a venkovská stavební řemesla v době renesance a baroka, Praha 2001, s. 14.

¹⁹⁵ SOkA Česká Lípa, Cech malířů a rytců skla v Polevsku a Falknově, inv. č. (739) 4 - Cechovní kniha 1682-1788, kt. 87; SOkA Česká Lípa, Cech malířů a rytců skla v Polevsku a Falknově, inv. č. (529) 2 - Cechovní korespondence 1768-1786, kt. 87. Seznam cechmistů se z části nedal rekonstruovat, protože zápis v knize začíná slovy, za přítomnosti nejstaršího cechmistra a starších. Viz příloha č. 6 - ukázka z cechovní knihy.

- 1770-1776 nejstarší cechmistr Anton Preysler, malíř skla,
starší cechmistr Anton Franz Preysler, zlatič skla,
starší cechmistr Stephan Thomas, brusič skla z Hillova Mlýna,
- 1777 nejstarší cechmistr Anton Preysler, malíř skla,
starší cechmistr Josef Hocke,
starší cechmistr Stephan Thomas, brusič skla z Hillova Mlýna,
- 1779 nejstarší cechmistr Johann Christoph Gotscher, zlatič skla,
starší cechmistr Anton Rautenstrauch, řezáč skla,
starší cechmistr Stephan Thomas, brusič skla z Hillova Mlýna,
- 1784-1788 nejstarší cechmistr Anton Rautenstrauch, řezáč skla,
starší cechmistr Ignatz Preusler, brusič skla,
starší cechmistr Elias Löhnert, brusič skla.

Cechovní schůze zušlecht'ovatelů skla v Polevsku a Falknově byly organizovány tak, že všichni sklářští řezáči, malíři, šroubaři, brusiči a další zušlecht'ovatelé skla museli nejméně čtyři dny před schůzí obdržet pozvánku k účasti na ní, a proto si platili svého cechovního posla.¹⁹⁶ V cechovních zápisech je pro sledované období let 1683-1788 uvedeno celkem 133 schůzí. Schůze byly nazývány v polevsko-falknovském cechu podle ročního období - jarní, letní, podzimní a zimní kvartál a měly se od roku 1739 povinně konat čtyřikrát do roka.¹⁹⁷ Schůze se konaly v letech 1683-1752 většinou dvakrát za rok, od roku 1753 do roku 1788 převážně jednou ročně. Ovšem existují zde i výjimky. V roce 1713 se cechovní schůze konala čtyřikrát, v pěti případech došlo ke konání schůzí třikrát za rok. Zápisy z cechovních schůzí polevsko-falknovského cechu zušlecht'ovatelů skla přináší informace o vstupu učňů do učení k mistrovi a o jejich vyučení, o odchodu tovaryšů na vandr, o přidělení mistrovského práva novým mistrům, kteří zdárně vykonali mistrovskou zkoušku. Nejdůležitější součástí cechovních schůzí bylo vybírání poplatků do cechovní

¹⁹⁶ SOkA Česká Lípa, Cech malířů a rytců skla v Polevsku a Falknově, inv. č. (529) 2 - Cechovní korespondence 1768-1786, kt. 87. Od roku 1731 měl každý cech svého placeného posla; Melichar, František: Dějiny cechovnictví v Čechách, Unhošť - Praha 1902, s. 29.

¹⁹⁷ SOkA Česká Lípa, Cech hrnčářů Česká Lípa, inv. č. (48) 4 - Generální cechovní artikule Karla VI., Vídeň 5. ledna 1739, kt. 30, opis. Ponocná, Marianne: Generální cechovní artikule 1739, diplomová práce, FFUK Praha 1955; rovněž Ebelová, Ivana: Pražská a venkovská stavební řemesla v době renesance a baroka, Praha 2001, s. 56. Praxe však byla jiná, i přesto, že generální cechovní artikule nařizovaly schůze konat čtyřikrát ročně.

pokladny za vyučení, mistrovské právo apod. Cechovní kniha schůzí rovněž obsahuje jména mistrů, nejstarších mistrů a starších mistrů cechu, kteří se museli schůzí pravidelně zúčastňovat, což jim také nařizovala cechovní statuta. Pod cechovními zápisy ze schůzí cechu jsou v některých případech uvedeni dva zástupci pro ověření správnosti zápisu.

Pokud však nastaly nějaké mimořádné události, např. úmrtí člena cechu, konaly se schůze i v jiný den.¹⁹⁸ Dne 4. června 1784 v Polevsku žádají cechovní nejstarší Johann Anton Rautenstrauch a cechovní starší Ignatz Oppitz úředníka Richtera ze Sloupu o svolání schůze za přítomnosti pozůstalých Wentzela Noa, Josepha Weidnera a Franze Hebendorfa z důvodu rozhodnutí týkajících se jejich majetkových záležitostí.¹⁹⁹

Členové cechu zušlecht'ovatelů skla v Polevsku a Falknově, kteří byli uvedeni v cechovní knize, pocházeli z následujících obcí převážně českokamenického a sloupského panství: Polevsko, Falknov, Skalice, Hillův Mlýn, Cvikov, Jiřetín pod Jedlovou, Nový Bor, Klučky, Arnultovice, Chřibská a Kytlice.²⁰⁰ Jádrem této sklářské oblasti tedy byly tři vsi v údolí říčky Kamenice - Falknov, Hillův Mlýn (dnes Mlýny) a Kytlice, dále tři vesnice na říčce Šporka - Arnultovice, Nový Bor a Skalice. Jakousi spojkou mezi oběma údolními byly vsi ležící na hřebeni, jenž je dělí - Polevsko a Klučky. Chřibská leží již mimo toto jádro, 7 km severozápadně od Falknova, resp. Jiřetín leží ještě asi o dva km dále severněji. Na panství Zákupy ležel Cvikov, vzdálený asi 6 km od Nového Boru. Zajímavostí je, že přestože existoval již od roku 1661 cech sklářů v Chřibské, členy polevsko-falknovského cechu byli i řemeslníci z obce Chřibská. Dekoratéri skla z Kamenického Šenova, kteří obdrželi svá statuta jako poslední až roku 1694, se v polevsko-falknovském cechu nevyskytují. Byli však organizováni v cechu sklářů v Chřibské, jako např. Christoph Heltzel, malíř skla z Kamenického Šenova, který příslušel k cechu v Chřibské od roku 1674.²⁰¹

Polevsko-falknovský cech zušlecht'ovatelů skla soustřed'oval v roce 1691 již devatenáct mistrů (viz tabulka č. 2). Míšťi, kteří byli v této době organizováni v cechu, pracovali v sedmi případech jako malíři skla a v osmi případech se jednalo o řezáče skla.

¹⁹⁸ Rovněž toto dovolovaly generální cechovní artikule, ale ten, kdo požádal o schůzi, musel zaplatit vydání.

¹⁹⁹ SOkA Česká Lípa, Cech malířů a rytců skla v Polevsku a Falknově, inv. č. (529) 2 - Korespondence 1768-1786, kt. 87.

²⁰⁰ SOkA Česká Lípa, dtto, inv. č. (739) 4 - Cechovní kniha 1682-1788, kt. 87.

²⁰¹ SOkA Děčín, Cech sklářů Chřibská, inv. č. 3, sign. A-II-1 - Cechovní kniha 1661-1771, kt. 1.

U čtyř mistrů nebylo uvedeno, jaké sklo dekorují, ale je zde předpoklad, že to byli rovněž malíři a řezáči skla, jelikož ještě na konci 17. století se jednalo o oblíbené techniky zušlechťování skla.²⁰²

Tabulka č. 2 Mistři polevsko-falknovského cechu roku 1691

Mistři malíři skla	Mistři řezáči skla	Mistři bez určení
Caspar Kittel	George Vetter z Falknova	George Bähr
Samuel Heltzel	George Neutzs	Hans Heinrich Schier
Stephanus Piltz z Falknova	Baltzer Kühnel	Wentzel Schier
Caspar Piltz	Hans Schier z Falknova	Johanes Breyer
David Preusler	George Octavianus Hiecke	
Daniel Heltzel	Wentzel Storm	
Christian Piltz z Polevska	Simon Schier z Falknova	
	Christoph Görner z Polevska	
Celkem 7	Celkem 8	Celkem 4

V cechu sklářů v Chřibské bylo ke konci sedmnáctého století organizováno celkem sedmatřicet mistrů, čtyři tovaryši a šest učňů, kteří byli z Chřibské a České Kamenice, o sto let později jsou uvedeni v obci Chřibská jeden mistr, devět tovaryšů a jeden učeň.²⁰³

Tabulka č. 3 Počty mistrů v cechu sklářů Chřibská před rokem 1700.

Místo působení	Mistři	Tovaryši	Učni
Chřibská	23	4	4
Česká Kamenice	14		2
Celkem	37	4	6

²⁰² SOKA Česká Lípa, Cech malířů a rytců skla v Polevsku a Falknově, inv. č. (739) 4 - Cechovní kniha 1682-1788, kt. 87.

²⁰³ SOA Litoměřice, pobočka Děčín, Velkostatek Česká Kamenice, commerciale - camerale, bez inv. č. Kreibitzer Meister, Geselln sambt Lehr Buben před 1700, kt. G1, jedná se o nezpracovaný fond.

Ke konci 17. století se však zformoval ještě cech zušlechťovatelů skla v Kamenickém Šenově. Ve městě Kamenický Šenov bylo v roce 1694 čtrnáct sklářských řemeslníků, deset řezáčů, dva malíři a dva brusiči. Všech čtrnáct řemeslníků bylo velmi mladých, bylo jim mezi sedmnácti a třidvaceti lety. Byl zde uveden pouze jeden dvaadvacetiletý mistr Christoph Heltzel, sklářský řezáč, jeho příbuzným byl jiný Heltzel, a to Johann Anton, který byl vynikajícím a úspěšným obchodníkem se sklem.²⁰⁴

Tabulka č. 3

K roku 1723 byli organizováni v kamenicko-šenovském cechu následující mistři:

Jména a počet mistrů	Obor, kterému se mistr věnuje	Další nalezené údaje o mistrovi a jeho rodině, včetně informace, pokud byla uvedena, zda byl mistr v roce 1723 na obchodní cestě
George Kreibich	zelené sklo	
Caspar Kittel	sklářský řezáč	
Hans George Kittel	sklářský zavrtávač	
George Thomas	sklářský zavrtávač	
Elias Kreibich	zelené sklo	1736 - 53 let, žena Rozina, 4 děti
Michael Horn	rychtář ze Šeltů	
Elias Knechtel		
George Schmiedt	sklářský řezáč	obchodní cesta
Elias Gläser	sklářský řezáč	obchodní cesta
Hans George Zincke	sklářský řezáč	obchodní cesta
Hans George Pallme	sklářský řezáč	
Daniel Heltzel	sklářský řezáč	1736 - 66 let, žena Eva, 2 děti
Christoph Lohr	sklářský řezáč	
Daniel Holler	sklářský řezáč	
George Bischoff	sklářský řezáč	obchodní cesta
Elias Palme	královský sklářský řezáč	obchodní cesta
George Tzschirnstein		obchodní cesta
Jacob Heltzel	sklářský řezáč	
Matheus Knechtel	sklářský řezáč	
Christian Lorentz	sklářský řezáč	obchodní cesta
Elias Kreibich	obchodník	1736 - 54 let
Jacob Heltzel		obchodní cesta
Christian Pallme		

²⁰⁴ SOKA Česká Lípa, Archiv města Kamenický Šenov, inv. č. 18 - Obyvatelská kniha 1694, kt. 4. Příloha č. 7- jedná se o hrobku Johanna Antona Heltzela (drahou hrobku si mohli dovolit pouze úspěšní skláři a obchodníci se sklem).

Jména a počet mistrů	Obor, kterému se mistr věnuje	Další nalezené údaje o mistrovi a jeho rodině, včetně informace, pokud byla uvedena, zda byl mistr v roce 1723 na obchodní cestě
Christoph Kittel		obchodní cesta
George Wetzig	sklářský řezáč	
Matheus Zahn	sklářský řezáč	1736 - 58 let, žena Elisabeth, 4 děti
Jeremias Pallme		obchodní cesta
Hans Kreybich		
George Lohr		
Joseph Palme		obchodní cesta
Joseph Kreybich		obchodní cesta
Jeremias Seidel		obchodní cesta
George Hackel	sklářský řezáč	
Josef Heltzel		obchodní cesta
Hans Christoph Heltzel	sklářský řeháč	obchodní cesta
Hans Christoph Pallme	sklářský řezáč	obchodní cesta
Hans Jacob Pallme		obchodní cesta
Christoph Zahn	obchodník	žena Sabina, 2 děti
Valentin Lorn	obchodník	
Hans Christoph Leide	sklářský řezáč	
IrtHans Christoph Pallme	sklářský malíř	obchodní cesta 29 let s poznámkou, že odcestoval v roc 1736, žena Anna Elisabeth, tři děti
Joseph Palme	sklářský malíř	obchodní cesta
Hans Joseph Kreibich	sklářský malíř	obchodní cesta
Mathes Palme		obchodní cesta
Joseph Löhne	sklářský řezáč	
Caspar Zahn	sklářský řezáč	41 let, žena Justina, 5 dětí
Franz Anton Heltzel		obchodní cesta
Johann Franz Palkner		obchodní cesta
Hans Christoff Heltzel		
Joseph Thomas	sklářský řezáč	
Christoff Zahn		
George Kittel	sklářský řezáč	
Joseph Kelner		obchodní cesta
Elias Gläsern		obchodní cesta
Christoph Pallme	malíř	
Lorenz Oppitz		
Hans George Hammel	rychtář v Práchni	
Josef Horn		obchodní cesta
Hans Christoph Horn		obchodní cesta
Hans Casper	sklářský řezáč	
Hans Christoph Petterle		

Jména a počet mistrů	Obor, kterému se mistr věnuje	Další nalezené údaje o mistrovi a jeho rodině, včetně informace, pokud byla uvedena, zda byl mistr v roce 1723 na obchodní cestě
George Fr. Kittel	rychtář v K. Šenově	
George Heltzel	sklářský řezáč	1736 zemřel v 50 letech, syn Hans Anton 20let
Christoph Jackert		obchodní cesta
Hans George Pallme		obchodní cesta
Hans George Seidel		obchodní cesta
Franz Postelt	sklářský řezáč	
David Palme		obchodní cesta
Johannes Palme		obchodní cesta
Hans Georg Schutz	sklářský řezáč	1736 - 52 let, žena Elisabeth, 4 děti
George Wenzel		obchodní cesta
Elias Hülle	sklářský řezáč	
Hans George Huckel	sklářský řezáč	
Hans David		obchodní cesta
Hans George Palme	sklářský řezáč	
Anton Kittel		obchodní cesta
Christoph Igl Krause		
Elias Laurich		obchodní cesta
George Walter		obchodní cesta
Gott Schmidt Hanisch	sklářský řezáč	
George Hans Palme	sklářský řezáč	
Hans Christoph May		obchodní cesta
George Jacob Heltzel	sklářský řezáč	1736 - 47 let, žena Maria Elisabeth, 6 dětí, obchodní cesta
Joseph Zahn		obchodní cesta
Matheus Palme	sklářský řezáč	obchodní cesta
Anton Tzschirschen		obchodní cesta
George Worm		obchodní cesta
George Thomas		obchodní cesta
Anton Hanisch		obchodní cesta
George Kreybich	zelené sklo	
Hans George Thomas		obchodní cesta
George Müller	sklářský řezáč	
Celkem mistrů 92		

Jak vyplývá z tabulky č. 3 - cech zušlechtovatelů skla v Kamenickém Šenově, který vznikl jako poslední ze tří výše jmenovaných, sdružoval k 8. říjnu roku 1723 již 92 mistry,

k tomu je nutno ještě připočíst 37 tovaryšů a 6 učňů.²⁰⁵ Mnoho mistrů a tovaryšů však pobývalo v této době na obchodních cestách. Pokud jde o obory mistrů, jejichž jména byla uvedena jednalo se většinou o sklářské řezáče. Již letným pohledem do tabulky lze zaznamenat velmi častý výskyt některých příjmení, např. Palme (Palme), Kreibich (Kreybich), Heltzel, Zahn, Kittel - vesměs jména, která proslavila kamenickošenovské sklářství později, v 19. století, po celé Evropě, a jejich nositelé se stali zakladateli kamenickošenského sklářského a lustrařského průmyslu.

O rozvoji kamenickošenského cechu svědčí i to, že k roku 1725 měl cech zušlechťovatelů skla v Kamenickém Šenově již 102 mistrů, jak vyplývá z následující tabulky č. 4, kde jsou uvedeni mistři, kteří pocházeli z různých částí českokamenického panství.²⁰⁶

Tabulka č. 4

Počty a působiště mistrů kamenickošenského cechu roku 1725.

Místo působiště mistrů k roku 1725	Počet mistrů
Kamenický Šenov	45
Prácheň	15
Šelty	10
Horní a Dolní Prysk	15
Kerhartice	4
Česká Kamenice	7
Líska	1
Hillův Mlýn	2
Rynaltice	3
Celkem	102

²⁰⁵ SOA Litoměřice, pobočka Děčín, Velkostatek Česká Kamenice, commerciale-camerale, bez inv. č. Specificación deher Meister auch Gesellen und Lehrbuben, welche sich A.1723, kt. G1, nezpracovaný fond.

²⁰⁶ SOA Litoměřice, pobočka Děčín, Velkostatek Česká Kamenice, commerciale-camerale, bez inv. č. An Merckung der sämbt. Innungs Meister bey d.Schönauer Glasschneyd 1725, kt. G1, nezpracovaný fond.

Pokud srovnáme počty mistrů v polevsko-falknovském cechu, sklářů v Chříbské a kamenickošenovském cechu zušlechtovatelů skla, je zde patrné, že polevsko-falknovský cech patřil svým počtem mistrů mezi nejmenší. Rovněž v literatuře se uvádí, že cech zušlechtovatelů skla v Chříbské nebyl pouze nejstarší, ale měl až do ukončení své činnosti vůdčí postavení.²⁰⁷

Následující tabulka přináší jména a název řemesla mistrů, ale rovněž mistrových, kteří pracovali v polevsko-falknovském cechu ve sledovaném období let 1683-1788. Jedná se o malíře, řezáče, zavrtávače (či šroubaře), kuliče, brusiče a zlatiče, u některých mistrů bylo psáno pouze umělečtí mistři. Mezi jmény v tabulce jsou uvedeni i členové rozvětvených saských sklářských rodin,²⁰⁸ kteří hledali po roce 1500, když byla cena dřeva v saském Krušnohoří zvýšena natolik, že bylo zmrazeno rozšiřování tamního sklářství, uplatnění v severních Čechách. Byli to např. Preuslerové, Schürerové atd.

Tabulka č. 5

Mistři a mistrové polevsko-falknovského cechu z let 1683-1788

Malíři	Řezáči	Brusiči	Bez určení
David Preusler	Georg Vetter z Falknova	Georg Görner	Valentin Oppelt
Stephanus Piltz z Falknova	Christian Piltz z Falknova	Elias Storm	George Breyer
Samuel Heltzel	Christoph Oppitz z Polevska	Jakob Kühnel	Johann Christian Schier
Daniel Heltzel od 1963 brusič	Johannes Schier z Falknova	Franz Ottendorf	Marie Hulke 1713
Caspar Kittel	George Octavianus Hiecke	Stephan Thomas z Falknova	Wenzel Schürer z Falknova

²⁰⁷ Langhammer, Antonín: Legenda o českém skle, Zlín 1999, s. 46.

²⁰⁸ Drahotová, Olga a kolektiv autorů: Historie sklářské výroby v českých zemích, I. díl, Od počátků do konce 19. století, Praha 2005, s. 134.

Malíři	Řezáči	Brusiči	Bez určení
Caspar Piltz	Simon Schier z Falknova	Anton Franze z Hillova Mlýna	Christoph Görtner
Dobias Piltz	George Neutr	Josef Bendel z Falknova	Christian Frantz
Johann Schier	Christoph Mosig z Arnultovic	Andreas Hellmich	George Berger
Samuel Preysler	Johann Georg Oppitz	Joseph Rösler ze Cvikova	George Görtner
Christoph Neutz	Elias Piltz z Polevska	Jacob Greiner	Anton Piltz
Johann Adam Puschinger	Hans Christoph Heltzel	Christian Endler z Falknova	Johann Christoph Fritsch
David Preusler ml.	Baltzer Kühnel	Ambros Weis	Christoph Anton Kittel
Anton Preysler z Polevska	Hans Kittel	Elias Löhnert z Falknova	Anton Heltzel
Christian Preisler Z Polevska	Hans George Frantz	Gottfriedt Buchnert	Johann Christoph Ullmann
Simon Peter Schier	Elias Preusler z Polevska	Anton Rösler z Falknova	Elias Rautenstrauch
Johann Wentzel Watzke z Polevska	Casper Kittel z Jiřetína pod Jedlovou	Anton Buhl	Christoph Helbig z Polevska
Carolus Preysler z Polevska	George Günter z Nového Boru později brusič a zavrtávač	Joseph Görner z Polevska	Johann Christoph Oppitz

Malíři	Řezáči	Brusiči	Bez určení
Christina Preysler	Wentzel Schier ze Skalice	Andreas Hierschner	Christian Frantz Rautenstrauch
Josef Mathias Z Falknova	Christoph Preusler z Falknova	Johann Georg Pohl z Hillova Mlýna	Hans Anton Kittel
Dobias Preusler*	George Oppitz	Adalbert Kimmel	Joseph Mosig
*od 1763 zavrtávačem	Christoph Görner z Polevska	Gottfriedt Görner z Polevska	Anton Stolle
	Christian Rautenstrauch	Joseph Fischer	Simon Petrus
	Christoph Pallme ze Skalice	Johann Michal Ender	Johann Christoph Zincke
	Wentzel Schier z Falknova	Leopold Kittel z Nového Boru	Johann Christoph Friebe
	Hans Hannel	Joachim Poschinger	Valtin Oppelt
	George Weith	Franz Zimmermann z Hillova Mlýna	George Sommer
	Andreas Piltz	Gotfriedt Rochelt	Johann Kietke
	Elias Mosig	Elias Löhnert	Samuel Behr
	Conrath Oppitz z Klučků	Christian Schulkaufér z Horní Chřibské	Joseph Storm
	Ferdinand Oppitz	Anton Schulkaufér z Hillova Mlýna	George Ronge
	George Vetter	Wenzel Bendel z Kytlice	Christoph Bürgermeister
	Anton Kittel	Georg Görner	Hans Georg Walter
	Johann Georg Schier	Ignatz Krahl z Arnultovic	Anton Mosig

Malíři	Řezáči	Brusiči	Bez určení
	Gottfried Preysler	George Krahl z Arnultovic	Christoph Ulmann
	Anton Oppitz z Polevska		Johann Christoph Neutz
	Hans Jacob Schier		Andreas Horn
	Anton Gerner		Friedrich Piltz
	Michael Höltzel z Arnultovic		Friedrich Chmelowski
	Joseph Schossig		Ferdinand Knechtel
	Peter Schier		Jacob Breyer
	Anton Ulmann ze Skalice		Johann Anton Oppitz
	Vdova po A. Ch. Kittlovi		Johann Gottfriedt Bühnert
	Franz Sichmann z Polevska		Johann Christoph Bürge
	Ignatz Oppitz		Anton Fritz
	Ferdinand Oppitz z Klučků		
	Karl Preisler z Polevska		
	Joseph Oppitz z Klučků		
	Augustin Ulmann		
	Jeremias Riedel		
	Anton Rautenstrauch		

Malíři	Řezáči	Brusiči	Bez určení
	Anton Ronge		
	Johann G. Werner		
	Joseph Preisler z Arnultovic		
	Johannes Breyer		
	Wentzel Storm		
	Andreas Mosig ze Skalice		
	George Hiecke		
	Hans Schier z Falknova		
	Christoph Schier z Falknova		
	Johann Kittel, rychtář z Polevska		
	Christoph Kittel		
	Conrath Hiecke		
	Ferdinand Holle		
	Joseph Piltz z Klučků		
	Johann Georg Piltz z Falknova		
20 malířů	65 řezáčů	34 brusičů	44 bez určení

Do seznamu mistrů činných v letech 1683-1788 v polevsko-falknovském cechu patří ještě sklářští **zavrtávači**, kteří upravovali hrdla na lahvích. Těchto mistrů bylo pouze osm a v podstatě patřili do dvou rodin: Schierů a Hännelů - Johann Heinrich Schier, Hans Heinrich Schier, Hans Christoph Schier, Johann Georg Schier z Falknova, Johannes Hännel z Polevska, Hans Hännel ze Skalice a Christoph Hoffman a Johann Anton Weber. Dále zde působili mistři **kuliči a hladináři** - byli pouze tři - George Hännel z Polevska, Elias Hännel ze Skalice a Franz Chmelowsky. Menší skupinu mistrů tvořili mistři **zlatiči**, vyskytující se v polevsko-falknovském cechu až od poloviny osmnáctého století. Byli to čtyři mistři: Wentzel Watzke, Anton Franz Preisler, Silvestr Oppitz a Johann Christoph Gotscher.

Jak vyplývá z tabulky č. 5 a seznamu, nejpočetnější skupinu mistrů tvořili řezáči skla, kterých bylo v polevsko-falknovském cechu šedesát pět, dále pak brusiči s počtem třicet čtyři, malíři skla, jichž bylo dvacet, zlatiči byli čtyři, mistrů zavrtávačů bylo osm a kuliči a hladináři byli pouze tři. Zbývající skupina byla nazvána uměleckými mistry, bez bližšího určení, těchto mistrů bylo napočítáno čtyřicet čtyři. Celkem tedy bylo v polevsko-falknovském cechu organizováno na 178 mistrů a mistrových. V cechovní knize polevsko-falknovského cechu se ve sledovaném období 1683-1788 vyskytují tři vdovy, které převzaly řemeslo, poté co manžel zemřel, a rovněž samy přijímají řemeslnický dorost na vyučení. Jsou to: vdova po Antonu Christianu Kittlovi, která je poprvé uvedena jako mistrová v řezání skla v roce 1771, Marie Hulke, vdova, uvedena od roku 1713 a Christina Preisler, mistrová, malířka skla.²⁰⁹

Nutno ještě dodat, že zušlechtovatelé skla se po celou dobu svého života nespolehali pouze na dekorování skla a někteří z nich nevykonávali toto řemeslo trvale, ale pouze sezónně. Vedle dekorování skla vlastnili např. mlýn, někteří vykonávali funkce obecního rychtáře.²¹⁰

Pokud sledujeme vývoj dekorátérů v období 1683-1788, nemůžeme si nepovšimnout, že stálíci v zušlechtování skla bylo řezání, v němž se také vyučilo nejvíce učňů. Zastoupeni byli také malíři skla, ale nedosahovali takového počtu jako řezáči. Brusiči skla se objevují v polevsko-falknovském cechu sice až od roku 1710, ale od poloviny 18. století jejich počet narůstá. Ohromný rozvoj v podobě dekorování skla zlacením probíhá v polevsko-falknovském cechu od poloviny 18. století. Ovšem v kamenickošenovském cechu dekorátérů skla jsou mistři zlatiči organizováni již v roce 1721, jako např. Christoph Zahn, mistr zlatič z Práchně.²¹¹ Zavrtávači, kuliči a hladináři tvoří v cechu zušlechtovatelů skla Polevska a Falknova pouze malé procento z ostatních zušlechtovatelů skla.

Sklo na dekorování odebírali zušlechtovatelé skla nejen ze skláren ve Falknově a Chříbské, ale rovněž ze sklárny Rollhütte, kterou založil v roce 1680 obchodník se sklem

²⁰⁹ SOkA Česká Lípa, Cech malířů a rytců skla v Polevsku a Falknově, inv. č. (739) 4 - Cechovní kniha 1682-1788, kt. 87. Podle cechovních pravidel mohla vdova spolu se zdatným tovaryšem pokračovat v práci svého manžela.

²¹⁰ SOkA Česká Lípa, Cech malířů a rytců skla v Polevsku a Falknově, inv. č. (739) 4 - Cechovní kniha 1682-1788, kt. 87. Jiné řemeslo uvedeno u některých mistrů.

²¹¹ SOA Litoměřice, pobočka Děčín, Velkostatek Česká Kamenice, inv. č. S - 16 – Kamenicko-šenovský pořádek řezáčů skla a ostatních sklářských profesí 1698-1722, kt. 62, nezpracovaný fond, prozatímní číslování.

Johann Kaspar Kittel z Polevska. Sklárna byla v činnosti pouze do roku 1739, kdy shořela.²¹² Ovšem produkce těchto skláren nemohla stačit potřebám počtu dekorátérů skla, proto bylo sklo dováženo i odjinud. Kupříkladu od huťmistra Müllera z Janouškovy huře u Vimperka dovážel sklo mistr řezáč Georg Günter z Nového Boru, Dobias Preusler, Samuel Heltzel atd.²¹³ Neopracované sklo si přiváželi zušlechťovatelé skla i z dalších sklářských hutí Čech, Moravy a Slezska, např. z huti u sv. Anny v Zejbiši na Šumavě (dnešní Javorská) či ze Schreiberhau ve Slezsku.²¹⁴ Severočeští dekoratéři skla kupovali sklo rovněž z harrachovské sklárny Nová huť, která byla v činnosti od počátku 18. století.²¹⁵

Řemeslnický dorost

Mezi základní úkoly cechů patřila odborná příprava řemeslnického dorostu. Než byli přijati učni k mistrům na vyučení, musel je konkrétní mistr představit na cechovním shromáždění ostatním mistrům. Pokud se některý mistr provinil tím, že přijal učně bez vědomí ostatních zástupců cechu, mohl mít zakázáno vyučovat řemeslnický dorost na určitou dobu. Pokud však přece jenom chtěli mistři i v této době zákazu učně přijmout, museli žádat členy cechu o výjimku. Toto se přihodilo ve sklářském cechu v Chřibské, kdy mistr Johann Wenzel Klimt, který měl od staršího cechu Antona Kittela zakázáno celkem na dobu pěti let přijímat učně do učení, zažádal o výjimku a o přijetí Wenzela Klenta jako učně. Toto mu však bylo obratem starším cechu 27. ledna 1779 zakázáno.²¹⁶

Další podmínkou pro přijetí učenčíka bylo, aby se prokázal, že je manželského původu.²¹⁷ Takto dokládali učni svůj původ rovněž v ostatních ceších, nejen v polevsko-falknovském cechu zušlechťovatelů skla. Tak tomu bylo kupříkladu u Christophera

²¹² Schebek, Edmund: *Böhmen Glasindustrie und Glashandel; Quellen zu ihrer Geschichte*, Praha 1878, s. 15; Gelnar, Michal: *Barokní sklárna Rollhütte (1724-1739)*, Glasscenter Kamenický Šenov 2001. Jedná se o text k výstavě, která proběhla v roce 2001 v Kamenickém Šenově a ukazovala nalezené fragmenty skla sklárny.

²¹³ Mareš, František: *České sklo*, Praha 1893, s. 88.

²¹⁴ Mareš, František: *České sklo*, Praha 1893, s. 88; Hetteš, Karel: *Sklo borských výtvarníků*, Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou, 1964, s. 7.

²¹⁵ Brožová, Jarmila: *Severočeští rafinéri a obchodníci sklem v obchodní korespondenci harrachovské sklárny* *Nový Svět* v 1. polovině 19. století, *Bezděz* 3/1995, I. část, s. 59-60.

²¹⁶ SOKA Děčín, *Cech sklářů Chřibská*, inv. č. 9, sign. A-IV-b-1 - Účty za kvartály 1755-1786, kt. 1.

²¹⁷ SOKA Česká Lípa, *Cech malířů a rytců skla v Polevsku a Falknově*, inv. č. (528) 1 - Ferdinand Hroznata hrabě z Kokořova vydává artikuly pro malíře skla, brusiče skla a šroubaře v Polevsku a Falknově 1683, tzv. list zachovací.

Thiemana z Horní Chřibské, jemuž musela rada města vydat potvrzení, že je syn skláře a manželského původu.²¹⁸

Po přijetí musel učedník podle cechovních artikulí pracovat čtyři roky u mistra, než byl vyučený. Ale také v tomto případě se nařízení lišila od skutečnosti, a tak v některých případech docházelo k tomu, že na vyučení stačily pouze tři roky. Toto není ojedinělý jev, v polevsko-falknovském cechu se zkrácená doba učení projevila většinou u brusičů a řezáčů skla, pouze ve dvou případech jde o zkrácení doby vyučení u malířů skla. Tak tomu bylo v případě Ignatze Halla z Polevska, který se vyučil sklářským malířem za tři roky u mistra Caroluse Preyslera.²¹⁹ K nedodržování doby vyučení však docházelo i v cechu sklářů v Chřibské, kupř. u Hanse Josepha Preyslera, který byl přijat do učení k mistrovi Josefu Kellerovi z Falknova v roce 1765 na tři roky.²²⁰

Za vyučení se platilo jak mistrovi, tak do cechovní pokladny. V cechu sklářů v Chřibské se po dobu učení platilo týdně 15 krejcarů, jako například u Michaela Piltze, který se učil u mistra Antonína Kühnela.²²¹ Stávalo se však, že někteří učni vystřídali mistrů během učňovské doby více, jako kupř. v roce 1700 Christoph Hänel ze Skalice, který se učil u mistra Caspara Kittela a poté u Christopa Oppitze.²²² Bohužel se někdy v běžném životě cechu přihodilo, že během doby učení došlo k úmrtí učedníka, jako tomu bylo 4. dubna 1768, zemřel Franz Schichtanz, který se učil na brusiče skla. Poplatky od dvou ručitelů za jeho vyučení tedy nebyly vyžadovány.²²³

V polevsko-falknovském cechu zušlechťovatelů skla bylo ve sledovaném období 1683-1788 vyučeno 848 učedníků. Jednalo se o následující dekoratérská řemesla - malíři, řezáči, brusiči, zavrtávači, kuliči, hladináři a zlatiči. Učni platili za přijetí do učení a za vyučení do cechovní pokladny tyto poplatky: synové mistrů platili 30 krejcarů jednorázově při vstupu do učení a za vyučení rovněž 30 krejcarů, stejnou cenu platili i v době, kdy již

²¹⁸ SOKA Děčín, Cech sklářů Chřibská, inv. č. 5, sign. A-III-b-2 - Přijímání učňů, souhlas vrchnosti 1685-1787, kt. 1.

²¹⁹ SOKA Česká Lípa, Cech malířů a rytců skla v Polevsku a Falknově, inv. č. (739) 4 - Cechovní kniha 1682-1788, kt. 87. Např. se jednalo o syny mistrů, kteří měli výjimky a nemuseli se učit předepsanou dobu.

²²⁰ SOKA Děčín, Cech sklářů Chřibská, inv. č. 5, sign. A-III-b-2 - Přijímání učňů, souhlas vrchnosti 1685-1787, kt. 1.

²²¹ SOKA Děčín, Cech sklářů Chřibská, inv. č. 5, sign. A-III-b-2 - Přijímání učňů, souhlas vrchnosti 1685-1787, kt. 1.

²²² SOKA Česká Lípa, Cech malířů a rytců skla v Polevsku a Falknově, inv. č. (739) 4 - Cechovní kniha 1682-1788, kt. 87.

²²³ SOKA Česká Lípa, Cech malířů a rytců skla v Polevsku a Falknově, inv. č. (739) 4 - Cechovní kniha 1682-1788, kt. 87.

platily generální cechovní artikule; tato částka byla tedy placena od roku 1683 do roku 1788. U ostatních učňů byly vybírány poplatky jiné: v roce 1683 platili učni jednorázově do cechovní pokladny 2 zlaté 25 krejcarů a 3 denáry, v roce 1689 to bylo již o dva zlaté více - 4 zlaté 40 krejcarů a 3 denáry, v roce 1784 - 5 zlatých 5 krejcarů a 3 denáry a konečně v roce 1788 činily poplatky za vyučení 5 zlatých 48 krejcarů.²²⁴ Konečná suma za vyučení byla do roku 1739 rozepisována na tři díly. První část výdajů byla určena na nákup svíček, druhá část financí byla na pohoštění pro mistry a třetí část přímo do pokladny cechu. Ovšem v cechovních artikulích jsou zapsány poplatky jiné - za vyučení je učeň povinen zaplatit jeden říšský tolar, svíčky do kostela a půl bečky piva. Pokud nemohli učni z nějakého důvodu poplatky zaplatit, finance uhradili jejich dva poručníci.²²⁵

Učni přicházeli na vyučení do cechu z různých obcí nejen českokamenického a sloupského panství. Byli z obcí Polevsko, Falknov, Skalice, Hillův Mlýn, Jablonné v Podještědí, Cvikov, Velenice, Sloup, Jiřetín pod Jedlovou, Horní Prysk, Pihel, Nový Bor, Okrouhlá, Klučky, Arnultovice, Tolštejn, Chřibská, Maxov, Dolní Prysk, Janov, Radvanec a Kytlice, Krásné Pole.

Následující tabulka obsahuje počty učňů a konkrétní obory, kterým se vyučili v polevsko-falknovském cechu zušlecht'ovatelů skla od roku 1683-1788; jedná se o malíře, řezáče, zavrtávače, kuliče, hladináře, brusiče, zlatiče a u některých učňů nebyl obor vyučení zcela zřejmý. Tabulka rovněž přináší počet všech cechovních schůzí, které se v polevsko-falknovském cechu zušlecht'ovatelů skla konaly či byly zaznamenány od roku 1683 do roku 1788 v cechovní knize.²²⁶

²²⁴ SOKA Česká Lípa, Cech malířů a rytců skla v Polevsku a Falknově, inv. č. (739) 4 - Cechovní kniha 1682-1788, kt. 87.

²²⁵ SOKA Česká Lípa, Cech malířů a rytců skla v Polevsku a Falknově, inv. č. (528) 1 - Ferdinand Hroznata hrabě z Kokořova vydává artikuly pro zušlecht'ovatele skla v Polevsku a Falknově 1683, pravidlo č. 4.

²²⁶ SOKA Česká Lípa, Cech malířů a rytců skla v Polevsku a Falknově, inv. č. (739) 4 - Cechovní kniha 1682-1788, kt. 87.

Tabulka č. 6

Počty učňů a obory, kterým se vyučili a počty schůzí v letech 1683-1788.

Zápis z cechovní schůze	Malíř	Řezáč	Zavrtávač	Kulič	Hladinář	Brusič	Zlatič	Bez určení
26.06.1683	1							
28.11.1683	5	3						
01.01.1685		2						
15.07.1685	1	3	1					
06.01.1686	1	1						
21.07.1686	1	3	1					
05.01.1687	2	2	2					
06.09.1687	1	1						
26.10.1687	2							
30.05.1688	1	1						
19.07.1688		2						
20.02.1689	2	4						
26.12.1689	1	6						1
09.07.1690		1						1
26.12.1690	1	3						
13.01.1692		5						5
20.07.1692		2						
15.02.1693		3						1
02.07.1693		2						
06.12.1693		2						
14.03.1694		1						
11.07.1694		4						3
26.12.1695		6						
10.03.1696		1						
11.10.1696	1	1						
03.03.1697		2						5
05.02.1698		3						
08.06.1698	1	6						1
26.12.1700	1							4
26.12.1701	1	4						
22.07.1702		2						1
26.12.1702		5						
10.06.1703	1	2						2
13.05.1704		1						
26.12.1704	1	6						4
14.03.1705	1	6						
08.08.1705		3						
03.01.1706		1		1	1			

Zápis z cechovní schůze	Malíř	Řezáč	Zavrtávač	Kulič	Hladinář	Brusič	Zlatič	Bez určení
08.02.1728								5
19.08.1728								6
26.02.1729								5
17.08.1729								7
05.02.1730								4
04.02.1731								5
10.11.1731								3
24.02.1731								3
18.08.1732								9
26.02.1733								3
09.08.1733								4
31.01.1734								4
08.08.1734	1							3
31.10.1734								1
20.02.1735								5
18.09.1735								5
12.02.1736			1					7
18.08.1736								4
17.02.1737								3
26.09.1737	1	2						2
26.02.1738								5
26.02.1739		1						5
1741								4
15.03.1744								10
17.04.1748								17
11.10.1748								4
26.12.1749								8
14.06.1750						7	1	
14.06.1750						4		4
13.02.1752						2		10
28.12.1752						2		12
28.09.1753	1							5
26.12.1755		2				2		2
1758	2	4				3		1
01.02.1761		1				5		7
01.06.1762	2	1				3		1
09.09.1765	2						1	1
04.04.1768	1	6				9		1
27.03.1769						5		
28.08.1770	1	3				4		
23.06.1771		1				1		
26.12.1773	1	2				8		3
10.05.1775		3				8	1	1
22.07.1776	1	4				5		3

Zápis z cechovní schůze	Malíř	Řezáč	Zavrtávač	Kulič	Hladinář	Brusič	Zlatič	Bez určení
22.06.1777						3	2	1
8.-9.6.1778	1	2				8	1	3
08.08.1779	1	15				6		3
10.03.1783		6				7	1	8
31.05.1784		6				10		1
02.10.1786		6				14		
29.06.1788						4		4
Celkem 848 učňů	54	261	9	8	3	125	7	381
Celkem 133 schůzí								

Tovaryši

Po absolvování studijních let byli učedníci vyučeni, tzv. „frajšprechtování,“ a prohlášeni za tovaryše a museli si odbýt svůj vandr v délce jednoho roku, či pracovat u mistra jeden rok a jeden den.²²⁷

Dne 1. června roku 1691 byla mezi tovaryši a mistry uzavřena smlouva o tom, že když se tovaryš ožení, vykoná mistrovskou zkoušku a vyrobí mistrovský kus, v podobě říšského orla se všemi údy v barevném provedení, a to za jeden a půl dne,²²⁸ je povinen zaplatit do cechovní pokladny následující poplatky. Pokud je tovaryš synem mistra nebo jeho zetěm, je musí zaplatit poplatky do cechovní pokladny ve výši minimálně 7 zlatých. Dále musí pohostit mistry pivem v hodnotě 2 zlatých, 25 krejcarů a 3 denárů, jídlem za 3 zlaté a musí koupit svíčky v hodnotě jednoho zlatého a třiceti krejcarů. Není-li však nový mistr synem mistra polevsko-falknovského cechu, je povinen zaplatit hodnotu 15 kop míšeňských před právem.²²⁹ Pod touto smlouvou je podepsáno devatenáct mistrů polevsko-falknovského cechu.²³⁰

Potvrzení o vyučení obdržel např. tovaryš Augustin Wenzel z Krásného Pole, kterému jednoznačně potvrdil mistr Joseph Mathias z Falknova, malíř skla, že se v roce 1787 stal

²²⁷ SOKA Česká Lípa, Cech malířů a rytců skla v Polevsku a Falknově, inv. č. (528) 1 - Cechovní artikule 1683, článek 5.

²²⁸ Viz příloha č. 8, číše, mistrovský kus, exponát č. NB - 2318 uložen v expozici Sklářského muzea Nový Bor.

²²⁹ SOKA Česká Lípa, Cech malířů a rytců skla v Polevsku a Falknově, inv. č. (739) 4 - Cechovní kniha 1682-1788, kt. 87.

²³⁰ Po vydání generálních cechovních artikulí bylo zakázáno hostit mistry při udílení mistrovského práva. Synové mistrů měli ale různé finanční výhody i nadále. Článek 31.

tovaryšem po čtyřletém učení malířem skla. Rovněž tak Johann Christoph Zekert z Hillova Mlýna, který se vyučil brusičem u mistra Michala Endlera v roce 1783 či Franze Kny z Chřibské, který se vyučil u nejstaršího cechu Johanna Christoha Gotschera.²³¹ V cechovních artikulech polevsko-falknovského cechu se uvádí, že tovaryši odcházeli na zaučení na jeden rok do ciziny, nebo odpracovali ještě jeden rok a jeden den u mistra. V cechovní knize je však uveden pouze jeden příklad toho, že byl tovaryš na vandru. Jednalo se o Johanese Vrauera ze Skalice, který se vydal na vandr v roce 1683.²³² V pozdější době se již tyto zápisy v knize nevyskytují a v roce 1731 je v polevsko-falknovském cechu upozorňováno dokonce na nešvar emigrace.²³³ Jednalo se zřejmě o to, že čím dál tím častěji docházelo k emigraci sklářů, která byla zapříčiněna jednak špatnými pracovními příležitostmi v severních Čechách, jednak i důvody finančními. Proto došlo již 17. srpna 1752 k zákazu emigrace sklářských dělníků do ciziny, dokonce podle dvorního dekretu z 5. června 1767 byla udělena odměna sto zlatých tomu, kdo dopadne ty, co svádějí skláře k emigraci. Celá záležitost dospěla tak daleko, že podle nařízení ze 16. ledna 1807 nebylo žádnému skláři dovoleno přejít hranice bez speciálního guberniálního pasu, o který musel požádat.²³⁴ Rovněž v polevsko-falknovském cechu se stávalo, že dobří pozlacovači skla odcházeli pracovat do ciziny a tím poškozovali zájmy svého cechu, jak si stěžuje v roce 1777 Anton Preysler, sklářský malíř a nejstarší cechu hraběti Kinskému.²³⁵

Získání mistrovství

Poté co měl tovaryš splněny své povinnosti, tzn. že si odbyl dobu učení a vandrovní léta, či další jeden rok a jeden den pracoval u mistra, stal se čekatelem na získání mistrovského práva. Budoucí mistr měl v polevsko-falknovském cechu povinnost

²³¹ SOkA Děčín, Cech sklářů Chřibská, inv. č. 6, sign. A III-b-3 - Prohlašování učňů za tovaryše 1768-1787, kt. 1, zajímavostí je, že v SOkA Děčín, Cech sklářů Chřibská jsou uloženy archiválie polevsko-falknovského cechu, které by měly být uloženy v SOkA Česká Lípa.

²³² SOkA Česká Lípa, Cech malířů a rytců skla v Polevsku a Falknově, inv. č. (739) 4 - Cechovní kniha 1682-1788, kt. 87.

²³³ SOkA Česká Lípa, Cech malířů a rytců skla v Polevsku a Falknově, inv. č. (529) 2 - Korespondence 1768-1786, kt. 87.

²³⁴ Štiess, Bedřich: Kapitoly z emigrace sklářských dělníků (Příspěvek k dějinám šumavských a západočeských skláren), Časopis společnosti přátel starožitností, s. 227-231; NA Praha, České gubernium-commercial, sign. A2-29-7 - Patent o emigraci sklářů kt. 89; AM Nový Bor, inv. č. 1844 - Velké cestovní pasy, kt. 256, viz - příloha č. 9, cestovní pas rytce skla Franze Krtka z Nového Boru, vydaný na cesty do Brazílie v roce 1877.

²³⁵ SOkA Česká Lípa, Cech malířů a rytců skla v Polevsku a Falknově, inv. č. (529) 2 - Cechovní korespondence 1768-1786, kt. 87.

nejdříve požádat cechovní shromáždění, a to třikrát, o získání mistrovského práva.²³⁶

V zápisech z let 1683-1788 je uvedeno celkem 144 nových mistrů, kteří získali v polevsko-falknovském cechu mistrovské právo. Před jeho získáním museli tovaryši složit mistrovskou zkoušku. V cechovních statutech se předepisuje zkouška pouze pro malíře, jak tedy probíhala u ostatních rafinérů skla, není známo. Zkouška u malířů byla praktická. Jednalo se o vymalování říšského orla se všemi údy a atributy v barevném provedení. Tovyři malovali na skleněnou číši říšského černého orla s dvojitou hlavou a červenými zobáky, orel měl na hlavách korunu a místo perutí byly vymalovány říšské znaky. Dílo museli vypracovat z paměti a stihnout za jeden a půl dne. Také byli povinni zaplatit cechovní poplatky. První část poplatků šla do cechovní pokladny, druhou část tvořilo pohoštění a pivo pro mistry a třetí část byla určena na nákup svíček do kostela. Všichni nově přijatí mistři uvedení v tabulce platili poplatky za mistrovské právo na splátky, většinou rozepsané na čtyři až třináct let (např. 22. července 1702 obdržel Hans George Frantz mistrovské právo s úhradou 17 zlatých a 30 krejcarů, splátky byly rozepsány od roku 1702 do roku 1715), přičemž poplatky za hostinu a pivo byly zaplacený ihned. Synové mistrů či jejich zeťové platili od roku 1691 až do roku 1736 poplatky v hodnotě minimálně 7 zlatých, protože užívali výhod uvedených v cechovních artikulech. Všichni ostatní, kteří nebyly syny mistrů nebo zeťové, za obdržení mistrovského práva platili poplatky vyšší. U většiny vyjmenovaných mistrů bylo zapsáno, že obdrželi právo stát se mistrem, ale nebylo uvedeno konkrétní řemeslo.²³⁷ Když se tedy stal tovaryš mistrem, měl rovněž za povinnost zúčastňovat se cechovních schůzí, kdyby tak neučinil, hrozily by mu peněžní či naturální sankce.²³⁸ Mladý mistr byl povinen zapalovat svíce v kostele v době církevních svátků, pokud by tak neučinil, opět by mu hrozily sankce. Ovšem docházelo i k tomu, že cech rafinérů skla nechtěl udělit mistrovské právo určitému tovaryši, např. v kamenickošenovském cechu se od roku 1710 do roku 1718 dohadoval Mathes Zahn s mistry cechu. Tento spor nakonec vyřešil Philipp hrabě Kinský tím, že nařídil cechu udělit mu mistrovské právo od roku 1718.²³⁹

²³⁶ Před získáním mistrovského práva musel adept předložit list zachovací, výuční, vandrovní knihu a zaplatit poplatky, které byly spojeny i s pohoštěním mistrů, v pozdější době toto generálie zakazovaly. SOkA Česká Lípa, Cech malířů a rytců skla v Polevsku a Falknově, inv. č. (739) 4 - Cechovní kniha 1682-1788, kt. 87.

²³⁷ SOkA Česká Lípa, Cech malířů a rytců skla v Polevsku a Falknově, inv. č. (739) 4 - Cechovní kniha 1682-1788, kt. 87.

²³⁸ SOkA Česká Lípa, Cech malířů a rytců skla v Polevsku a Falknově, inv. č. (529) 2 - Korespondence 1768-1786, kt. 87.

²³⁹ SOA Litoměřice, pobočka Děčín, Velkostatek Česká Kamenice - inv. č. S - 16 - Kamenicko-šenovský pořádek řezáčů skla a ostatních skl. profesí 1698-1722, kt. 62. Prozatímní číslování, nezpracovaný fond.

Tabulka č. 7

Jména mistrů, kteří obdrželi nově mistrovské právo v polevsko-falknovském cechu zušlechťovatelů skla v letech 1687-1788²⁴⁰

Datum	Jméno	Poplatky	Místo odkud mistr byl	Obor, v němž se mistr vyučil
07.09.1687	Johannes Bauer	Do pokladny 6 zlatých, za pivo a pohoštění 1 zl. 30 x, svíčky 45x.	Polevsko	
01.06.1691	George Octavianus Hiecke	7 zlatých		řezáč skla
01.06.1691	Wentzel Storm	10 zlatých 30x		řezáč skla
01.06.1691	Simon Schier	10 zlatých 30x	Falknov	
01.06.1691	Christian Görner	10 zlatých 30x		
01.06.1691	Christianus Piltz	7 zlatých		malíř skla
26.12.1695	Andreas Mosig	17 zlatých 30x		
26.12.1695	Christoph Heltzel	7 zlatých		
26.12.1695	Christoph Palme	17 zlatých 30x		
26.12.1695	Heinrich Hille	7 zlatých		
26.12.1695	Christian Oppitz	7 zlatých		
26.12.1695	Elias Piltz	7 zlatých	Jiřetín pod Jedlovou	
10.03.1696	George Schossig	11 zlatých		
11.10.1696	George Günter	20 zlatých	Nový Bor	
11.10.1696	George Görner	20 zlatých		
11.10.1696	Elias Hannel	20 zlatých		
11.10.1696	Wentzel Mosig	20 zlatých		
03.03.1697	Christian Günter	20 zlatých		
03.03.1697	Adam Gürtler	20 zlatých	Falknov	
03.03.1697	Chrisoph Schür	17 zlatých 30x		
08.09.1698	Johann Wentzel Thomas	20 zlatých		
26.12.1698	Hans Kittel	7 zlatých		
08.06.1699	George Hannel	7 zlatých	Skalice	
08.06.1699	Michael Schubert	20 zlatých		
26.12.1700	Christoph Piltz	7 zlatých		
22.07.1702	Hans George Frantz	17 zlatých 30x		
22.07.1702	Christoph Hänel	7 zlatých		
26.12.1702	Tobiáš Preusler	7 zlatých		
26.12.1702	George Oppitz	17 zlatých 30x		
26.12.1702	Christoph Piltz	7 zlatých		malíř skla

²⁴⁰ SOKA Česká Lípa, Cech malířů a rytců skla v Polevsku a Falknově, inv. č. (739) 4 - Cechovní kniha 1682-1788, kt. 87.

Datum	Jméno	Poplatky	Místo odkud mistr byl	Obor, v němž se mistr vyučil
26.12.1702	Christoph Behr	7 zlatých		řezáč skla
10.06.1703	Georgie Günter ²⁴¹	15 zlatých	Nový Bor	řezáč skla
10.06.1703	Matheus Jancke	12 zlatých	Skalice	
14.03.1705	Christoph Preusler	7 zlatých	Skalice	
08.08.1705	Georgie Vetter	7 zlatých		
03.01.1706	Georgie Oppitz	17 zlatých 30x		
26.11.1706	George Breuer	17 zlatých 30x		
26.11.1706	Andreas Mosig	17 zlatých 30x		řezáč skla
26.11.1706	Elias Bretschneider	17 zlatých 30x	Skalice	malíř skla
26.11.1706	Ignatius Kreibich	17 zlatých 30x		
26.11.1706	Samuel Piltz	17 zlatých 30x		
13.07.1707	Andreas Jancke ²⁴²	12 zlatých	Skalice	
13.07.1707	Elias Piltz	7 zlatých	Polevsko	
13.07.1707	Elias Kühnel	17 zlatých 30x	Falknov	
13.07.1707	Johann Christoph Zincke	17 zlatých 30x		
26.12.1707	Hans Heinrich Schürer	7 zlatých		
22.06.1708	Christoph Kittel	7 zlatých		
22.06.1708	George Schossig	7 zlatých		
22.06.1708	Elias Hähne	7 zlatých		
22.06.1708	Christian Weiss	17 zlatých 30x		
22.06.1708	Johannes Hannel	17 zlatých 30x		
29.09.1709	Johann Christoph Oppitz	17 zlatých 30x		
29.09.1709	Elias Preisler	17 zlatých 30x	Falknov	
29.09.1709	Johann Georg Günter	17 zlatých 30x	Polevsko	
25.03.1710	Christoph Piltz	17 zlatých 30x		
25.03.1710	George Behr	7 zlatých		
25.03.1710	Johannes Friedrich Piltz	17 zlatých 30x		
08.02.1711	David Preusler	7 zlatých		
08.02.1711	Johannes George Piltz	7 zlatých		
13.09.1711	Christoph Gürtler	7 zlatých	Falknov	
13.09.1711	Christian Bürgermeister	17 zlatých 30x	Falknov	
13.09.1711	Matheus Josephus Faubner	8 zlatých		
13.09.1711	Wentzel Hausman	8 zlatých		
24.02.1715	Hans Christoph Linert	17 zlatých 30x	Falknov	

²⁴¹ Sklářští mistři mohli vykonávat pouze jeden obor zušlechťování skla /viz artikule/, pokud chtěl být George Günter sklářským řezáčem, musel se čtyři týdny učit tomuto řemeslu u jiného mistra a zaplatit 15 zlatých do cechovní pokladny a poté mohl toto řemeslo vykonávat, ale své původní řemeslo již nikoli.

²⁴² Jednalo se o známého obchodníka se sklem ze Skalice, od roku 1763 přesídleného do Nového Boru. Informace o jeho mistrovství v cechu přináší další údaje o něm jako o zušlechťovateli skla.

Datum	Jméno	Poplatky	Místo odkud mistr byl	Obor, v němž se mistr vyučil
24.02.1715	Christoph Hille	7 zlatých	Falknov	
21.07.1715	Christian Görner	17 zlatých 30x		
31.01.1717	Christian Preusler	7 zlatých		
31.01.1717	Constantin Oppitz	7 zlatých		
31.01.1717	Andreas Piltz	7 zlatých		
31.01.1717	Ferdinand Oppitz	7 zlatých		
31.01.1717	Jacob Schier	17 zlatých 30x		
31.01.1717	Johannes Carl Riedel	17 zlatých 30x		
26.11.1717	George Rubte	7 zlatých		
06.08.1718	Conrad Hiecke	7 zlatých		
06.08.1718	Christoff Habel	7 zlatých		
06.08.1718	Michel Piltz	17 zlatých 30x		
06.08.1718	Wentzel Grüsmann	17 zlatých 30x	Skalice	
06.08.1718	Elias Görner	17 zlatých 30x		
06.08.1718	Andreas Mosig	7 zlatých		
06.08.1718	Johann Christoph Fritzke	17 zlatých 30x		
15.01.1719	Valtin Oppelt	17 zlatých 30x		
20.08.1719	Johann Gottfriedt Preysler	17 zlatých 30x		
02.01.1720	Christian Piltz	7 zlatých		
16.09.1720	Gottfriedt Kimmel	7 zlatých		
19.01.1721	Walter Görner	7 zlatých		
07.02.1723	Andreas Horn	17 zlatých 30x		
15.08.1723	George Oppitz	17 zlatých 30x		
30.01.1724	Anton Oppitz	7 zlatých		
30.01.1724	Ignatius Piltz	7 zlatých		
30.01.1724	Johannes Christoph Piltz	7 zlatých		
30.01.1724	Elias Storm	7 zlatých		
30.01.1724	Joseph Schier	7 zlatých		
30.01.1724	Antonius Gürtler	7 zlatých		
30.01.1724	Johannes Christoph Neuraz	7 zlatých		
1725	Johann Wendel Gube	17 zlatých 30x		
1725	Ferdinand Knechtel	7 zlatých		
1725	Johannes Jakob Künel	7 zlatých		
1725	Gottfriedt Böndel	7 zlatých		
1725	Josephus Piltz	7 zlatých		
1725	Johannes Christoph Miller	7 zlatých		
27.01.1726	Valentin Schier	17 zlatých 30x		
27.01.1726	Christian Storm	7 zlatých		

Datum	Jméno	Poplatky	Místo odkud mistr byl	Obor, v němž se mistr vyučil
27.01.1726	Anton Gerner	7 zlatých		
27.01.1726	Joseph Mosig	7 zlatých		
27.01.1726	Anton Piltz	7 zlatých		
25.08.1726	George Storm	7 zlatých		
02.02.1727	Christoph Oppitz ²⁴³	17 zlatých 30x		
08.02.1728	Silvestr Gürtler	17 zlatých 30x		
19.08.1728	George Görner	7 zlatých		
26.02.1729	Adam Görner	17 zlatých 30x		
17.08.1729	Johannes Christoph Hanel	7 zlatých		
05.02.1730	Ferdinand Holle	17 zlatých 30x	Falknov	sklářský zavrtávač
17.08.1730	Josephus Hiecke	7 zlatých		
04.02.1731	George Teufel	17 zlatých 30x	Arnultovice	
10.11.1731	Anton Heltzel	7 zlatých	Falknov	malíř skla
24.02.1732	Frantz Schier	7 zlatých	Falknov	
18.08.1732	Georg Anton Fetter	7 zlatých		
26.02.1733	Johannes Ulmann	17 zlatých 30x		
09.08.1733	Paul Hellmich	17 zlatých 30x		
31.01.1734	Bartoloměj Oppitz	7 zlatých		
31.10.1734	Andreas Hellmich	17 zlatých 30x		
20.02.1735	Simon Petrus Schier	7 zlatých		
18.09.1735	Anton Gerner ²⁴⁴	7 zlatých		řezáč skla
12.02.1736	Dobias Preisler ²⁴⁵	4 zlaté 9x		sklářský zavrtávač
12.02.1736	Johann Wentzel Watzske	15 zlatých		malíř skla
12.02.1736	Christoph Neutz ²⁴⁶	15 zlatých		malíř skla
18.08.1736	Anton Stolle	7 zlatých		
18.08.1736	Anton Preysler	7 zlatých		malíř skla
18.08.1736	Johann Christoph Piltz	17 zlatých 30x		
18.08.1736	Johannes Caspar Piltz	7 zlatých		
18.08.1736	George Hänne	7 zlatých	Skalice	
18.08.1736	Johann Casper Kittel	7 zlatých		
26.12.1755	Christian Fösler	12 zlatých 15x	Jiřetín pod Jedlovou	

²⁴³ SOKA Česká Lípa, AM Nový Bor, inv. č. 1775 - Poznámková knížka Chr. Oppitze 1727, kt. 279, kromě modliteb jsou zde uvedeny rovněž receptury barev.

²⁴⁴ Anton Gerner se vzdal původní profese a stal se mistrem řezáčem skla.

²⁴⁵ Dobias Preisler se vzdal malířství skla a po čtyřech týdnech se stal mistrem zavrtávačem skla.

²⁴⁶ Christoph Neutz se vzdal původního řemesla a stal se po čtyřech týdnech mistrem malířem skla.

Datum	Jméno	Poplatky	Místo odkud mistr byl	Obor, v němž se vyučil
31.05.1784	Frantz Oppitz			sklářský zlatič
1788	Joseph Gotscher		Skalice	řezáč skla
1788	Joseph Marschner			brusič skla
1788	Augustin Rösler			brusič skla
1788	Frantz Eiselt ²⁴⁷			brusič skla
1788	Josef Endler		Kytlice	brusič skla
1788	Frantz Fritsche		Kytlice	brusič skla
1788	Anton Pohl		Prysk	brusič skla
1788	Wincenz Bretschneider			brusič skla
1788	Wentzel Heltzel			brusič skla
Celkem	143 nových mistrů cechu.			

Nedodržování cechovních artikulí

Přestože v cechovních artikulích všech tří cechů zušlechťovatelů skla je uvedeno, že bez souhlasu cechu nesmí nikdo vykonávat stejné řemeslo, docházelo postupem doby k tomu, že na panství přicházeli i jiní sklářští zušlechťovatelé, kteří zde začali provozovat činnost bez řádného ohlášení. To však bylo v rozporu s nařízením v cechovních artikulích a polevsko-falknovský cech se tomu také velmi bránil. Je to patrné ze stížnosti adresované Josefu Johannu Maxmiliánu Kinskému, kterou napsal Johann Anton Preisler, nejstarší představený cechu a Anton Franz Preisler, sklářský pozlacovač. Cechovní zástupci zde upozorňují na dvanáct zlatičů, kteří přišli na panství a prováděli zlacení sklářských výrobků bez řádného ohlášení a vyučení v cechu, poukázali na tyto „fušery“, ²⁴⁸ kteří jim berou práci a pošpinili jméno cechu. ²⁴⁹

26. dubna 1768 se sklářští zlatiči Johann Christoph Hoffman a Johann Anton Weber obrátili na vrchnost ²⁵⁰ s tím, že se u nich v cechu opět nedodržovaly cechovní

²⁴⁷ Stal se mistrem, protože se chtěl oženit s dcerou mistra.

²⁴⁸ SOKA Česká Lípa, Cech malířů a rytců skla v Polevsku a Falknově, inv. č. (529) 2 - Korespondence 1768-1786, kt. 87, slovo konkrétně pfuscher, se v textu několikrát opakuje.

²⁴⁹ SOKA Česká Lípa, Cech malířů a rytců skla v Polevsku a Falknově, inv. č. (529) 2 - Korespondence 1768-1786, kt. 87.

²⁵⁰ SOKA Česká Lípa, Cech malířů a rytců skla v Polevsku a Falknově, inv. č. (529) 2 - Korespondence 1768-1786, kt. 87.

artikule polevsko-falknovského cechu a rovněž tak generální cechovní artikule z roku 1739, a to z toho důvodu, že sklářští řezáči si dovolili při své práci také zlatit sklo, a tím je ochuzovali o práci, přičemž v artikulích je jasně zapsáno, že každý člen cechu se má živit řemeslem, kterému se vyučil, a pokud se vyučí dalšímu řemeslu, musí za to zaplatit poplatky do cechovní pokladny. Taktéž v této žádosti požadovali zásah vrchnostenského úřadu v případech, kdy se řemeslníci vyučili a nezaplatili poplatky za vyučení do cechovní pokladny.

11. února 1782 napsal nejstarší cechovní mistr Johann Christoph Gotscher a Steffan Thomas a Johann Anton Rautenstrauch, oba starší mistři cechu, hraběti Kinskému, že v jejich polevsko-falknovském cechu, který je v činnosti již více jak 98 let, nejsou dodržovány cechovní artikule, a to z toho důvodu, že někteří řemeslníci se nechtěli podvolit cechovním pořádkům. Kupříkladu jistý zlatič z Kytlic jménem Christian Endler skoro čtyřicet let zlatí sklo bez toho, aby byl organizován v cechu, a navíc přišel na sloupské panství kdoví odkud. Tento zlatič rovněž přijímá tovaryše z cizích panství a ti ani nejsou vyučení v cechu. Hrabě Kinský odpověděl cechu 28. května 1782 z Prahy, že jejich stížnost dává přešetřit hospodářskému úřadu do Sloupu. Rovněž jim sdělil, že jim jeho úředníci musí zajistit asistenci na cechovních schůzích a trval na dodržování cechovních pořádků na jeho panství.²⁵¹

V roce 1777 opět píše Anton Preysler, sklářský malíř a nejstarší cechu, za všechny členy cechu hraběti Kinskému, a to z několika důvodů. Především proto, že ředitel panství mu sdělil, že se každý má držet řemesla, kterému se vyučil, protože se objevil problém se zlatiči, kteří zaměstnávají cizince, a to tak, že je naučí pracovat, aby od nich dostali zapláceno za vyučení, bez toho, aby měli toto povoleno a řádně ohlášeno u cechu. Např. Anton Piltz, mladý mistr z Falknova, držel již v roce 1768 jeden rok cizí tovaryše na vyučení, ale tito zase po roce odešli a vrátili se na svá panství, kdežto Anton Oppitz, zlatič, porušil artikule tím, že přijal pět dalších tovaryšů a zlatiči potom nemají takový odbyt a „nemají ani na kousek suchého chleba.“ Dále je problém v tom, že někteří mistři v cechu provozují dvě řemesla. V tomto případě ale je nutno na tuto záležitost nahlédnout dvěma způsoby. Není možno úplně zakázat mistrům vykonávat dvě řemesla, a to z toho důvodu,

²⁵¹ SOkA Česká Lípa, Cech malířů a rytců skla v Polevsku a Falknově, inv. č. (529) 2 - Korespondence 1768-1786, kt. 87.

že někteří nemají jinou možnost obživy, proto je nutné posuzovat případ od případu a ne paušalizovat. Jinou možnost nemá Anton Franze, brusičský mistr z Hillova Mlýna, který již dlouhou dobu nevykonává činnost brusiče skla, ale věnuje se pouze zlacení. Také cechovní mistr Josef Bendel, sklářský brusič z Falknova, vyučil své syny zlacení, a proto jim nemůže být zlacení zakázáno. Rovněž Wenzel Rösler, cechovní mistr a brusič z Falknova, který v této době nemá dostatek potřebné vody k broušení, provozuje zatím zlacení, což mu nemůže být zakázáno. Dále Ignatz Oppitz, řezáč skla, má povoleno zlatit ročně na půl tisícovky sklářských výrobků, protože má objednávku ze zahraničí. Ale jde tu také o to, že dobří zlatiči odcházejí pracovat do ciziny a tím poškozují cech.²⁵²

Rok 1768 je rokem velkých změn v polevsko-falknovském cechu. Dne 12. dubna se sešli cechovní mistři zušlecht'ovatelů skla a dohodli se na určitých změnách, které na závěr stvrdili svými podpisy v čele se třemi představenými cechu, a to Antonem Christianem Kittlem, Georgem Görnerem a Stefanem Thomasem. Jedná se o jejich cechovní pravidla a srovnání mezi malíři, zavrtávači, brusiči, řezáči a nověji rovněž zlatiči. V zásadě šlo o to, že všem členům cechu má být za určitých podmínek dovoleno provozovat umělecké řemeslo zlacení, tedy používat tepané proužky zlata. Zlatiči v této době prožívají ohromný rozmach a mnoho členů cechů se chtělo na zlacení zaměřit. Proto bylo na schůzi dohodnuto, že ten, kdo se již v cechu vyučil, může za určité poplatky do cechovní truhly vykonávat i toto řemeslo, ale musí být již v cechu vyučen, být tovaryšem či mistrovat. Poplatky musí zaplatit nejstaršímu cechmistru do otevřené pokladny. Jednalo se o zaplacení 30 krejcarů před vyučením a o stejný poplatek po vyučení. Pokud by však chtěl vykonávat řemeslo cizí řemeslník, musí se hlásit u nejstaršího cechmistra. Po jeho povolení je takový mistr či tovaryš povinen čtyři týdny se učit tomuto umění u cechovního mistra polevsko-falknovského cechu, domluvit si vyučení a poté do mistrovské pokladny zaplatit deset zlatých hotově, nebo je do dvou let splatit. Avšak ani zde se nejedná o novinku. Již 2. července roku 1693 mistr Daniel Heltzel z Polevska přestal být malířským sklářem a začal se věnovat broušení skla - za to do mistrovské truhly zaplatil

²⁵² SOkA Česká Lípa, Cech malířů a rytců skla v Polevsku a Falknově, inv. č. (529) 2 - Korespondence 1768-1786, kt. 87.

čtyři zlaté. 5. srpna 1703 se stal ze zavrtávače a brusiče skla Georga Günthera z Boru po čtyřiceti dvou týdnech učení u Christopa Pallmeho ze Skalice řezáč skla. Za tuto změnu uměleckého řemesla zaplatil do mistrovské truhly patnáct zlatých.²⁵³

2. března 1777²⁵⁴ píše Anton Preisler, nejstarší cechů polevsko-falknovského, Joseph Hocke, Ferdinand Endler, rychtář z Hillova Mlýna, Johann Georg Pohl, sklářský brusič z Hillova Mlýna, Joseph Görner, sklářský brusič z Polevska a Alberth Kimpel, sklářský brusič z Kytlice, hraběti Kinskému jako zástupci celého cechu jak kamenického, tak sloupského panství o problému, jak se postarat o vdovu v případě úmrtí mistra. Podle cechovních artikulí je jasné, že vdova, která chce pokračovat v živnosti po úmrtí manžela a je k tomu odborně způsobilá, musí mít jako pomocníka schopného tovaryše, který pracoval u jejího manžela a kterému je povinna platit týdenní mzdu a stravu. Tovaryš nesmí po dobu půl roku toto místo opustit. Pokud však chce tovaryš odejít, musí čtyři týdny před vypršením půlroční doby oznámit nejstaršímu cechů tuto skutečnost. Svůj úmysl odejít je nucen řádně zdůvodnit a za sebe najít náhradu. Dále si zástupci cechu stěžují na nešvar, který se projevuje poslední dobou, a to ten, že tovaryši nedodrží pracovní dobu. Pokud to vdova zjistí, má na to upozornit nejstaršího mistra, který vyšetří danou situaci, a poté musí tovaryš předstoupit před soudce, který mu udělí trest. Na toto zjištění jim odpovídá dne 19. dubna 1777²⁵⁵ ředitel panství Franz Anton Schindlerk, že souhlasí s jejich počínáním, a označuje jejich stanovisko za následovánímhodné.

Cechovní symbolika

Patronem sklářů býval většinou sv. Lukáš, ale polevsko-falknovský cech si vybral za svou patronku sv. Kateřinu, která je vymalována v kostele sv. Kateřiny v obci Sloup, bývalém sídle panství, kde je na oltáři vyobrazen i znak polevsko-falknovského cechu zušlecht'ovatelů skla.²⁵⁶

²⁵³ SOkA Česká Lípa, Cech malířů a rytců skla v Polevsku a Falknově, inv. č. (529) 2 - Korespondence 1768-1786, kt. 87.

²⁵⁴ SOkA Česká Lípa, Cech malířů a rytců skla v Polevsku a Falknově, inv. č. (529) 2 - Korespondence 1768-1786, kt. 87.

²⁵⁵ SOkA Česká Lípa, Cech malířů a rytců skla v Polevsku a Falknově, inv. č. (529) 2 - Korespondence 1768-1786, kt. 87.

²⁵⁶ Sacher, Václav: Zušlecht'ování skla v Novém Boru pamatuje Švédý, 100 let rafinerie provozu 14 n. p. Borské sklo, Nový Bor 1969. Viz příloha č. 10 – jedná se údajně o znak polevsko-falknovského cechu, kde však tyto informace ing. Sacher, bývalý ředitel Sklářského muzea v Novém Boru, vybádal, se mi nepodařilo zjistit.

Ke konci druhé poloviny osmnáctého století převzaly vedoucí postavení ve sklářské výrobě, zejména v rafinaci skla Kamenický Šenov a nově vzniklé město Nový Bor. V Novém Boru se před rokem 1768 rovněž ustanovil cech sklářů.²⁵⁷ O polevsko-falknovském cechu zušlechťovatelů skla mizí zpráva rokem 1788, to ale neznamená, že neexistoval a že v Polevsku a Falknově dále neprobíhala rafinace skla. Pouze z hlediska počtu dekorátérů skla, kteří se stěhovali do Nového Boru po jeho povýšení na město roku 1757, začaly být Polevsko a Falknov považovány za výrobní střediska druhořadého významu. V Polevsku se udrželo zušlechťování skla až do současnosti.

Sklářská výroba obecně, tedy i zušlechťovatelé skla, se začala po polovině 18. století soustřeďovat do větších lokalit, do měst. Výrobci působící na vesnicích odcházeli do těchto středisek, v našem případě do Kamenického Šenova a do Nového Boru, kde měli především snazší odbyt svých výrobků. Ve městech totiž sídlili obchodníci a exportéři skla.

Porovnání cechů zušlechťovatelů skla s obecným vývojem

Pokud srovnáme cechy zušlechťovatelů skla s obecným vývojem cechů ostatních řemesel, je patrné, že se cechy dekorátérů skla zformovaly až v době, kdy ostatní cechy začínaly stagnovat. Neměly například odbyt svých výrobků a zaměřovaly se spíše na funkci sociální a na výuku dorostu. To, že se zušlechťovatelé skla spojili do cechovní organizace až v druhé polovině 17. století, však neznamená, že by sklářský vývoj rafinace skla začal až v této době. Sklářství v Lužických horách má dlouholetou tradici, sklárny jsou tu doloženy již od 13. století. Vznik cechů v této době souvisí spíše s obecnými okolnostmi ve sklářství, které je v této době prezentováno zejména tzv. českým křišťálem, jenž byl vhodný svou tvrdostí hlavně k řezání a broušení skla. Tím, že se na sloupském a českokamenickém panství seskupilo velké množství dekorátérů skla, bylo nutné opatřit jejich činnost určitým vnitřním řádem, který jim poskytlo cechovní zřízení. Hrabata Kinští, majitelé obou panství, kteří byli ovlivněni merkantilistickými myšlenkami a začínající manufakturní výrobou, potřebovali, aby jejich panství finančně prosperovala, a tak umožnili vznik cechů rafinérů skla. Dekoratéři skla prodávali své komodity nejen v Čechách, ale i do zahraničí. Prodej výrobků

²⁵⁷ SOKA Česká Lípa, Cech sklářů Nový Bor, inv. č. (729) 97 – Personální spisy 1768, kt. 82. Jedná se o jediný důvěryhodný pramen o existenci sklářského cechu v Novém Boru. J. M. Grosmann z Radvance zde žádá direktora panství o to, jestli může být přijat do cechu sklářů v Novém Boru, 22. září 1768.

převzaly na konci 17. století a v 18. století sklářské obchodní kompanie vyvázející sklo do různých částí světa, např. do Španělska, Portugalska, ale i do Ameriky.

V případě organizační struktury vycházely cechy zušlechťovatelů skla z obecného vývoje cechovního zřízení. V čele cechu stáli, jako u ostatních řemesel, představený cechu a jeho pomocníci reprezentující cech navenek, organizovali cechovní schůze při otevřené cechovní pokladně, vybírali cechovní poplatky, střežili dodržování cechovních artikulí, vychovávali řemeslnický dorost a kladli důraz na sociální funkci cechu, eliminovali příchod řemeslníků z jiných panství, kteří nebyli organizováni v cechu. Vedli cechovní knihy, zápisy ze schůzí a čilou cechovní korespondenci s ostatními cechy. Jak se však vyvíjely cechy dekorátérů skla od konce 18. století, není možné rekonstruovat, protože se nezachovala potřebná základna písemností. Je jisté, že po rozdělení řemesel ve druhé polovině 18. století na komerční a policejní patřily cechy rafinérů skla do řemesel komerčních. V druhé polovině 19. století muselo dojít, podobně jako u ostatních cechovních organizací, k jejich zániku.

7. Závěr

Sklářské řemeslo, které je v tomto případě zastoupeno cechy zušlecht'ovatelů skla (malíři, zavrtávači, brusiči, řezáči, kuliči, hladináři atd.) z Chřibské, Polevska a Falknova a Kamenického Šenova, bylo na panstvích Sloup a Česká Kamenice řemeslem velmi rozšířeným, sice namáhavým, ale i prosperujícím.

V druhé polovině 17. století vzrostl počet zušlecht'ovatelů skla na panstvích Sloup a Česká Kamenice natolik, že bylo možno zformovat cechovní organizace. Cechy zušlecht'ovatelů skla obdržely pevné řády udělením cechovních artikulí, Chřibská roku 1661, polevsko-falknovský cech roku 1683 a Kamenický Šenov v roce 1694.

V dosavadní literatuře byly údaje o cechu zušlecht'ovatelů skla v Polevsku a Falknově uváděny pouze dílčím způsobem a spíše v obecné rovině, ale prameny týkající se činnosti a vývoje cechu, zachycující počty mistrů, tovaryšů a učňů či obsah cechovních schůzí a výši poplatků badatelsky vytěženy nebyly.

Pramenná základna pro zkoumání vývoje cechů zušlecht'ovatelů skla však nebyla zcela dostačující, kromě pramenů cechovní provenience bylo tedy nutno využít i obecních kronik, obyvatelských knih, pozůstalostních spisů, manufakturních a komerčních tabel atd. Velmi bohatá na informace byla zejména cechovní kniha dekoratérů skla polevsko-falknovského cechu z let 1682-1788.

Mnoho poznatků bylo získáno z cechovních statut, které představují nejdůležitější doklad pro činnost a fungování cechu. Cechovní pořádky obsahují mnoho cenných údajů a tvoří výchozí bod pro probádání „života“ cechu zušlecht'ovatelů skla. Obsahují data ustanovení cechu, ochranu před konkurencí, práva, povinnosti, ale i sankce za nedodržení povinností jednotlivých členů cechu atd. Porovnáním statut všech tří cechů zušlecht'ovatelů skla byla zjištěna celá řada shodných částí. Řády kladly důraz na náboženský život cechu, vykonání mistrovské zkoušky zhotovením mistrovského kusu, všechny obsahovaly poplatky za vstup do cechu, za vyučení, za vykonání mistrovské zkoušky, dbaly rovněž na prokázání spořádaných rodinných vztahů atd. Základem pro ostatní řády byly cechovní artikule z Chřibské.

Rozborem údajů v cechovní knize polevsko-falknovského cechu byly získány informace o frekvenci a obsahu cechovních schůzí - jména a počty mistrů rafinérů skla, počty učňů a tovaryšů, různé poplatky za vyučení, za vykonání mistrovských zkoušek, přechody na jiné řemeslo atd. V cechovní knize byli uvedeni mistři absolventi, kteří obdrželi nově mistrovské právo. Rovněž bylo pro sledované období let 1683-1788 zjištěno, na jaké druhy rafinace skla se postupem doby polevsko-falknovský cech zaměřoval a z kterých obcí sloupského a českokamenického panství mistři cechu pocházeli.

Na základě výzkumu se jeví, že cechy zušlechťovatelů skla byly relativně novým výrobním odvětvím, jehož rozmach spadá do 17. století. Cechy vznikaly na jednotlivých panstvích většinou v místech, kde byli řemeslníci soustředěni, a nemusela to být vždy města. Členy cechu byli příslušní řemeslníci z okolních vsí, které mohly ležet i na jiném panství.

V průběhu zkoumané periody 1682-1788 se změnila skladba oborů mistrů, v počátečních období k nim náleželi pouze malíři a řezáči skla, naopak v pozdější době se zvýšil počet brusičů a zlatičů.

Po polovině 18. století lze sledovat přesun zušlechťovatelů skla do měst na panstvích a to do Kamenického Šenova a Nového Boru.

8. Seznam literatury

- Bienert, Karl, J.:* Die ältesten B. Leipaer Zunftordnungen, Mittheilungen der Nordböhm. Vereines für Heimatforschung und Wanderpflege, 1930, s. 67-70.
- Bílý, Martin-Peša, Vladimír-Vaněk, Vojtěch-Slavičková, Hana-Joza, Petr-Cvrk, František-Horynová, Lucie:* Česká Kamenice, Česká Lípa 2003.
- Bloudek, František-Grušil, Antonín:* Živnostenský řád ze dne 20. 12. 1859, č. 227 ř. z., Praha 1948.
- Brožová, Jarmila:* České sklářství v polovině 18.století, Sklář a keramik, ročník 29, 1979, s. 45-49.
- Brožová, Jarmila:* Severočeští rafiněři a obchodníci sklem v obchodní korespondenci harrachovské sklárny Nový Svět v 1. polovině 19. století, Bezděz 3/1995, I. část, s. 59-69 a II. část, Bezděz 6/1997 s. 61-79.
- Brožová, Jarmila:* Výzdoba skla řezbou v polovině 18. století v Čechách, Sklář a keramik, ročník 29, 1979, s. 75-79.
- Cabejšek, Milan:* Zušlechtování skla, Praha 2004.
- Čermák, Miloslav:* O chování vandrujících tovaryšů v cechovních hospodách, Okresní archiv Olomouc 1973, s. 45-46.
- Čermák, Miloslav:* Olomoucká řemesla a obchod v minulosti, Olomouc 2002.
- Čtyroký, Jaroslav:* Československá vlastivěda, díl IX Technika, Praha 1929, s. 197-216.
- Diviš, Jan:* Pokladny pražských cechů, Acta musei pragensis 84, 1984.
- Diviš, Jan:* Pražské cechy, Acta musei pragensis 91-92, 1992.
- Drahotová, Olga:* České sklo, Praha 1970.
- Drahotová, Olga a kolektiv autorů:* Historie sklářské výroby v českých zemích, I. díl, Od počátků do konce 19. století, Praha 2005.
- Drahotová, Olga:* Severočeské barokní řezané sklo ve světle historicky lokalizovaných památek, Ars vitraria IV, Jablonec nad Nisou 1973, s. 20-35.
- Ebelová, Ivana:* Organizace a písemnosti cechů stavebních řemesel v době předbělohorské, Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et historica 1- 1992, Z pomocných věd historických, UK Praha 1992, s. 71-75.
- Ebelová, Ivana:* Pražská a venkovská stavební řemesla v době renesance a baroka, Praha 20

- Fischer, Karl, R.:* Ueber böhmische Glasmacherzünfte im 17. un 18. Jahrhundert, MVGDB, ročník 69, Praha 1931, s. 312-323; ročník 70, Praha 1932, s. 269-278.
- Friedrich, Gustav:* Rukověť křesťanské chronologie, Praha/Litomyšl 1997.
- Frömmel, Václav:* Odborná škola pro kreslení a malování, Světové výročí 150 let od otevření školy v Kamenickém Šenově 1856, Bezděz 2006, s. 97-116.
- Gabriel, František-Panáček, Jaroslav:* Dějiny hrncířství v České Lípě, Bezděz 9/2000, s. 16.
- Gabriel, František:* Historické problémy nového správního uspořádání ČR. Časopis přátel starožitností, 2003, ročník 41, číslo 2, s. 93-99.
- Gelnar, Michal:* Barokní sklárna Rollhütte (1724-1739), Glassicenter Kamenický Šenov 2001.
- Gelnar, Michal:* Sklářské hutě středověku na Českolipsku a Děčínsku, Bezděz 8/1999, ročník 8, s. 51-95.
- Gelnar, Michal:* Sklářská huť v Okrouhlé, Bezděz 2004, s. 249-262.
- Gelnar, Michal:* Pohár faráře Georga Leopolda Ignaze Reisinga, Bezděz 2008, s. 249-253.
- Hantschel, Franz:* Heimatkunde des politischen Bezirkes B.= Leipa, B. Leipa 1911.
- Hetteš, Karel-Kotík Jan:* Sklo borských výtvarníků, Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou 1964.
- Hofmann, Gustav:* Metrologická příručka, SOA Plzeň a Muzeum Šumavy a Sušice, 1984.
- Hrdlička, Jakub-Jásek, Jaroslav-Hrubý, Vladimír:* Pět století řemeslné symboliky ve sbírce pečetidel a razítek Archivu hlavního města Prahy, Praha 1999.
- Hrubá, Michaela:* Nedávej statku žádnému, dokud duše v těle, Ústí nad Labem 2002.
- Chmelík, Otto:* Friedrichovská sklárna v Horní Chříbské, Porta Bohemica – sborník historických prací 1, Litoměřice 2001.
- Innungsordnung der Glaschneider u. in Steinschönau,* MVGDB, Praha 1872, s. 83-87. Bez autora.
- Inventář Velkostatek Sloup 1577-1944,* SOA Litoměřice, pobočka Děčín, b.d.
- Janáček, Josef:* Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu, Praha 1963.
- Janáček, Josef:* Řemeslná výroba v českých městech v 16. století, Praha 1961.
- Janáček, Josef:* Zrušení cechu roku 1547, ČsČH, Praha 1959, s. 231-242.

Janák, Jan; Hledíková, Zdeňka; Dobeš, Jan: Dějiny správy v českých zemích od počátku sátu po současnost, Praha 2005

Jindra, Bohumír: Skupinový inventář Cechy v Chřibské, Okresní archiv Nový Bor, 1959.

Kinský, Bohumil: Z dějin sklářství, Bezděz, ročník II, 1931, číslo 3-4, s. 110-119

Klepl, Jan: Rozmach českého skla, Co daly naše země Evropě a lidstvu, Evropský literární klub, I. část, Praha 1998, III. vydání, s. 414-436.

Langhamer, Antonín: Legenda o českém skle, Zlín 1999.

Langhamer, Antonín: Sklo a světlo 1856-2006, Praha 2006.

Lišková, Marie: Zemské manufakturní tabely 1775-1798, Sborník archivních prací, 1982, s. 550-575.

Lněničková, Jitka: České & Moravské obalové sklo, G2 studio s. r. o Plzeň 2007.

Lněničková, Jitka: Hlavní tabele skláren, sklářských mistrů a sklářů v Českém království (1771-1772), Minulostí Západočeského kraje XXXII, Ústí nad Labem 1997, s. 197-220.

Lněničková, Jitka: Křehká krása stříbřeného skla, G2 studio s. r. o. Plzeň, Muzeum Šumavy Sušice 2007.

Lněničková, Jitka: Pražští sklenáři, skláři, rytci, brusiči, malíři a obchodníci sklem činní v Praze, I. část – do roku 1861, Historia pragensia 2003.

Lněničková, Jitka: Sklářská výroba v Markoušovicích u Trutnova, Sklář a keramik, ročník 54, 2004, č. 7-8, s. 188.

Mareš, František: České sklo, Praha 1893.

Martínek, Zdeněk: Etnografický atlas Čech, Moravy a Slezska III (řemeslná, domácí a manufakturní výroba a obchod v Čechách v letech 1752-1756), Etnologický ústav Akademie věd ČR, Praha 2000.

Melichar, František: Dějiny cechovníctví v Čechách, Praha 1902.

Paudler, Amand: Graf Josef Kinsky – Herr auf Bürgstein und Schwoyka, Leipa 1888.

Petráň, Josef a kolektiv: Dějiny hmotné kultury I (1,2); II (1,2), Praha 1995 a 1997.

Ponocná, Marianne: Generální cechovní artikule 1739, diplomová práce, FFUK Praha 1955.

Preusler, Ludwig, Die glasmacherfamilie Preusler, MNEC, Leipa 1907, s. 1-12 a s. 89 –95.

Ryneš, Václav: České křišťálové sklo a jeho celněprávní ochrana, Sklář a keramik 7, 1962, ročník XII, s. 218-219.

Ryneš, Václav: Z galerie zušlechtřovatelů českého skla v Kamenickém Šenově na někdejší českokamenickém panství, Ars vitraria I, Jablonec na Nisou 1966, s. 121-126.

Sacher, Václav: Zušlechťování skla v Novém Boru pamatuje Švédy, 100 let rafinerie provozu 14 n.p. Borské sklo, Nový Bor 1969.

Schebek, Edmund: Böhmens Glasindustrie und Glashandel; Quellen zu ihrer Geschichte, Praha 1878.

Schlesinger, Ludwig: Reisebeschreibung eines deutschböhmisches Glasschneiders. MVGDB, VIII, Praha 1870, s. 220-235.

Schöttner, Jan: Severočeské řezané sklo v první polovině 19. století - I. Mistrovice (1. část), Bezděz 11/2002, s. 63-100; dtto (2. část), Bezděz 12/2003, s. 141-178.

Slaviček, Antonín: Archiv obce Polevsko, inventář, SOkA Česká Lípa 1979, s. I-V.

Slavičková, Hana-Cvrk, František: Kytlicko, Děčín 1993.

Slavičková, Hana: Hospodářský vývoj panství Česká Kamenice v první třetině 18. století se zvláštním zřetelem na sklářskou a textilní výrobu a obchod, Děčínské vlastivědné zprávy, ročník XI, číslo 3/2001, s. 3-30.

Sommer, Johann, Gottfried: Das Königreich Böhmen, statistisch=topographisch bargestellt, erster Band, Prag 1833, s. 293-294.

Sovadina, Miloslav: Cechy a společenstva na Českolipském okrese, sdružený inventář, SOkA Česká Lípa 1973, 3 svazky.

Sovadina, Miloslav: Správní vývoj Českolipska, Česká Lípa 1998.

Šebánek, Jindřich; Huščava, Alexandr; Fiala, Zdeněk: Československá diplomatika I, Praha 1965.

Štiess, Bedřich: Kapitoly z emigrace sklářských dělníků (příspěvek k dějinám šumavských a západočeských skláren), Časopis společnosti přátel starožitností, s. 227-231.

Štiess, Bedřich: Život sklářů v zrcadle úředních předpisů 18. a 19. století, Sklář a keramik XIX, 1969, s. 182-184.

Úlovec, Jiří; Hrubý, Vladimír: Cirkuláře a vyhlášky, inventář – 6. dílu, SÚA Praha 1984.

Umělecké památky Čech K/O, Praha 1978, svazek druhý s. 203.

Urban, Stanislav: Počátky emigrace českých sklářů do Itálie, Sklář a keramik XXIV, 1974, s. 148-150.

Winter, Zikmund: Dějiny řemesel a obchodu v Čechách ve XIV. a v XV. století, Praha 1906.

Winter, Zikmund: Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách (1526-1620), Praha 1909.

Wowková, V.: Pozůstalost Dr. K. R. Fischera 1871-1934, inventář, SOkA Jablonec nad Nisou 1995.

Zákon č. 26 z 5. února 1907, částka XVI, Zákoník říšský pro království a země v radě říšské zastoupené.

Zuman, František: Severočeské sklářství, Bezděz, ročník 6, číslo 6, Česká Lípa 1936, s. 165-173.

9. Seznam pramenů

Národní archiv (NA) Praha

České gubernium-commerciale

Inv. č. 313, sign. C 12 - Zpráva o stavu sklářů a tovaryšů 1768, kt. 134.

Inv. č. 230, sign. A2-29-7 - Patent o emigraci sklářů, kt. 89.

Inv. č. 1769 - MH - sign. 9,10 - Zákaz vývozu potaše a omezení dovozu barev ze Saska, kt. 139.

Inv. č. 1764 - Obchod s dřívím, kt. 171.

Inv. č. 421 - Prémie za zlepšení výroby skla 1755-1772, sign. J-50, kt. 196.

Katalog sbírky patentů

Inv. č. 1038 - Karel VI. vydává v českých zemích „cechovní články“, týkající se organizačních záležitostí řemeslnictva a jejich cechů, poměru tovaryšstva k mistrům, pokutování, provinění atd. 1731.

Inv. č. 1157 - Karel VI. vydává generální cechovní artikule pro cechy v královských dědičných zemích českých 1739.

Inv. č. 2369 - Jednotné vydávání vandrovních knížek 1829.

Inv. č. 1787 - Marie Terezie nařizuje změnu vyplácení mzdy 21. 4. 1787.

Inv. č. 912 - Zákaz nošení kordů 1723.

Inv. č. 905 - Místodržící království českého nařizují podle císařského reskriptu, aby byli přísně stíháni cizí verbíři, kteří v zemi tajně verbují mladé muže do cizího vojska a aby řemeslníkům umělcům byl zamezen odchod ze země 1723.

Inv. č. 1498 - Tereziánský lesní řád 1754.

Inv. č. 1434 - Reprezentace a komora v království českém vyhlašuje patent Marie Terezie, kterým se zakazuje sklářským tovaryšům odcházet ze země a upravuje se a omezuje se jejich přechod ze sklárny do sklárny 1752.

Sbírky cirkulářů a vyhlášek

Inv. č. 890 - Nařízení gubernia o povinnosti docházky do školy zájemcům o vyučování v řemesle, kt. 14.

Inv. č. 5858 - Vyhláška o vyplňování vandrovních knížek mistry a představenými cechů po ukončení práce 1846, kt. 56.

Inv. č. 519 - Zákaz o přijímání cizích mistrů do cechů 1784, kt. 11.

Inv. č. 699 - Nařízení gubernia o zákazu vydávat cechovní vysvědčení tovaryšům, kteří nepracují o zrušených svátcích 1786, kt. 13.

Sbírky cirkulářů a vyhlášek

- Inv. č. 204 - Návod, jak postupovat při přezkušování privilegií řemeslníků a cechů 1767, kt. 6.
Inv. 641 - Nařízení o způsobu vedení obchodních a řemeslnických knih 1785, kt. 12.
Inv. č. 207 - Řád pro sklářské mistry a dělníky v království českém 1767, kt. 6.
Inv. č. 103 - Nařízení gubernia o zákazu dělat paseky blízko sklářských hutí, 1788, kt. 16.
Inv. č. 1306 - Nařízení gubernia o rozšíření generálního pardonu pro emigranty i na ty, kteří uprchli před vojenskou službou, nebo z jiných důvodů 1790, kt. 18.
Inv. č. 2974 - Cirkulární nařízení gubernia o stanovení vývozního cla z některých druhů skleněného zboží 29. 9. 1818, kt. 36.
Inv. č. 3546 - Cirkulární nařízení gubernia o stanovení vývozního cla z některých druhů skleněného zboží 1827, kt. 41.
Inv. č. 445 a 446 - Zákaz dovozu a výroby skla „Spengglas“ 1782, kt. 10.
Inv. č. 4960 - Zemské privilegium určené krajským hejtmanům, aby upozornily sklárny na nespokojenost s kvalitou českého skla 1843, kt. 10.

Státní oblastní archiv (SOA) Litoměřice, pobočka Děčín

Velkostatek Česká Kamenice

Jedná se o nezpracovaný fond, prozatímní číslování.

Inv. č. S-16-Kamenickošenovský pořádek řezáčů skla a ostatních sklářských profesí 1698-1722, kt. 62.

Bez inv. č., commerciale-camerale, An Merckung der sämbt. Innungs Meister bey d.Schönauer Glasschneyd 1725, kt. G1.

Bbez inv. č., commerciale-camerale, Specifikation dehrer Meister auch Gesellen und Lehrbuben, welche sich A.1723, kt. G1.

Bez inv. č., commerciale-camerale, Manufakturní a komerční tabely 1799, kt. 9.

Bez inv. č., commerciale-camerale, Kreibitzer Meister, Geselln sambt Lehr Buben před 1700, kt. G1.

Státní okresní archiv (SOKA) Česká Lípa

Archiv města Česká Lípa

Inv. č. 41 - Pamětnice 1461-1720, kt. 1, folio 2v.

Inv. č. 13 - Zikmund Berka z Dubé a Kateřina z Hungerkoštu za sebe a za syna Jana z Vartenberka a na Novém Vítkovci na žádost purkmistra, radních a cechů určují a schvalují pořádky pro dvanáct českolipských cechů 1560.

Archiv města Kamenický Šenov

Inv. č. 18 - Obyvatelská kniha 1694, kt. 4.

Archiv města Nový Bor

Inv. č. 1773 - Vandrovní knížka Vilhelma Hausera, řezáče skla z Nového Boru z let 1840-1847, kt. 279.

Inv. č. 1844 - Velké cestovní pasy, kt. 256.

Inv. č. 1775 - Poznámková knížka Chr. Oppitze 1727, kt. 279.

Inv. č. 1985 - Vandrovní knížka J. Kerschera 1840-1845, kt. 268.

Inv. č. 192 - Osvobozování sklářů od odvodů 1783-1839, kt. 65.

Inv. č. 189 - Celní řád s tarifů 1784, kt. 64.

Bez inv. č. - Cirkulární nařízení, 1848, kt. 64.

Archiv města Nový Bor

Inv. č. 1871 - Oznámení o zastavení dopravy zboží, 15. 6. 1866, kt. 267.

Inv. č. 235 - Návod k vyplňování pasů 1847, kt. 77.

Archiv obce Polevsko

Inv. č. 2 - Kronika z let 1837-1945 (pro léta 1546-1948), kt. 2V.

Bratrstvo soukenických tovaryšů Česká Lípa

Inv. č. (205) 7 - Tovaryšská kniha 1751-1850, kt. 24.

Bratrstvo soukenických tovaryšů Mimoň

Inv. č. (463) 1 - Opis cechovních artikulí pro bratrstvo soukenických tovaryšů 1620, kt. 49.

Cech hrnčírů Česká Lípa

Inv. č. (47) 3 - Poznámky k generálnímu cechovnímu patentu vydanému 16. listopadu 1731, kt. 30.

Inv. č. (48) 4 - Generální cechovní artikule Karla VI., Vídeň 5. ledna 1739, kt. 30.

Cech jirchářů a koželuhů Česká Lípa

Inv. č. (71) 14 - Koupě valchy 1601, kt. 2.

Cech krejčí Česká Lípa

Inv. č. (113) 1 - Tovaryšský pořádek pro cech krejčí, vydán 3. listopadu 1524, kt. 9.

Cech mandlířů a barvířů Česká Lípa

Inv. č. (22) 1 - Cechovní artikule z roku 1628, vydal Ferdinand II.

Cech mydlářů a svíčkařů Česká Lípa

Inv. č. (135) 1 - Konfirmace pražských artikulí z roku 1653, dáno českolipskému cechu 1654, opis 1723, kt. 51.

Cech punčochářů Česká Lípa

Inv. č. (167) 1 - Opisy listin, pamětní záznamy, zápisy ze schůzí [1638] 1741-1794, kt. 13.

Cech řemenářů Česká Lípa

Inv. č. (186) 10 - Pečetidlo cechu řemenářů 1591, kt.18.

Cech sedlářů Česká Lípa

Inv. č. (198) 3 - Personální spisy 1673, kt. 17.

Cech soukeníků Česká Lípa

Inv. č. (206) 8 - Výtahy z cechovních artikulů (Sonewendova registratura) z roku 1382 kopie ze 17.-18. století, kt. 25.

Cech zámečníků Česká Lípa

Inv. č. (93) 1 - Zápisy ze schůzí zámečníků, hodinářů, hřebíkářů a puškařů [1787] 1824-1874, kt. 21.

Cech zedníků Česká Lípa

Inv. č. (255) 1 - Cechovní artikule 1677, kt. 26.

Cech krejčí Doksy

Inv. č. (297) 1 - Listina Jan z Vartenberka uděluje cechovní artikule krejčovskému cechu v Doksech.

Cech krejčí Dubá

Inv. č. (322) 1 - Anna Marie hraběnka Buttlerová z Oromundu uděluje artikule 1650, kt. 72.

Cech krejčí Jablonné v Podještědí

Inv. č. (350) 1 - Zápisy ze schůzí, vyúčtování, kniha mistrů a tovaryšů 1580-1781, kt. 66.

Cech tkalců Jablonné v Podještědí

Inv. č. (360) 1 - Kniha mistrů, učňů, opisy listin, zápisy ze schůzí a účty [1620] 1676-1846, kt. 67.

Cech řezníků Jablonné v Podještědí

Inv. č. (357) 1 - Kniha mistrů [1740] 1792-1864, kt. 68.

Cech ševců Jablonné v Podještědí

Inv. č. (358) 1 - Cechovní kniha obsahující zápisy ze schůzí, počty mistrů, učňů a tovaryšů a účetní záležitosti 1788-1852, kt. 68.

Cech kovářů, bednářů, kolářů, truhlářů, podkovářů, zámečníků, puškařů, hřebíkářů, hodinářů a sklenářů Jestřebí

Inv. č. (363) 1 - Cechovní artikule 1731, kt. 32.

Cech krejčí Jestřebí

Inv. č. (375) 1 - Personální spisy 1768-1862, kt. 31.

Cech zedníků a kameníků Jestřebí

Inv. č. (376) 1 - Cechovní artikule 1706, kt. 33.

Cech malířů a rytců skla v Kamenickém Šenově

Inv. č. (396) 1 - Václav Norbert Oktavián hrabě Kinský uděluje artikule pro cech malířů a rytců skla v Kamenickém Šenově, Praha 1694.

Inv. č. (397) 2 - Tři opisy statut bez data, kt. 80.

Cech pekařů, mlynářů, perníkařů Kuřívody

Inv. č. (399) 1 - Cechovní artikule 1683, kt. 43.

Cech tkalců Kuřívody

Inv. č. (401) 1 - Cechovní artikule 1683, kt. 54. *Cech spojených řemesel Loubí*

Inv. č. (408) 1 - Cechovní artikule 1737, kt. 39.

Cech sklářů Nový Bor

Inv. č. (729) 97 - Personální spisy 1768, kt. 82

Cech malířů a rytců skla v Polevsku a Falknově

Inv. č. (528) 1 - Ferdinand Hroznata hrabě z Kokořova vydává artikuly pro malíře skla, brusiče skla a šroubaře v Polevsku a Falknově 1683.

Inv. č. (529) 2 - Korespondence 1768-1786, kt. 87.

Inv. č. (739) 4 - Cechovní kniha 1682-1788, je v ní uveden rovněž opis cechovních statutů z roku 1683, kt. 87.

Cech kovářů, zámečníků, kolářů, truhlářů, bečvářů a sklenářů Stráž pod Ralskem

Inv. č. (553) 1 - Tovaryšské artikule 1582, kt. 40.

Cech kupců Stráž pod Ralskem

Inv. č. (530) 1 - Cechovní artikule pro cech kupců ve Stráži, 1629, kt. 42.

Cech mlynářů Stráž pod Ralskem

Inv. č. (532) 1 - Cechovní artikule 1727, kt. 42.

Cech řezníků a přidružených řemesel Stráž pod Ralskem

Inv. č. (536) 1 - Cechovní artikule 1733, kt. 43.

Cech tesařů Stráž pod Ralskem

Inv. č. (546) 1 - Cechovní artikule 1676, kt. 41.

Cech tkalců Stráž pod Ralskem

Inv. č. (545) 2 - Cechovní registra 1596, kt. 42.

Cech zámečníků, truhlářů, kovářů, kolářů, bečvářů a sklenářů Stráž pod Ralskem

Inv. č. (553) 1 - Tovaryšské artikule cechu vydané purkmistrem a radou města Stráže, 7. června 1582, kt. 40.

Cech kovářů, kolářů, zámečníků, stolařů, bednářů a sklenářů Stvolínky

Inv. č. (564) 1 - Cechovní artikule 1747, kt. 27.

Cech mlynářů Velenice

Inv. č. (577) 1 - Cechovní kniha 1688-1852, kt. 52.

Cech kovářů, zámečníků, kolářů a bednářů Zákupy

Inv. č. (580) 1 - Cechovní řád [1575] 1622, kt. 35.

Cech řezníků Zákupy

Inv. č. (588) 4 - Personální spisy 1689-1860, kt. 35.

Cech ševců Zákupy

Inv. č. (590) 1 - Řemeslnický řád ševců v Zákupích 1564, kt. 33.

Cech truhlářů Zákupy

Inv. č. (599) 1 - Cechovní artikule 1705, kt. 35.

Cech zámečníků, puškařů, ostruhářů, hodinářů, korouhvičkářů Zákupy

Inv. č. (601) 1 - Cechovní artikule 1730, kt. 35.

Cech pekařů a koláčníků Žandov

Inv. č. (605) 1 - Cechovní artikule 1711, kt. 38.

Cech truhlářů, zámečníků a hodinářů Žandov

Inv. č. (611) 1 - Cechovní artikule 1731, kt. 38.

Sbírka sklářských dokladů Kamenický Šenov

Neuspořádaný fond, kt. č. 18, vyskytuje se zde receptář lazur Franze Palmeho z Kamenického Šenova z let 1822-1848.

Státní okresní archiv (SOkA) Český Krumlov

Cech sklářů Český Krumlov C - 15

Inv. č. 1 - Cechovní pořádky sklářského řemesla 1651, kt. 1.

Státní okresní archiv (SOkA) Děčín

Cech sklářů Chřibská

Inv. č. 10 - Jan Oktavián Kinský uděluje malířům skla v Chřibské cechovní výsady a artikule 1661, kt. 1.

Inv. č. 4 - Opis privilegia Jana Oktaviána Kinského sklářskému cechu ze 4. prosince 1812, kt. 1.

Inv. č. 9, sign. A-IV-b-1 - Účty za kvartály 1755-1786, kt. 1.

Inv. č. 5, sign. A-III-b-2 - Přijímání učňů, souhlas vrchnosti 1685-1787, kt. 1.

Inv. č. 6, sign. A III-b-3 - Prohlašování učňů za tovaryše 1768-1787, kt.1.

Státní okresní archiv (SOkA) Jablonec nad Nisou

Pozůstalost Dr. K. R. Fischera 1871-1934

Inv. č. 185 - Sklářské cechy 17. a 18. století, kt. 17.

Sklářské muzeum Nový Bor

Exponát č. NB - 2318 – číše, mistrovský kus uložen v expozici Sklářského muzea Nový Bor.

Vlastivědné muzeum a galerie Česká Lípa

Exponát č. - UH 3018 VMaG Česká Lípa - Pohár, dvouhlavý orel v barvách, depozitář.

Exponát č. U – 2918 – Cechovní pokladna sklářů, depozitář.

10. Seznam zkratk

AM - archiv města

AO - archiv obce

CaV – cirkuláře a vyhlášky

ČVUT – České vysoké učení technické

inv. č. - inventární číslo

kt. - kartón

MNEC - Mittheilungen des Nordböhmisches Excursions - Club

MVGDB - Mittheilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen

NA - Národní archiv

s. - strana

sign. - signatura

SOkA - Státní okresní archiv

SOA - Státní oblastní archiv

sv. - svazek

VMaG - Vlastivědné muzeum a galerie

11. Seznam příloh

- 1 - mapka znázorňující blízkost obcí zaměřených na sklářskou výrobu, zušlechťování či obchod se sklem na Čekoslipsku a Děčínsku.
- 2 - pohled na sklárnu v Chřibské, která je v činnosti od roku 1414, vyfotografováno 2005.
- 3 - pohár, dvouhlavý orel v barvách, 17. století - vyrobený jako mistrovský kus.
- 4 - ukázka vandrovní knížky řezáče skla Vilhelma Hausera z Nového Boru 1840-1847.
- 5 - cechovní pokladna sklářů, s hvězdicově seřazenými znaky sklářských nástrojů.
- 6 - ukázka z cechovní knihy polevsko-falknovského cechu zušlechťovatelů skla z let 1682-1788.
- 7 - ukázka hrobky Johanna Antona Heltzela, obchodníka se sklem z Kamenického Šenova.
- 8 - číše, dvouhlavý orel v barvách, 17. století - vyrobená jako mistrovský kus.
- 9 - ukázka cestovního pasu z roku 1877 vydaného pro rytce skla Franze Krtka z Nového Boru.
- 10 - ukázka údajného znaku polevsko-falknovského cechu.
- 11 - ukázka první strany sklářského reglementu.
- 12 - ukázka nařízení, které zakazuje dovoz a výrobu suroviny „Sprengglas“.

c. 1

PRÍLOHA Č. 2

Handwritten in cursive: **W. Lindner & Sohn**

Handwritten in cursive: **Industrie- und Maschinenbau**

Handwritten in cursive: **in der Kaiserstraße 100**

Handwritten in cursive: **Frankfurt am Main**

Handwritten in cursive: **Telefon 1234**

Handwritten in cursive: **Telegraph 5678**

Handwritten in cursive: **Postfach 9012**

Handwritten in cursive: **1898**

Handwritten in cursive: **1898**

Handwritten in cursive: **1898**

Handwritten in cursive: **1898**

Handwritten in cursive: **1898**

Handwritten in cursive: **1898**

Handwritten in cursive: **1898**

Handwritten in cursive: **1898**

Handwritten in cursive: **1898**

Handwritten in cursive: **1898**

Handwritten in cursive: **1898**

Handwritten in cursive: **1898**

Handwritten in cursive: **1898**

Handwritten in cursive: **1898**

Handwritten in cursive: **1898**

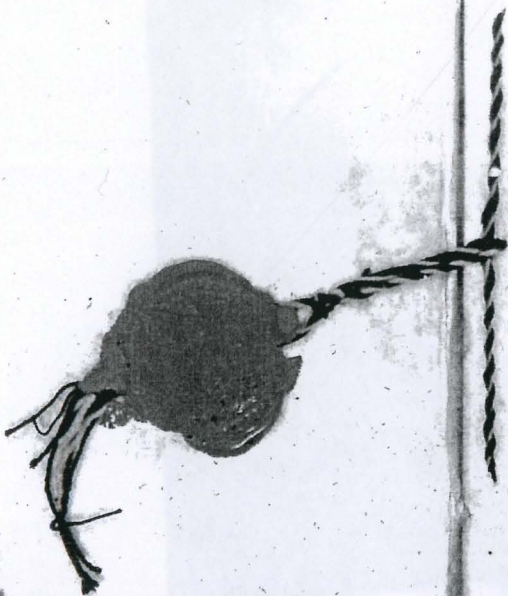
Handwritten in cursive: **1898**

Handwritten in cursive: **1898**

PRILOHKA C. 4

B. 44

Prírodná krajina Haida, 1937.

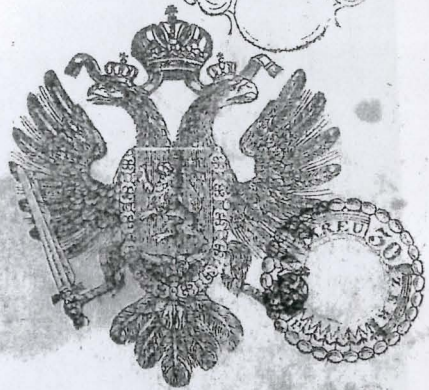

NETO 1/2 25

Wanderbuch

in Folge allerhöchsten Patents

vom 24. Februar 1827

Wandronická knížka

dle nejvyššího patentu od 24. února
1827.

Prag.

Buchdruckerei von Gottlieb Haase, Sohn.

- 2 -

Name *Wilhelm Hansen.*
 Geburtsort *Ort Haida.*
 Kreis *Leitmeritz.*
 Land oder Provinz *Böhmen.*
 Kreisobrigkeit *Magis Stadt Haida.*
 Parze *Ort Haida.*
 Ort *am 21. August 1825. unbesetzt.*
 Wohnort *Ort Haida.*
 Profession *glückl. Arbeiter.*
 Stand *Arbeiter.*
 Religion *Evangelisch.*
 Alter *30 Jahre.*
 Familienstand *ledig.*
 Bemerkungen *...*

- 3 -

Iméno:

Zrozen

Krag

Země neb province

Wohnortswi

Fara

Stárij

Dbydli

Kemeslo

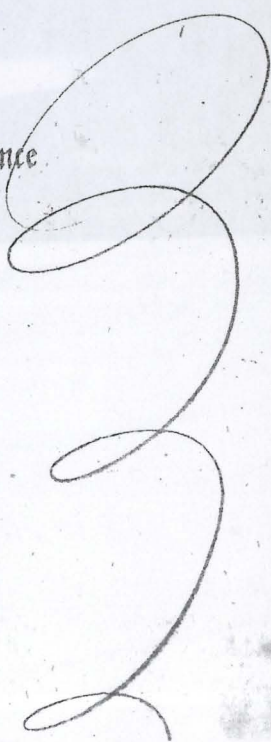
Staw

Náboženstwí

Postawa

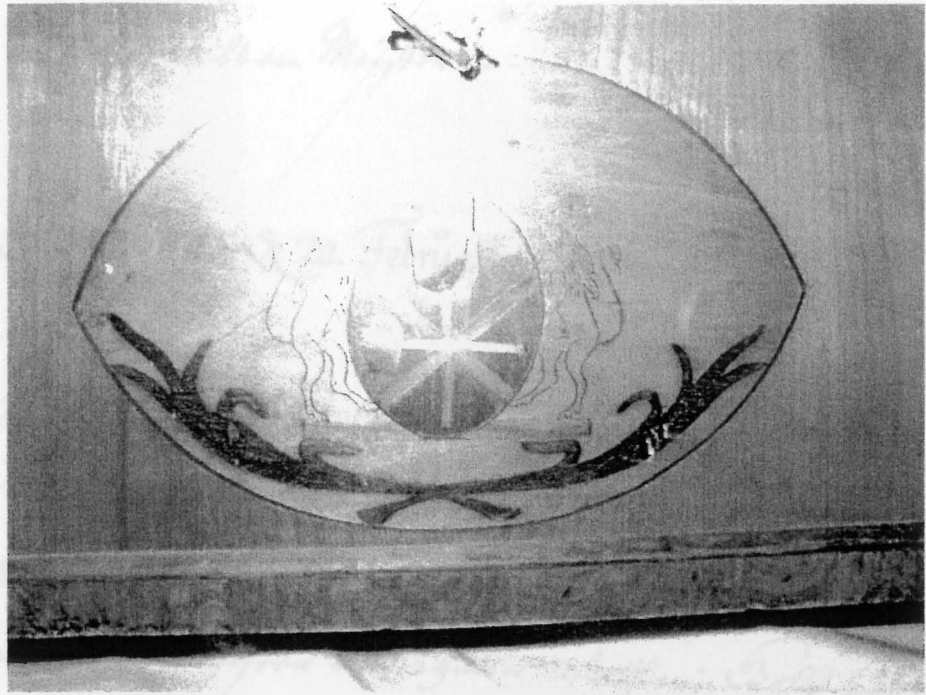
Dbličeg

Wlasy

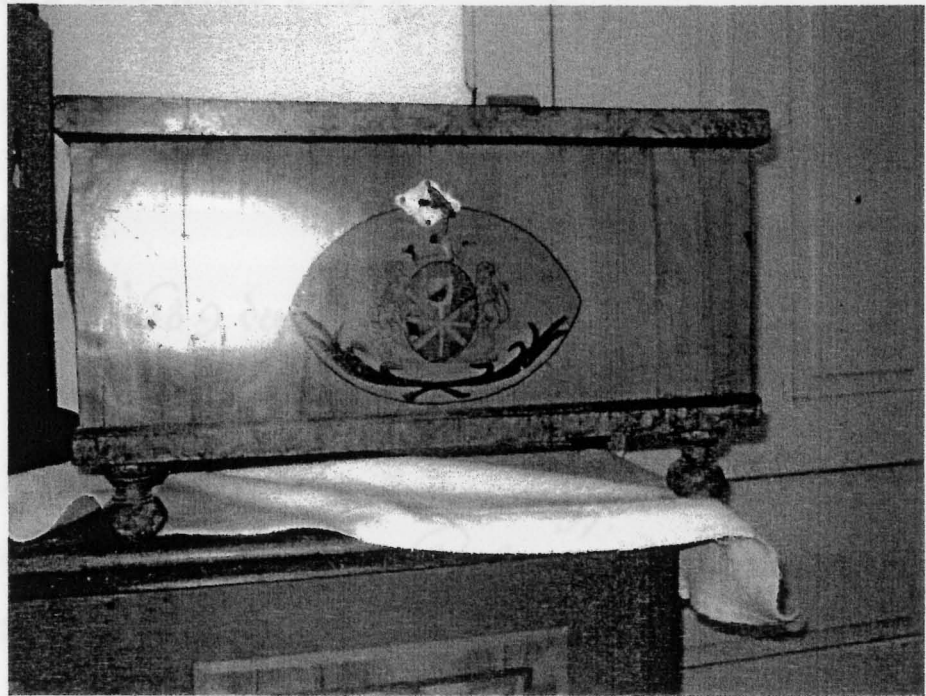

...Gott mit dem Geist und dem Verstande...

...und die...

Das Geiſt
des Offen
Angelegen
auch bei
lange Jhr

...ausgestrichelt, hat sich im Außenseit zu einem
Meißner Kupfer eingeschoben, dazu soll sein gold und
Kupfer geben wollen.

Anno 1689 den 26. Decembris.

Anno 1689.

35

verhofft, Gott geb seine Gnade kundt Vnsern Vatz zu.

Und also ist den Gesambten Meistern. "—"30X"—

Anno 1689 den 20. Februarij

Das Ehrlichste Fieltz Glasz Magler, den gesambten Meistern
von Offener Tadeln gebührendt Löblichkeit, kundt zum erspennlich
Angelaugot, undt halt an, das wir ihn huter Kupf Meistern
auch hore einen Mitt Meistern annehmen indelien; Bittt hore
laige ihm auch seine gnade kundt Vnsern. Vatz zu.

Anno 1689 den 26. Decembris.

Ich erschieden von Offener Tadel, undt in bey sein den gesambten
Meistern, der Ehrungrecht undt Rumpfränge Christianus Fieltz
Glasz Magler bey andernwilligen gewöhnlich gefaltener
Quartal kundt Löblichkeit, kundt die zum andernwilligen zu seinen
Meistern Recht, eingeworben, Vatz zu Bittt seine gnade undt
Vnsern geben wolle.

Anno 1689 den 26. Decembris.

DR I'LOHA C. 4

PRÍLOHA č. 8

IM NAMEN SEINER KÄSCEL UND KÖNIGL.
FRANZ JOS
KAISERS VON OSTER
REISE-P

Handwritten signature

Handwritten text

Handwritten signature

PR 120 H A C. 9

Einwahrscheinlichkeit
№ 1346.

No. *235*

Für das Ausland.

IM NAMEN SEINER KAISERL. UND KÖNIGL. APOSTOLISCHEN MAJESTÄT

FRANZ JOSEPH I.

KAISERS VON ÖSTERREICH,

KÖNIGS VON BÖHMEN U. S. W., UND APOSTOLISCHEN KÖNIGS VON UNGARN.

REISE-PASS

für *Franz*
Kitek

Geburtsjahr *1853*

Statur *mittel*

Gesicht *oval*

Haare *schwarz*

Augen *braun*

Mund *proportionirt*

Nase *proportionirt*

Besondere Kennzeichen:

S

Der selbe reiset

von *derud* nach

über

Brasilien

nach

Charakter }
Beschäftigung }

Glasgravers

wohnhaft zu *Haida*
im Bezirke *B Leipa*

Kreis (Comitat) *Böhmen*

Kronland *Böhmen*

Eigenhändige Unterschrift:

Dieser Pass ist gültig

sechs Monate

L Leipa 19. September 1877 sieben.

Im Namen des Statthalters.
Dr. Et. Leg. Lofnigmann

G. Lofnigmann

Ein
verschieden haben
bist Jerusalem allgütigst befinden das gegenwärtig
Regieret. Verord worden die Gies-Steinre sowohl, die

1445

1767

30

Reglement für die Glas-Meistere, und Glas-Arbeitere im Königreich Böhme.

Nachdem Ihre Kaiserl. Königl. Apostol. Majest. aus
angebörner Landes-mütterlicher Obsorge für die
Glas-Fabriquen bereits das mehrere sub Anno
1751. de dato 8. Martii ergehen lassen, und diese edle Kunst
mit besouderen Schus allermildest begnadet, auch jederzeit
das gnädigste Augenmerk dahin gerichtet haben, womit diese
Fabriquen nicht allein in aufrechten Stand erhalten, sondern
auch mehr und mehr empor gebracht, und von andern aus-
ländischen Fabriquen wegen ihrer Güte mit dem Vorzug un-
terschieden bleiben möchten; solchemnach haben auch Aller-
höchst Ihrselbten allergnädigst befunden das gegenwärtige
Reglement, vermög welchem die Glas-Meistere sowohl, als
die Glas-Arbeitere sich gehorsamst achten sollen, denselben
vorlegen zu lassen, in Folge wessen

Primo: Kein Glasmacher-Lehrjung ohne Vorwissen,
und Approbation Dero hiesländigen Commercial-Confels
an- und aufgenommen, und so weiters aufgedungen, auch
keiner ehender, als mit desselben Vorwissen, und zwar nach
bey einem anderen Hütten-Meister (bey welchen nemlich die
gleiche Articul-Waare, auf welchen selbter ausgelernt hat,
verfertigt wird) geschehener Prob, und befundener Taug-
lichkeit, dann dessen ordentlich eingebracht- und mit dem
Attestat bestättigten Anzeige frey gesprochen, und unter die
Zahl deren Glasmachern gerechnet werden solle; es werden
aber drey Classen deren zu bestimmenden Lehr-Jahren, und
zwar in der ersteren, oder bey dem sogenannten Krenden-
Glas fünf Jahr, in der anderen, oder bey dem Tafel-Glas,

II

und

CIRCULARE

in alle Kreise.

Seine Kaiserl. Königl. Majestät haben laut eines unterm 4. exspirantis anher erlassenen höchsten Hofdekrets allergnädigst zu entschließen geruhet, daß die Verferti- gung, Ein- führung, Veräußerung und Tragung aller mit Sprengglas belegten Waaren, weil der Sprengglasstaub nicht nur den Augen, sondern auch den innerlichen Theilen des Leibes, wenn er zufälliger Weise dahin gelanget, ganz unvermeidlichen Scha- den zufüget, für künftig unter Strafe gänzlich verboten seyn solle; da nun dort Landes dieser Verbot von Seiten der Nie- derösterreichischen Landesregierung bereits kund gemacht wor- den. So haben allerhöchst gedacht Seine Majestät ein Exem- plar zur Adaptirung und öffentlicher Kundmachung mit dem Auftrage anhero zugefertigt, um selbe sodann an die Behör- den, besonders an die betreffende Fabriken, und Handlungs- Klassen zu vertheilen, und auf dessen Befolgung ein wachsames Auge zu tragen.

Dem Königl. Kreisamte wird demnach eine hinlängli- che Anzahl Exemplarien hiebei verwahret mit dem Befehle zu- gefertigt, daß selbes in Gemäßheit der allerhöchsten Gesin- nung die schleunige Publication veranlassen, und sothane ge- druckte Nachrichten an die Fabriken, und Handelsleute ver- theilen, so fort auf dessen unfehlbare Befolgung stätshin sorg- samst invigiliren solle.

Ex Consilio Gubernii, Prag den 31. Julii
1782.

Franz Anton Graf von Nostitz.

Anton Hohaus.